

Agora

social democrată

anul IV, nr. 2 (7), aprilie 2004

- Adrian SEVERIN
- Hildegard PUWAK
- Vasile SECĂREȘ
- Gheorghe ZAMAN
- Cătălin ZAMFIR
- Sorin MITULESCU
- Dan MIHALACHE
- Alexandru RADU
- Alexandru FLORIAN
- Florin ABRAHAM

**România
la începutul secolului XXI**

România la începutul secolului XXI

Puncte de vedere exprimate
în cadrul Simpozionului organizat de
Fundatia Institutul Social Democrat «Ovidiu Șincai»
București, 17 octombrie 2003

Sumar

<p>● România și noua arhitectură a sistemului politic mondial</p>	7
<p>Adrian Severin, Viitorul Europei și România, oportunități și riscuri</p>	9
<p>Hildegard Puwak, România și perspectivele procesului de aderare la UE</p>	19
<p>Vasile Secăreș, România și noua arhitectură politică și de securitate euroatlantică: obiective și politici</p>	27
<p>● Evoluții și perspective pentru economia funcțională de piață în România</p>	41
<p>Gheorghe Zaman, Economia de piață funcțională: abordări teoretice, interpretări practice</p>	43
<p>● Componenta socială a tranziției, între polarizare și societatea clasei de mijloc</p>	51
<p>Cătălin Zamfir, Consens și disens în societatea românească în tranziție</p>	53
<p>Sorin Mitulescu, Sărăcia ca factor al proiectelor de viață la tineri</p>	63
<p>Dan Mihalache, Câteva aspecte privind modernizarea elitei politice</p>	69

● Relansarea democrației, motorul societății deschise	75
Alexandru Radu , Evoluția sistemului de partide în România	77
Alexandru Florian , Democrația, limite și performanțe	99
Florin Abraham , Parlamentul României în percepția publică (1990-2003)	127

România și noua arhitectură a sistemului politic mondial

Adrian SEVERIN

Viitorul Europei și România, oportunități și riscuri

A stăzi încercăm să vorbim despre România la acest început de secol al XXI-lea, un început de secol care, fără îndoială, pentru noi ca români înseamnă câștigarea marelui pariu al modernității. Un pariu care presupune, printre altele, integrarea noastră europeană și euroatlantică. Din acest punct de vedere, eu mă alătur celor care cred că integrarea în Uniunea Europeană și în NATO este mijlocul, iar nu scopul. Aceste procese integratoare reprezintă alternativa pentru a ajunge la modernitate; ele sunt calea pentru ca România să se întâlnească cu ceea ce a crezut întotdeauna că este destinul său. Un destin, care într-o anumită măsură, este rezultatul unui proiect pe care îl definim și pe care apoi îl construim. Prin urmare, pornind de la istoria și geografia noastră, noi am considerat că destinul nostru este un destin european și occidental; mai mult, este un destin european și euroatlantic, pentru că Occidentul nu se oprește la Europa de Vest.

În același timp, noi afirmăm că România este o țară europeană, profund europeană, cu vocație euroatlantică. Nu toate țările europene au, după părerea mea, vocație euroatlantică, nu toate țările central europene au vocație euroatlantică. Este vorba de țări – mă refer la cele cu vocație euroatlantică, precum este România – care au o geografie ce le face susceptibile de a se deschide spre lume: ieșire la o mare, de pildă, ieșire la o mare deschisă, ieșire la o mare relativ caldă.

Totodată, este vorba de țări în spațiul cărora se intersectează interesele puterilor euroatlantice. În această zonă s-au intersectat, așa spune, dintotdeauna, interesele marilor puteri ale vremii. În momentul în care istoria se universalizează, în momentul în care ne globalizăm și când ne uităm spre toate punctele cardinale, constatăm că marile puteri ale globalizării au interese care se intersectează în această zonă.

În al treilea rând, România este una dintre țările care a plătit cel mai scump tensiunile, confruntările și egoismele europene. De aceea, România a fost în măsură să evalueze exact rolul SUA în Europa, importanța implicării Statelor Unite în Europa. De aceea, cred, România consideră și poate considera cu îndreptățire că Statele Unite sunt și o putere europeană. Este motivul pentru care cred că România este o țară cu vocație euroatlantică și nu numai europeană – ceea ce nu înseamnă însă că, în primul rând, ea nu este o țară europeană.

Integrarea în Uniunea Europeană și în structurile euroatlantice, în NATO, rămân însă mijlocul pentru a ne întâlni cu destinul nostru și, în același timp, pentru a reuși să ducem țara în modernitate. Modernitatea, cred, se definește altfel în funcție de epoca în care trăim. Altfel spus, fiecare epocă are modernitatea ei. Ceea ce mi se pare trist în istoria noastră este că noi am pornit de foarte multe ori tranziția către modernitate, în epoci succesive, dar nu am încheiat-o niciodată. Ori de câte ori România și-a fixat reperatele modernizării într-o epocă sau alta, a încercat să se îndrepte către țintă, dar nu a reușit niciodată să ajungă până la stația terminus. Câteodată a mers prea repede, alteori s-a oprit mai devreme. Motivele sunt diverse și nu insist asupra lor.

După 1989, România a repornit motoarele modernizării. Sperăm că în această nouă cursă către modernitate, folosind acest instrument fără precedent, care este integrarea euroatlantică și, cred, în primul rând cea europeană, să ajungem la stația terminus. Este un efort dramatic, este un efort care merită întreaga noastră dedicație, este un efort care ne obligă la clarificări teoretice, la asumarea istoriei proprii, la solidaritate și la activism.

Societatea românească nu poate rămâne pe loc în această epocă a intercon condiționărilor. Ea merge ori înainte, către modernitate, ori merge înapoi, către un neo-feudalism. Putem, desigur, să adâncim această idee a feudalizării unei societăți românești în acest an, la acest început de secol, care nu știe să meargă către modernitate. Cu alte cuvinte, cred că opțiunea rămânerii pe loc, ca opțiune minimală, de tipul stăm și vom vedea noi ce se întâmplă, nu este una viabilă. Nu putem rămâne pe loc pentru că ceilalți se mișcă și, în termeni reali, ne distanțăm de ei, dar și pentru că societatea noastră are propria ei mișcare, care ne poate duce către fragmentare, către pulverizare, către mentalități, să le spunem așa, neo-feudale.

Acesta este motivul pentru care cred că problemele multiple ale tranziției interne precum și cele care caracterizează, la acest început de secol situația internațională, reprezintă un context deosebit de favorabil pentru a gândi și a dialoga despre șansele modernizării României și perspectivele globale ale omenirii.

Am mai spus cu alte ocazii și vreau să repet și acum: în ceea ce privește obiectivul integrării euroatlantice al României, atât NATO, cât și Uniunea Europeană sunt ținte în mișcare. NATO și Uniunea Europeană se reformează, se schimbă; NATO și Uniunea Europeană, în care România, mai devreme sau mai târziu se va integra, nu mai sunt cele pe care le cunoșteam, de pildă, atunci când am depus cererea de aderare sau am declanșat demersurile de aderare. Chestiunea aceasta poate să ne îngrijoreze dar poate să fie și o veste bună. Să ne îngrijoreze pentru că, desigur, ne vom întreba dacă trenul după care alergăm merge la stația care ne interesează, dacă ne ducem în acea casă pe care ne-am dorit-o cu adevărat sau intrăm într-o casă care nu ne place și care nu ne interesează.

Această variantă ar putea fi și vestea proastă, îngrijorătoare. Se schimbă, se reamenajează, palatul rămâne la fel pe dinafară, dar înăuntru se schimbă camerele, se instalează alte utilități. Aceste instituții de marcă în sistemul relațiilor internaționale și de securitate se află într-un proces de adaptare la noile sfidări ale glo-

balizării. Ce va fi când vom deveni membri, ce vom găsi acolo?

Vestea bună, însă, este că, cel puțin la reconstrucția spațiului european avem posibilitatea să participăm încă de acum, dacă vom avea inteligența, inspirația, curajul, tenacitatea să fim activi în instituțiile europene care pregătesc noul concept politic inter-comunitar. Afirm toate acestea și ca urmare a experienței personale, în cadrul Convenției Europene, unde am constatat că putem influența decizia, că putem fi luați în seamă, că există o mare nevoie de idei și că acela care aduce idei este ascultat. Iată de ce consider că atitudinea, “mai întâi trebuie să intrăm în Uniunea Europeană și apoi vedem noi cum ne descurcăm acolo”, nu este una folositoare. Cred că trebuie să adoptăm poziția, “vom intra, desigur, avem drumul nostru spre calitatea de membru, dar în același timp, până atunci, trebuie să acționăm pentru a participa la procesul de reconstrucție, regândire, remodelare a Uniunii Europene”. Cred că și în ceea ce privește relațiile României cu NATO, putem apela cu succes la aceeași strategie.

În același timp, intenționez să mă opresc asupra câtorva prejudecăți legate de viitorul Europei. Una dintre prejudecăți este că Uniunea Europeană reprezintă suma europenismului, iar țările care vor deveni membre ale Uniunii Europene vor fi, astfel, mai europene. Cred că lucrurile se prezintă invers: Uniunea Europeană va deveni mai europeană prin intrarea noilor membri, pentru că există o experiență, o competență, o istorie și o cultură europeană și în afara Uniunii Europene. Această experiență nu a putut fi integrată, nu a putut fi sintetizată din motive cunoscute, care țin de războiul rece.

Astăzi, ceea ce se întâmplă nu este extinderea Uniunii Europene, despre care se vorbește atât. Extinderea este un proces tehnic și marginal. Inevitabil, dar, până la urmă, marginal. Procesul esențial este procesul de unificare a Europei, o unificare fără de care Europa nu poate să exercite un rol esențial în arena globală. Dacă Uniunea Europeană nu se “adâncește”, nu se reformează în interior și nu se extinde, dacă nu se unifică, ea este condamnată la provincializare, la divizare și la irelevanță pe scena mondială.

Uniunea Europeană de astăzi este o istorie de succes care și-a atins limitele istorice. Uniunea Europeană de astăzi, birocratizată, cu un mare deficit democratic, cu probleme inclusiv în plan economic, de exemplu politica agrară, pe care toți o recunosc deficitară, dar nimeni nu are puterea să o modifice, această Uniune irelevantă pe planul politicii mondiale, această Uniune Europeană, care achită nota de plată la politica globală făcută de Statele Unite sau de alții, această Uniune Europeană nu mai poate merge așa în continuare. De aceea, Europa de mâine trebuie să fie o Europă a sintezelor și nu o Europă a transferului de modele. Vom sintetiza experiența occidentală cu cea central și oriental europeană. Altfel nu se poate.

Uniunea Europeană de mâine trebuie să înțeleagă că ea nu poate exista doar ca piață, trebuie să existe și ca uniune politică, deci ca putere, pentru că piața nu poate să funcționeze la infinit fără o politică integratoare unică. O politică a spațiului comun nu poate să existe dacă ea nu unește elementele economice cu elementele fiscale și cu elementele sociale. O politică europeană internă unică, integrând toate aceste elemente, nu poate să funcționeze fără o strategie și o acțiune externă comună, deci o politică externă de securitate și de apărare comună.

Toate acestea se fac nu pentru că, așa cum se spune în a doua prejudecată, Uniunea se reformează pentru ca să îi primească pe noii membri. Nu. Uniunea se reformează și, în același timp, îi primește pe noii membri pentru că Uniunea trebuie să facă față sfidărilor globalizării. Din cauza globalizării și nu din cauza extinderii Uniunea se reformează, din cauza globalizării și nu din cauza unei fantezii politice Uniunea se extinde. Și, în acest sens, cred că putem vorbi nu atât de extindere, de reformă, ci de refondarea Uniunii Europene. O nouă Europă este obiectivul Convenției despre viitorul Europei. Refondarea Uniunii Europene presupune că toți, vechii și noii membri, sunt fondatori ai acestei noi construcții europene.

Fără să epuizez, desigur, subiectul, am să abordez câteva idei care țin de ceea ce ar fi riscurile acestui proces de construire a

noii Europe. Un risc este structura politico-organizatorică a acestei Europe viitoare. Va fi o confederație, o federație, un superstat? După părerea mea, care nu este nici nouă, nici singulară, Europa în construcție trebuie să asigure tranziția de la Europa fricilor la Europa valorilor. O tranziție pe care în mare măsură a făcut-o. Foarte multă lume vorbește despre comunitatea europeană a cărbunelui și oțelului, prima formă de asociere postbelică a Europei occidentale, ca despre un proiect propulsat de încrederea în valori comune. Comunitatea europeană a cărbunelui și oțelului, din care s-a dezvoltat apoi Uniunea de astăzi, nu a fost o comunitate sau o uniune de valori, a fost, mai degrabă, o uniune de frici: frica de război și frica de sărăcie. Foarte clare și precise, și atât de puternice erau aceste temeri, încât s-a trecut peste prejudecăți, s-a trecut peste ură, s-a trecut peste neîncredere și s-au pus în comun resursele esențiale ale dezvoltării. A fost un prim pas, nu către ceea ce astăzi numim abandonarea suveranității, ci către exercitarea în comun a unor atribute ale suveranității.

De atunci, Europa – cel puțin Uniunea Europeană – a scăpat de o serie întreagă de frici. A mai fost frica de blocul sovietic, care a funcționat o vreme și care a ținut Occidentul împreună.

Astăzi, o anumită dezbinare între partenerii UE, demonstrează că nu mai există elementul coeziv al fricii. Există, însă, rațiuni pentru noi frici și acestea, încetul cu încetul, se insinuează: frica de asaltul “popoarelor migratoare” este una care domină în acest moment Uniunea Europeană fără ca să și inspire cele mai bune soluții.

Prin urmare, este posibil ca Europa să redevină o uniune de frici.

Discut adeseori cu parteneri din Occident, cărora le atrag atenția că neintenționat, vorbind împotriva rasismului, pot practica o politică rasistă în ceea ce privește anumite comunități etnice. Comunitatea rromilor este una dintre ele. Se arată mereu cu degetul înspre Europa orientală, fără să se observe că politica Uniunii tinde să transforme această regiune într-un fel de lagăr de concentrare pentru o minoritate care nu este binevenită în Occident.

Este germele unei politici rasiale. Atunci când ne întâlnim cu ușile închise, se recunoaște că așa este. Dar, nu se poate spune cetățeanului occidental lucrul acesta pentru că electoratul se teme de riscurile unei posibile migrații necontrolate din Est, din partea unor grupări etnice cu grad ridicat de sărăcie. Cred că, astfel noi renunțăm la anumite valori pentru putere și, mai bine zis, renunțăm la valori pentru guvernare. Renunțăm și la putere pentru guvernare, pentru că o conducere care nu are curajul să spună populației adevărul este o conducere care nu are putere: ea gestionează o realitate, dar nu are o bază socială reală de sprijin. Ea gestionează dar nu poate să proiecteze idealuri sau obiective care să aducă populația în situația de a susține conștient o agendă politică. Deci, când spun că astăzi Europa redevine o uniune de frici, cred că există temeiuri pentru această afirmație, chiar dacă fricile nu sunt la fel de puternic conștientizate ca la jumătatea secolului trecut. De aceea, cred că Uniunea Europeană trebuie să se transforme dintr-o uniune de frici într-o uniune de valori și dintr-o piață într-o putere politică.

Dacă așa stau lucrurile, formula de organizare cea mai indicată pare a fi formula federală. Dar când spunem federație nu spunem super-state, așa cum susține o altă prejudecată. Federație nu înseamnă un super-stat, ci ea înseamnă tocmai o structură complexă. Federația nu are o singură modalitate de organizare: poate să fie foarte descentralizată sau poate să fie foarte centralizată. Cred că despre un tip anume, sui-generis de federație trebuie să vorbim, o federație pe care s-o proiectăm. Termenul de “federație” în sine, la nivelul Europei, nu are motive să ne sperie, nu e un risc.

O altă problemă este riscul pierderii de suveranitate. Acest risc există numai dacă noi gândim suveranitatea ca în secolul XIX. Dar suveranitatea nu mai este a secolului XIX. Astăzi, este greșit să gândim lumea în termeni westfalieni ai suveranității absolute, care permitea fiecărui stat ca în spatele frontierelor sale să facă tot ceea ce vrea, inclusiv să-și oprime cetățenii. Cred că, deja în realitatea politică europeană se regăsesc o serie întreagă de ele-

mente ținând de exercițiul partajat comun al suveranității. De exemplu, faptul că problema minorităților este o problemă internațională; faptul că principiul neamestecului în treburile interne are un cu totul alt conținut decât avea altădată; faptul că dreptul la intervenție a dobândit semnificații noi, până acolo încât se vorbește despre o obligație la intervenție a comunității internaționale, reprezintă argumente pentru a susține că principiile și practicile politice se află în schimbare. Chestiunea controversată este că această intervenție se produce astăzi în condiții de dezordine internațională și nu de ordine internațională. Dar nu trebuie, cred, să ducem o politică de ariergardă, ci una de avangardă în ceea ce privește intervenția. Nu s-o respingem, ci s-o adaptăm la noile priorități și condiții politice și geostrategice. Toate acestea mă fac să spun că trebuie să înțelegem suveranitatea într-un alt context, să ne dăm seama că nu despre abandonarea ei este vorba, ci despre exercitarea ei într-un alt fel.

O ultimă problemă, legată de organizarea viitoare a Uniunii Europene. Astăzi, se desfășoară două mari dezbateri: cum să adoptăm deciziile, cu ce vot și cum să asigurăm reprezentativitatea membrilor în instituțiile UE. Există tendința de a crede că, pentru a ne apăra interesele naționale, trebuie să fim reprezentați, fiecare țară membră a Uniunii să fie reprezentată în absolut toate structurile Uniunii: în Consiliu, în Comisie, la Curte, Parlament. Ceea ce, până la urmă, ar face ca aceste structuri să fie extrem de greoaie. O Uniune cu șase state putea să asigure reprezentativitatea la absolut toate nivelele; o uniune cu 12, mai greu; cu 15, deja se vede, e practic imposibil; cu 25 și cu 27 va deveni absolut de nesuportat. De nesuportat de către cine, până la urmă? De nesuportat de către cetățeanul care plătește impozitul, pentru că tot din buzunarul lui se vor plăti și instituțiile europene.

De aceea, cred că trebuie gândit complet altfel. Trebuie gândit în termenii echilibrilor și controlului, "check and balances". Deci, un principiu ar fi că nu e important să fim toți reprezentați peste tot, ci trebuie ca între instituții să existe un sistem de echilibre și control reciproc, de limitări reciproce, care să asigure o

promovare. Am în vedere un mediu, obiectiv și echilibrat, de promovare a intereselor tuturor. Al doilea este principiul eficienței. Nu avem resurse financiare să plătim un comisar prost sau care n-are de lucru, numai pentru că el este român. Aceeași problemă se pune și la francezi, și la germani, la toată țările. Structurile executive, cele care administrează UE, trebuie să funcționeze pe criteriul eficienței, născut din echilibrul intereselor membrilor și al controlului.

Pe de altă parte, în alte structuri, în Consiliu, de exemplu, trebuie să asigurăm reprezentarea tuturor. Reprezentarea tuturor membrilor este necesară la nivelul instituțiilor care stabilesc strategiile, programele, deciziile importante, nu la nivelul celor care execută în fiecare zi politicile.

A doua chestiune este faimosul drept de veto sau luarea deciziilor prin consens, care se reduce în final la un drept de veto pentru fiecare țară. Și în această problemă există o mare dezbatere politică: deciziile să fie luate în unanimitate, pentru că, dacă se iau prin vot unanim, atunci fiecare este protejat împotriva unor decizii care nu-i plac. Dreptul de veto nu rezolvă problemele, el blochează deciziile. Niciodată dreptul de veto n-a rezolvat o problemă. Veto este un instrument pentru blocarea deciziilor. Din acest punct de vedere, ar trebui gândit dacă un vot cu majoritate calificată, respectiv un vot cu o mare pondere în favoarea unei decizii, dar nu cu unanimitate, este un vot care, pe de o parte, poate să permită și protejarea unor interese generale, poate să și propulseze decizia înainte și, pe de altă parte, poate să și stimuleze spiritul de negociere.

Riscul veto-ului este acela că, având posibilitatea de a bloca o decizie, nu mai negociez. Când știu că decizia s-ar putea să nu-mi convină, iar sistemul de vot este altfel organizat, încep să negociez și spiritul de compromis se dezvoltă.

O ultimă chestiune, în acest context, este prejudecata că țările mici sunt protejate de reprezentativitatea directă și sunt protejate de votul unanim. Este fals. Nici o țară mică nu poate să apeleze la dreptul său de veto în fața celor cu mușchii mult mai mari.

Sigur, o pot face o dată, o pot face de două ori, dar există suficiente măsuri de retorsiune, suficiente instrumente de presiune din partea celor mari, ca să-i oblige pe cei mici să se alinieze. Și asta o vedem deja în absolut toate organismele care funcționează pe baza votului unanim. Țările mici sunt cele care sunt apărate de votul cu majoritate calificată, nu țările mari. Țările mici sunt apărate de instituții comunitare care funcționează pe eficiență și pe echilibru, iar nu țările mari. Țările puternice, țările cu influență sunt cele care preferă să lucreze cu veto, pentru că ele, într-adevăr, pot să-l folosească. Ele sunt cele care preferă această reprezentativitate totală, pentru că, odată reprezentate, sunt în măsură să își impună punctul de vedere. Acestea ar fi câteva riscuri legate de noua construcție europeană, căroro specialiști, oameni politici și desfășurarea evenimentelor le vor aduce răspunsuri. Să sperăm că înțelepciunea și nu calculul politic va infleunța mai puternic sistemul politic al noii Uniuni Europene.

Hildegard Puwak

România și perspectivele procesului de aderare la UE

Dezbaterile intense din ultimii ani pe teme precum extinderea, reforma politicilor comunitare, viitorul Europei largite ș.a. sunt pe punctul de a se concretiza într-un nou model european, mai funcțional, mai adaptat la realitățile interne ale Uniunii, dar mai ales la provocările globale ale acestui început de secol XXI. Conferința Interguvernamentală a statelor membre ale Uniunii Europene tocmai și-a început lucrările menite a da naștere viitorului Tratat Constituțional al UE.

În perspectiva apropiată a integrării în Uniunea Europeană, România participă direct la acest proces de metamorfozare a spațiului european. Societatea românească parcurge actualmente o etapă de profunde transformări, necesare atât pentru a fi capabilă să își asume obligațiile ce-i revin în calitate de membru UE, cât mai ales pentru trecerea la o etapă calitativ superioară de dezvoltare economico-socială și asigurarea unui nivel de trai decent pentru cetățeanul român.

Din acest punct de vedere, 2003 reprezintă un an al consolidării progreselor înregistrate în pregătirea pentru aderare în perioada 2001–2002, dar și al accelerării implementării reformelor strict necesare pentru închiderea negocierilor tehnico-financiare de aderare în anul 2004. Rezultatele sunt vizibile și reprezintă materializarea abordării mature, pragmatice și eficiente a proce-

sului de integrare europeană de către actualul Guvern.

Astfel, situația în domeniile aferente **criteriilor politice de aderare** a continuat să se îmbunătățească:

- utilizarea ordonanțelor de urgență ca instrument de legiferare s-a redus substanțial;
- a fost promovat pachetul legislativ anti-corupție, calificat drept „revoluționar” de către domnul Günther Verheugen, Comisarul european pentru extindere;
- programul de reforme în domeniul protecției copilului a fost continuat și au fost intensificate eforturile pentru asigurarea unei protecții corespunzătoare a persoanelor cu handicap;
- tratamentul minorității maghiare a cunoscut noi evoluții pozitive, ajungându-se ca România să fie dată ca exemplu la nivel european în această privință;
- implementarea prevederilor Strategiei naționale pentru rromi a condus la îmbunătățirea situației minorității rrome;
- a fost dezvoltat dialogul social între structurile guvernamentale și societatea civilă și a continuat promovarea consecventă a principiului tratamentului egal pentru femei și bărbați.

Modificarea Constituției reprezintă un act fundamental pentru integrarea României în structurile euro-atlantice și pentru consolidarea drepturilor și libertăților cetățenilor români. Consacrarea principiilor pluralismului politic, separației și echilibrului puterilor în stat, întăririi controlului parlamentar asupra Guvernului, liberei inițiative, garantării proprietății private, egalității de șanse între femei și bărbați etc. asigură premisele constituționale ale consolidării democrației românești.

Referendumul ce va avea loc la sfârșitul acestei săptămâni este crucial pentru continuarea drumului pe care-l avem de parcurs până la integrarea efectivă în UE.

Dincolo de multiplele argumente în favoarea modificării Constituției, este de remarcat un aspect deosebit de important, asupra căruia s-a insistat, poate, mai puțin. S-a spus, și este foarte adevărat, că această nouă Constituție este o Constituție pentru Europa.

Față de Constituția din 1991, care este o expresie a începutului tranziției către statul democratic, proiectul de revizuire a Constituției conține prevederi care aduc legea noastră supremă la nivelul documentelor similare ale statelor dezvoltate din Uniunea Europeană și nu numai.

Însă, mai mult decât atât, unele dintre prevederile constituționale noi au implicații directe asupra procesului negocierilor de aderare la UE, acesta fiind, de altfel, și motivul introducerii lor în proiectul de revizuire. *Ele răspund unor angajamente asumate în cadrul negocierilor de aderare, iar nerespectarea acestora, prin neaprobarea noii Constituții, ar pune sub semnul întrebării obiectivul de finalizare a negocierilor în anul 2004 și, astfel, însăși aderarea României la UE în anul 2007.* În această situație sunt, de exemplu angajamente din capitolele „Libera circulație a capitalurilor”, „Justiție și afaceri interne” sau „Controlul financiar”. Din acest motiv, un răspuns simplu pe care-l putem da celor care ne întrebă de ce să se prezinte la vot sau de ce să voteze pentru Constituție este „*Deoarece alternativa este de neconceput*”.

În acest context, merită evidențiată intensă campanie de promovare a modificărilor aduse Constituției și de atragere a populației la vot, campanie desfășurată de Guvern și care beneficiază atât de sprijinul total al Președintelui țării și al Partidului Social Democrat, cât și de susținerea altor partide politice, personalități din mediul academic, cultural, artistic, al mass-media, care au înțeles importanța națională a unui vot pozitiv în 18-19 octombrie a.c.

Continuând expunerea principalelor progrese înregistrate în pregătirea pentru aderare în perioada recentă, în ceea ce privește **reforma sistemului judiciar**, este de menționat adoptarea de către Guvern, la începutul lunii septembrie, a unei Strategii naționale de reformă și, ulterior, a unui plan concret de acțiune pentru aplicarea acesteia. Implementarea în perioada următoare a prevederilor strategiei va aduce, cu siguranță, realizarea unor obiective esențiale precum consolidarea independenței și statutului

magistratului și asigurarea unui act eficient de justiție, de natură a răspunde nevoilor cetățenilor și a compatibiliza sistemul judiciar românesc cu modelele statelor membre UE.

Un alt domeniu prioritar pentru aderarea la UE și în care acțiunile Guvernului, sub directa coordonare a Primului Ministru, au adus progrese substanțiale îl reprezintă **reforma administrației publice**. În acest scop, s-au stabilit principiile care stau la baza exercitării funcției publice, categoriile de funcții publice (cu accent pe nou creată categorie a înalților funcționari publici), sistemul de recrutare, selecție și evaluare a funcționarilor publici, rolul și atribuțiile Agenției Naționale a Funcționarilor Publici ș.a. De asemenea, a fost operaționalizat Institutul Național de Administrație și a fost finalizată Strategia de formare continuă a funcționarilor publici. Toate aceste măsuri, împreună cu multe altele poate la fel de importante, vor contribui decisiv la asigurarea unui serviciu public stabil, profesionist, transparent, eficient și imparțial, în interesul cetățenilor, precum și al autorităților și instituțiilor din administrația publică centrală și locală.

Îndeplinirea criteriilor economice, în special a celui privind existența unei economii funcționale de piață, reprezintă o prioritate absolută pentru Guvernul României. Prin urmare, eforturile noastre s-au concentrat pe parcursul întregului an 2003 asupra realizării acelor reforme cu impact maxim asupra funcționalității economiei. Am și reușit să realizăm multe dintre măsurile pe care ni le-am propus, în urma discuțiilor cu Comisia Europeană, Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială: privatizarea unor societăți foarte importante pentru economia românească precum Tractorul, Roman și Aro, încheierea negocierilor cu BERD și CFI pentru preluarea pachetului de 25% din capitalul social al BCR, avansarea accelerată a procedurilor de privatizare a PETROM și a sucursalelor de distribuție a energiei electrice și gazelor naturale, restructurarea sectorului feroviar, consolidarea disciplinei financiare, etc.

Trebuie să evidențiem faptul că aceste progrese survin într-un

context caracterizat prin stabilitate macroeconomică sustenabilă, patru ani consecutivi de creștere economică și demersuri continue pe linia reformelor structurale și îmbunătățirii mediului de afaceri. *Toate acestea ne îndreptățesc să așteptăm cu speranță evaluarea din acest an a Comisiei Europene cu privire la îndeplinirea criteriului economiei funcționale de piață.*

În ceea ce privește **adaptarea legislației naționale la cerințele și standardele acquis-ului comunitar**, practic, s-au înregistrat progrese în toate domeniile, diferențierile apărând doar în ceea ce privește anvergura și ritmul acestora.

Cele mai notabile realizări din acest an, atât din punct de vedere legislativ, cât și al consolidării capacității administrative pentru implementarea legislației armonizate, se regăsesc la capitolele privind libera circulație a mărfurilor, persoanelor și capitalurilor, agricultura, transporturile, politica socială și ocuparea forței de muncă (adoptarea noului Cod al Muncii), telecomunicațiile și tehnologia informației, protecția mediului, justiția și afacerile interne (demilitarizarea poliției, întărirea controlului la frontieră), controlul financiar etc.

Este de subliniat faptul că Guvernul urmărește permanent și aplicarea efectivă a legislației armonizate la nivel local, în baza planului guvernamental elaborat în acest sens și care conține un număr de 10.000 de măsuri și acțiuni. Sugestiv este faptul că *peste 95% dintre măsurile scadente în primele 9 luni ale anului au fost îndeplinite.*

Progresele înregistrate se vor concretiza și în derularea **calendarului de negocieri**. *Avem închise până în prezent un număr de 19 capitole de negocieri și suntem pregătiți să închidem alte 5 capitole importante până la sfârșitul acestui an:* Cap. 2 „Libera circulație a persoanelor”, Cap. 3 „Libera circulație a serviciilor”, Cap. 9 „Politica în domeniul transporturilor”, Cap. 14 „Energia” și Cap. 28 „Controlul financiar”. De asemenea, pregătim negocierea capitolelor cu implicații financiare - Cap. 7 „Agricultura”, Cap. 21 „Politica regională și coordonarea instrumentelor struc-

turale” și Cap. 29 „Prevederi financiare și bugetare” - care va avea loc în anul 2004.

În aceste condiții, considerăm că obiectivul de finalizare a negocierilor de aderare până în luna octombrie 2004, în cursul mandatului actualei Comisii Europene, rămâne în continuare fezabil.

În ceea ce privește **anul 2007 ca dată-țintă pentru aderarea la UE**, mass-media a insistat mult în ultima perioadă asupra faptului că intrarea în Uniune în anul 2007 nu este sigură, nu este „garantată”, citând în acest sens opiniile exprimate de Günther Verheugen, de o serie de parlamentari europeni, precum și de alți oficiali comunitari.

Trebuie clarificat din capul locului că declarațiile menționate nu aduc nici un element de noutate și nu exprimă în nici un fel o înrăutățire a poziției Românie vizavi de organizația comunitară. Ținta 2007 a fost asumată de țară noastră încă de la începutul negocierilor de aderare. În Foaia de parcurs aprobată de Consiliul European de la Copenhaga, în decembrie 2002, Uniunea Europeană s-a angajat să sprijine cu mai multă intensitate eforturile României de a adera până în anul 2007, care a devenit „obiectiv comun” al UE și al țării noastre.

Aceasta nu înseamnă, însă, un cec în alb acordat de Uniune. *Uniunea Europeană nu garantează nici unui stat candidat că va deveni membru peste 3, 4 sau 5 ani.* Problema „garanției” se poate pune numai din momentul semnării Tratatului de Aderare la UE a unui stat, sub rezerva ratificării acestuia de către toate statele membre și de către statul candidat în cauză.

Pentru România, încheierea negocierilor de aderare și îndeplinirea tuturor criteriilor de aderare reprezintă singura garanție a finalizării cu succes a procesului de integrare, iar acestea depind, în primul rând, de eforturile noastre interne, de coerența și conștiinciozitatea cu care realizăm pregătirea pentru aderare.

Guvernul României este conștient de faptul că ritmul rapid al reformelor va trebui menținut în toate domeniile, pentru a ne îndeplini obiectivele fundamentale de încheiere a negocierilor de

aderare în anul 2004 și respectiv de aderare la Uniune în anul 2007. *Avem tot interesul de a realiza aceste reforme pentru a ne asigura că România intră în Uniunea Europeană ca o democrație matură, cu o economie performantă și competitivă, care să permită valorificarea înaltă a oportunităților oferite de calitatea de membru UE, precum și cu o legislație și o administrație la nivelul standardelor și exigențelor europene.*

Vasile SECĂREȘ

România și noua arhitectură politică și de securitate euroatlantică: obiective și politici

Cred că a fost un lucru foarte bun ca dezbaterile de astăzi să fie așezată sub semnul procesului de modernizare, în contextul unei discuții despre coordonatele modernizării României. Adrian Severin are dreptate când pune această temă: *România în noul context mondial* sub o asemenea siglă.

De circa 150 de ani elitele intelectuale și politice românești au încercat să facă România modernă, au încercat să facă România o componentă a spațiului central al sistemului internațional, a spațiului aparținând lumii civilizate, a spațiului modern, a spațiului european. Acest proces nu a fost niciodată încheiat. Am fost într-adevăr „sub vreme”. Avem, în același timp, a ne pune și o serie întreagă de întrebări “incomode” în legătură cu responsabilitatea elitelor noastre intelectuale și politice. După 150 de ani înfruntăm noul secol și noul mileniu cu aceeași problemă: devine România o țară modernă? Reușim să încheiem acest proces care trebuia să ne ducă în spațiul despre care vorbeam?

Cred că de asemenea a fost un lucru bun să se facă o legătură între procesul de modernizare și cel de integrare euroatlantică, înțeleasă ca un instrument, ca un mijloc al asumării acestui destin. În cadrul unei dezbateri organizate de SNSPA la Senat în

legătură cu procesul revizuirii Constituției României, dl. Cristian Pârvulescu, care este profesor al Școlii dar și președinte al Pro Democrația, își pune întrebarea dacă nu cumva este greșită sintagma ”integrare euroatlantică” din Constituție. Cred că lucrurile nu stau deloc așa. Integrarea europeană pe care o avea în vedere ca fiind mai potrivită este doar o anumită dimensiune a acestui proces, pentru că challenge-ul ce se află în fața noastră este de fapt asumarea unei opțiuni mai largi, asumarea unui efort și a unui proces care trebuie să transforme România într-o componentă a spațiului euroatlantic care se constituie, așa spune eu și am să revin asupra acestui subiect, ca un fel de placă centrală a viitorului sistem internațional, ca o structură politică, economică și de securitate centrală în configurația sistemului internațional al secolului XXI.

Cred că avem nevoie de o dezbatere foarte serioasă asupra acestor lucruri, avem nevoie mai ales de o dezbatere la nivelul noii generații, al generației tinere, al elitelor intelectuale, politice și profesionale în formare acum, care trebuie să-și asume destinul acestei țări. Ele trebuie să-și asume noi valori, noi standarde, un nou mod de a lucra, noi proceduri care în final să permită acestor elite să ajungă un “membru al clubului”, al clubului euroatlantic, un membru recunoscut și acceptat, care învață cam la aceleași școli, învață cam aceleași lucruri, înțelege lucrurile în același fel și reacționează sau elaborează cam același tip de soluții.

Cred că știm foarte bine cam ce etichete aveam noi prin anii `90 în marile capitale, inclusiv la Washington, à propos de elitele noastre politice și profesionale: unu, că nu te poți baza pe ele, când te întorci cu spatele fac altceva, nu înțeleg că o fac pentru ele, nu o fac pentru alții și doi, că nu știu meserie, nu știu să conducă, nu știu cum se guvernează o țară. Povara guvernării e o povară foarte grea, o meserie foarte grea. Fără îndoială că sunt multe lucruri care pot să îți ia ochii la un moment dat, e frumos să ți se spună domnule ministru sau mai știu eu cum, dar în spatele acestor lucruri se află o realitate mult mai dură, care este ceea ce numesc povara guvernării.

Mi-aș începe intervenția în contextul dezbaterii de astăzi prin a spune că una din întrebările cheie ale dezbaterii politice și strategice actuale se referă la caracterul etapei pe care o parcurge viața internațională acum, la tendințele dominante în acest moment, la eticheta pe care o punem pe perioada în care ne aflăm. Iar primul lucru pe care l-aș sublinia aici este că de vreo zece-cincisprezece ani, atunci când încercăm să răspundem folosim de regulă metafore. Li spunem „punct de răscruce”, „cumpănă a apelor” (watershed) sau schimbare, așa cu un sens foarte general. Încă de la sfârșitul anilor `80, Kissinger sau Brzezinski de pildă subliniau că niciodată nu au avut loc atâtea schimbări, pe atâtea paliere, cu un caracter atât de larg, planetar, global. Metaforele și caracterizările generale de genul acesta nu rezolvă totuși problemele, nu oferă de fapt o caracterizare reală.

Al doilea lucru pe care l-aș remarca în debutul acestei prezentări este că de asemenea, de vreo douăzeci de ani și mai bine, analiza strategică pare “să știe” ce se întâmplă, de vreo douăzeci de ani și mai bine a dat verdicte, a afirmat cu convingere că lucrurile se schimbă și reprezintă pregătirea pentru o nouă configurație sau o altă organizare a lumii și a spus cam cum ar arăta această organizare.

Aș adăuga că nu doar analiza strategică a făcut asta ci chiar politica sau strategia instituțională/ instituționalizată, strategia politică și militară. De pildă, după schimbările din anii `70, elita occidentală “știa” deja ce se întâmplă, a pus o etichetă pe asta, a început să vorbească de o nouă configurație de putere la orizont, de apariția unei organizări multipolare; expresia acestei “științe” sau a acestei convingeri că știm cum stau lucrurile a fost apariția Comisiei Trilaterale, care a afirmat o anumită viziune despre ceea ce se întâmpla.

La sfârșitul anilor `80, dar înainte de `89- `90, aceeași analiză anunța deja sfârșitul perioadei postbelice și de asemenea o nouă așezare a lumii. În ianuarie 1987 noua, atunci, strategie de securitate națională a Statelor Unite, semnată de Președintele Reagan, spunea: această strategie este instrumentul care va conduce

Statele Unite în siguranță în secolul XXI. Strategia pleca de la ideea că știm cum arată lumea, știm cum o să arate în deceniile următoare și ca atare avem o viziune despre cum vrem să acționăm în această lume. Iar în vara lui 1989 președintele Bush vorbea de o nouă ordine mondială. Căderea comunismului, căderea cu adevărat a ordinii postbelice la sfârșitul anilor `80 și începutul anilor `90 a venit ca un șoc care a arătat că deși am știut sau păream să știm foarte bine despre ce este vorba, aproape că nu am știut nimic, nimeni nu a prevăzut cu adevărat ceea ce avea să se întâmple, chiar atunci când vorbea de schimbări pe atâtea planuri.

După acest prim șoc, aceeași convingere nestrămutată că “știm” cum arată perioada și perspectivele a reapărut în anii `90. Aș da un singur exemplu. Pe la mijlocul anilor `90, NDU, Universitatea Națională de Apărare de la Washington, a organizat o conferință la care au participat nume mari în domeniul analizei politice și strategice, în domeniul teoriei relațiilor internaționale și care încerca să sintetizeze concluziile despre sfârșitul de secol și despre înfățișarea viitoare a lumii. Dacă ne uităm în cartea care a apărut atunci și care cuprinde recomandări la nivelul guvernării, recomandări în legătură cu problematica de securitate națională și internațională, nici una din acele recomandări, repet având ca autori nume mari, grele în domeniu, nu a avut vreo legătură cu 9/11 – septembrie 2001- atacul terorist din Statele Unite și cu lumina în care a apărut problematica securității naționale și internaționale din acel moment.

Să mai menționez de asemenea că nimeni nu a luat în considerare în anii `90 sau la sfârșitul anilor `90 actuala diviziune sau confruntare din aria euroatlantică apărută în legătură cu războiul din Irak, divergențele și deosebirile serioase de opinie dintre Statele Unite, Franța și Germania și în sfârșit configurația cu totul specială creată în privința problematicii de securitate.

Nu poate exista acțiune politică coerentă în spațiul internațional, nu poate exista o politică externă și de securitate adecvată fără o calificare corespunzătoare a etapei actuale, fără a înțelege ce se întâmplă cu adevărat în jurul nostru, ce este în joc, de fapt

ce se mișcă și cum se mișcă lucrurile. Mai mult, aș spune că nu poate exista o pregătire adecvată a elitei politice, a comunităților profesionale fără o dezbatere solidă asupra actualului mediu strategic și de securitate. Mai ales că noul mediu strategic și de securitate cere o serie întregă de reșezări, de schimbări în ceea ce privește felul cum gândim, felul cum vedem lucrurile, felul cum funcționăm și asta la nivelul clasei politice, la nivelul armatei, al corpului profesional militar, la nivelul administrației publice, al mass-media, al opiniei publice de la noi, am să revin asupra acestui aspect.

Cred că înțelesul actualului mediu strategic și de securitate pentru România se conturează pe două planuri. Primul este cel al schimbărilor strategice, politice, economice și militare ce se produc în momentul de față și care generează, configurează o nouă arhitectură politică și de securitate și o nouă hartă geopolitică a lumii, inclusiv o nouă hartă și o nouă arhitectură a regiunii în care ne aflăm, Europa de Sud-Est. Al doilea, strâns legat de primul, este cel al proiectului politic afirmat, a acțiunii politice și strategice a României la începutul secolului XXI: ceea ce vrem și ceea ce facem cu adevărat. Așa cum spunea Iorga în 1940, o țară nu este pur și simplu a locului unde stă, ci este și a țintei la care se uită. Aș adăuga însă că această a doua componentă poate însemna și lipsă de viziune, și nonacțiune, și oportunități ratate; până la urmă nonacțiunea este tot acțiune în contextul unui sistem. Să ne aducem aminte cât timp am pierdut în anii `90 sau faptul că la sfârșitul anilor `90 vorbeam de asumarea unui rol regional iar acțiunea noastră în această direcție era mai degrabă "poetică".

Cred că primul pas în contextul unei analize serioase, al unei discuții serioase asupra noii arhitecturi a sistemului politic mondial, a noii arhitecturi politice și de securitate este să spunem că analiza trebuie făcută în termeni de putere, în coordonate geopolitice și geostrategice, pentru că lumea se mișcă în contextul unor politici de putere, utilizând instrumente de putere și având obiective de putere.

A existat tendința după 1990 să credem că politica mondială a

fost reinventată iar cei care au făcut asta au avut surpriza să nu înțeleagă ce se întâmpla în jurul lor, să nu înțeleagă cum se reasează lucrurile și cum acționează principalii actori ai sistemului internațional. Ca atare, trebuie să subliniem că nu avem de a face doar cu procesele de globalizare în termenii comunicațiilor, ai pieței globale, ai tranzacțiilor financiare ș.a.m.d., ci avem de a face cu o schimbare în termeni de putere. Aș spune astfel că cinci propoziții sunt importante în acest context.

Prima propoziție: suntem într-o perioadă de tranziție. O tranziție care a început acum mai bine de zece ani, o dată cu debutul anilor '90 și va mai dura încă 10-15 ani. Este o perioadă de tranziție către un nou ciclu de putere, către o nouă arhitectură politică și de securitate, pe baza unei noi structuri globale de putere. Acum se pun bazele unei organizări mondiale, care va dura probabil și va reprezenta cadrul de funcționare a sistemului internațional pentru următorii 70-80 de ani.

A doua propoziție: tranziția se desfășoară în termenii unei confruntări, unor ciocniri de interese globale, de poziții strategice, de obiective strategice și de putere. Această tranziție, așa cum ne arată tot ceea ce știm despre istoria sistemului mondial modern și despre trecerea de la un ciclu de putere la altul, va lua forma a ceea ce se cheamă „hegemonic war” (războiul hegemonic), care nu va fi neapărat un război mondial, nici măcar un șir de războaie în sensul în care le știm din ultimii cincizeci de ani. Acest “război hegemonic” va reaseza structura, va reorganiza și redefine harta geopolitică a lumii în termenii unor asemenea ciocniri. Aș spune că în momentul de față toți actorii majori în joc, și e vorba de un număr restrâns de actori care contează, se poziționează. Configurația pe care am văzut-o în legătură cu războiul din Irak și cea pe care o vedem acum în legătură cu reconstrucția Irakului înseamnă poziționare, pozițiile Franței, Germaniei, Rusiei, Chinei nu au atât de a face cu Irakul în sine, ci au de a face cu acest „clash”, cu această ciocnire gigantică care schimbă harta și structura de putere a lumii.

A treia propoziție: tranziția va fi marcată de un proces strate-

gic complex în legătură cu care trebuie subliniate două dimensiuni. O dimensiune a acestui proces care, spuneam, schimbă harta, schimbă configurația politică și de securitate, este expansiunea Vestului către Est. Avem de a face cu o adevărată remodelare a Eurasiei, care aduce și o nouă frontieră de securitate pentru aria euroatlantică, aria centrală. Se conturează și în acest context o nouă înfățișare a Europei de Sud- Est. Am să revin asupra acestei chestiuni. Aș menționa doar că în acest moment se definește o Europa de Sud- Est care începe în Balcanii de Vest și se termină în Caspica și Caucaz. Tot în legătură cu această expansiune trebuie să menționăm efortul de a extinde capacitatea strategică și de control occidentală asupra regiunilor adiacente acestei noi zone, regiuni importante din punct de vedere al securității.

A doua dimensiune a acestui proces se referă la activizarea unei falii și a unei dinamici geopolitice pe un arc cu două brațe, care va reprezenta cea mai importantă sursă de conflicte, de tensiuni și în același timp izvor de rescieri a hărții geopolitice în perioada tranziției, în perioada următorului deceniu. Spuneam un arc geopolitic cu două brațe: unul care pleacă din zona noastră și trece prin zona Mării Negre și ajunge în Asia Centrală, iar celălalt pleacă de asemenea din zona noastră și ajunge în Orientul Apropiat și în zona Golfului. Din Balcani pleacă de acum, și acest proces a început încă în anii '89-'90, terenul, regiunea, arcul geopolitic central al reșezării sistemului internațional și cel mai activ din punct de vedere politic și strategic în următorii zece-cincisprezece ani. Aici începe rescieri hărții geopolitice, de aici vor pleca efecte esențiale pentru diferite configurații regionale de putere și în general pentru configurația globală de putere.

A patra propoziție: tranziția implică de asemenea o constituire sau o reconfigurare a plăcii centrale a noii arhitecturi politice și de securitate a lumii, ceea ce va fi aria euroatlantică în secolul XXI. Acest proces de configurare a ariei centrale euroatlantice va genera soluții pentru instituțiile politice și de securitate ale secolului XXI. Aș spune că din acest proces vor veni și soluțiile în legătură cu reforma sau schimbarea ONU sau crearea noii organizări mon-

diale și cele legate de mecanismele de securitate.

În acest context, aș menționa de asemenea **a cincea poziție**: cea mai importantă dimensiune a acestui proces de constituire a plăcii centrale este cea de securitate. Nu abordarea frontală a problemelor politice, nu forma clubului politic, nu reforma sau reorganizarea ONU vor fi în prim plan; procesul va începe oarecum de jos în sus, arhitectura de securitate va fi cea care va fi “în lucru” în primul rând, iar aceasta se va constitui în strânsă legătură cu refacerea hărții geopolitice. După aceea vor fi abordate problemele de fond politice în legătură cu înfățișarea clubului care va gestiona problemele mondiale în secolul XXI.

Cred că ne îndreptăm către o soluție de tip **constelație de securitate**, care va avea NATO în centru, un nou NATO, un NATO care se schimbă, care adoptă o altă postură, vezi discuția despre abordarea preemptivă (preemptive approach), despre postura ofensivă a NATO, un NATO care adoptă ceea ce aș numi eu o “angajare de securitate proactivă”.

Acest NATO, aflat în centrul noii arhitecturi de securitate, în centrul unei constelații de securitate, va dezvolta soluții pentru relația cu Rusia, va include Rusia – a început deja să o facă- în această constelație, va include China- primul mesaj pe care l-a dat China după încheierea congresului Partidului Comunist a fost „vrem să discutăm cu NATO”- și China va lucra împreună cu Statele Unite și cu NATO o soluție în cadrul acestei constelații. Această constelație va include o soluție formală în relația cu Japonia.

Japonia nu este legată acum decât prin Tratatul de Securitate cu Statele Unite și prin dialog informal cu NATO dar va urma probabil o soluție de tip structural în relația cu NATO, și de asemenea soluții în raport cu un număr de puteri regionale în Asia, Africa și America Latină. În acest context vor fi importante multe lucruri, nu intru în amănunte: este problema relației dintre NATO și Uniunea Europeană, de pildă, problema integrării Turciei în Uniunea Europeană – cred că aria euroatlantică nu se poate constitui fără Turcia, are nevoie de o soluție în zona islamică, ca

atare Turcia trebuie să fie nu numai în NATO, ci și în Uniunea Europeană; este nevoie de o soluție pentru Orientul Apropiat, trebuie clarificat rolul Israelului în această constelație de securitate și este nevoie de asemenea de o soluție mediteraneană mai clară în contextul constelației despre care vorbeam.

Ce se întâmplă cu România în acest context, în acest “joc”? Iarăși aș spune câteva lucruri. Întâi, că România se află într-o regiune care este afectată, remodelată de efectele unei adevărate **revoluții geopolitice**. Este vorba despre Europa de Sud- Est, iar extinderea de la Praga este cea care a generat această revoluție geopolitică. Este vorba despre noua Europă de Sud- Est. Putem defini această Europă de Sud- Est în legătură cu câteva dimensiuni. *Unu*, o regiune în care Marea Neagră devine, trebuie să devină, o mare euroatlantică și ca atare soluțiile politice și de securitate vor trebui să aibă în vedere asta; *doi*, Europa de Sud- Est este o regiune care, spuneam deja, ajunge până în Caspica și în Caucazul de Nord și de Sud, în *al treilea rând* este vorba despre o regiune care intră în logica stabilizării Orientului Mijlociu lărgit, concept care include de asemenea Balcanii și Marea Neagră.

Avem de a face, cu alte cuvinte, cu o zonă extrem de importantă, care a devenit esențială în noua strategie politică și de securitate a NATO, dar și în general, o zonă care se definește ca o nouă frontieră de securitate a NATO, o zonă extrem de activă din punct de vedere geopolitic. Bruce Jackson afirmă de pildă că cele mai importante proiecte politice și de securitate în perioada următoare vor fi în sud și în est, deci în această zonă care, spuneam, pleacă din Balcani și se duce până în Asia Centrală și în zona Golfului. Mai mult, este o zonă adiacentă regiunilor în restructurare geopolitică și, de asemenea, a acelor în care Rusia va încerca sau va dori să joace un rol, cu alte cuvinte o zonă extrem de sensibilă.

Este important, apoi, să subliniem că, pentru prima dată de la cucerirea romană, putem să spunem, România va face parte din zona centrală. Nu este o periferie, nu este o zonă tampon, nu este un cordon sanitar. România, prin decizia de la Praga și prin

evoluțiile care vor avea loc în perioada 2004-2007, are șansa să aparțină acestei zone centrale în constituire a noului sistem internațional.

Mai departe, trebuie să avem în vedere că România intră în zona centrală într-o perioadă în care aceasta își reface echilibrele interne: vezi relația dintre NATO și Uniunea Europeană, relația dintre Statele Unite și unele din principalele puteri europene. Avem de a face de fapt cu rescrierea hărții euroatlantice, cu importante reechilibrări interne și cred că este esențial să descoperim care este cea mai bună strategie de gestionare a acestui proces din perspectiva intereselor României. Nu cred că trebuie să cădem în capcana de a alege între NATO și Uniunea Europeană. România trebuie să se pună ea însăși pe această nouă hartă în perioada care urmează.

Această așezare pe hartă, aș spune, în al patrulea rând, reclamă reorganizări masive la nivelul viziunii politice, la nivelul abordărilor strategice, la nivelul comportamentelor elitelor politice, administrative, profesionale sau al opiniei publice. Cred că ceea ce trebuie subliniat în acest context este că România trebuie să vrea ceva, trebuie să-și asume un destin, să-și asume —și e vorba în primul rând de elita politică— sensul unei misiuni. Va fi de asemenea esențial pentru elitele noastre să internalizeze valorile, standardele, procedurile ariei euroatlantice. Avem un „gap” enorm în această privință. Aș lua numai componenta administrativă: intrăm în NATO, vom intra în Uniunea Europeană, administrația noastră continuă să funcționeze cu totul diferit, cu altă filozofie și în contextul altor proceduri. Există ceea ce aș numi un „administrative divide”, mă refer la caracteristicile, la pregătirea administrației, la calitatea administrației ș.a.m.d. Ca atare reforma administrației, reforma justiției, restructurarea militară sunt componente esențiale ale occidentalizării elitelor noastre. Inclusiv în domeniul militar trebuie să găsim o nișă pentru forțele noastre militare. Ce rol vrem să jucăm în NATO? Ce fel de forțe vrem să dezvoltăm? E limpede că nu mai putem merge pe ideea apărării către toate orizonturile și având toate categoriile de forțe armate,

ci trebuie să facem alegeri foarte clare în legătură cu calitatea forțelor și cu capacitatea de proiectare a lor.

Aș menționa, de asemenea, că România se poate angaja în acest proces dacă își pune foarte limpede problema începerii dezvoltării economice, a modernizării economice. De mai bine de zece ani noi încercăm să recuperăm și probabil de abia anul viitor vom ajunge la nivelul PIB din 1989. Nu putem ajunge lider regional cu pantalonii ruși.

Cred apoi că trebuie să dobândim o viziune regională. Nu poți deveni lider regional dacă nu dezvolti de la nivelul elitelor până la nivelul opiniei publice viziunea și abordările necesare. Dau un singur exemplu: trebuie să ne obișnuim cu ideea că suntem într-o zonă care se întinde până în Caspica și Caucaz și ca atare problemele din Armenia, din Georgia, din Azerbaijan sunt problemele noastre. Suntem acum în Afganistan și Irak, dar și elita noastră și opinia publică par să considere asta drept niște lucruri exotice, care se vor termina odată și odată. Nu sunt lucruri temporare. Un loc în această structură în formare și un loc de lider regional reclamă ca România să acționeze la nivelul unei asemenea zone. Ca atare România trebuie să dezvolte o capacitate de acțiune regională, să dezvolte idei, soluții pentru regiune și să sprijine o dinamică endogenă în regiune, care să aducă o contribuție la politica NATO sau a Uniunii Europene. De pildă, România trebuie să devină o ancoră pentru Balcani, să ancoreze Balcanii în această Europă de Sud-Est care aparține plăcii centrale. Cred că aici sunt câteva linii în care trebuie să dezvoltăm atitudinea noastră. Avem nevoie de o politică externă și de securitate capabilă să gândească la nivelul Europei de Sud-Est pe agenda NATO și a Uniunii Europene. Avem nevoie apoi de companii românești, de firme românești capabile de acțiune regională. Dacă ne uităm pe lista companiilor românești care au o asemenea capacitate nu știu dacă avem nevoie de degetele de la o singură mână. Dacă ne uităm pe lista primelor cincizeci sau a primelor cinci sute de companii din Europa sau chiar a celor din Europa Centrală și de Est ajungem la niște concluzii foarte neplă-

cute. Tot ceea ce am făcut de zece ani și mai bine a fost să împărțim și să cultivăm filosofia că „small is beautiful”, ceea ce nu este o filosofie utilă în perspectiva pe care am descris-o.

Avem nevoie de o politică care să producă și să îndrepte investiții românești spre noua Europă de Sud- Est. A avut loc recent summit-ul consacrat investițiilor în Europa de Sud –Est. Cu acest prilej, reprezentantul maghiar anunța că investițiile ungurești în această zonă sunt mai mari decât cele pe care Ungaria le-a primit din Occident. Nu știam cifra asta, toată lumea a rămas cu gura căscată auzind-o, dar cred că, ducând concluzia până la capăt, nu știu ce am aduna dacă am vrea să vedem care sunt investițiile românești în zona Europei de Sud- Est.

Cred mai departe că trebuie să deschidem școlile și universitățile noastre către Europa de Sud –Est având școli și universități capabile să reprezinte puncte de atracție și să poată intra în competiția pentru piața educațională a secolului XXI. Avem nevoie de câteva școli și universități care să se dezvolte la standarde americane sau europene și care să devină capabile să contribuie la efortul de închidere a „gap”-ului sau a deficitului instituțional, de guvernare și managerial care există în Europa de Sud- Est, mai ales în zona care se numește științele guvernării, administrație publică, management ș.a.m.d.

Mai departe cred că este nevoie să profesionalizăm clasa politică și comunitatea de securitate, trebuie să trecem de la perioada improvizățiilor, care a caracterizat tranziția, la perioada în care avem o clasă politică profesională și o comunitate de securitate profesionalizată, am în vedere aici inclusiv experți, organizații nonguvernamentale capabile să discute în domeniul securității, capabile să reprezinte un partener pentru guvern, așa cum se întâmplă lucrurile în Occident.

În sfârșit, cred că avem nevoie de o dezbatere publică reală în legătură cu ce vrem, ce suntem, încotro vrem să mergem, care să ofere câteva răspunsuri clare pentru opinia noastră publică. Mass-media nu pare să fie conștientă cu adevărat de alegerile sau problemele cu care trebuie să avem de a face în perioada următoare

și, mergând mai departe, nu cred că știm cu adevărat ce suport public există la nivelul opiniei publice pentru un asemenea drum, pentru acțiunea noastră într-un NATO care este altceva, va fi altceva, care adoptă această postură ofensivă de angajare în domeniul securității. Ce parte a opiniei publice sprijină asta? Ce parte a opiniei publice va sprijini o evoluție care înseamnă că noi suntem prezenți în multe locuri din zona în refacere din punct de vedere geopolitic? Aș spune astfel că politicile pe care trebuie să le dezvoltăm în continuare ajung foarte repede și la ideea educației și a unei dezbateri publice reale în legătură cu destinul nostru ca țară componentă a aricii euroatlantice centrale a sistemului internațional a secolului XXI.

Evoluții și perspective pentru economia funcțională de piață în România

Gheorghe ZAMAN

Economia de piață funcțională: abordări teoretice, interpretări practice

Acordarea statutului (calificativului) de economie de piață funcțională pentru țara noastră, în cadrul cerințelor de integrare în Uniunea Europeană, reprezintă un obiectiv față de care fiecare dintre noi, dar mai ales factori de decizie ar trebui să manifeste preocupări atât în plan conceptual teoretic cât mai ales pragmatic.

Vom încerca în continuare să prezentăm câteva opinii personale privind unele aspecte ale noțiunii de economie de piață funcțională. După cunoștințele noastre, deși nu este abordată în manualele de economie politică într-o concepție sistemică și unitară, această noțiune suscită consacrare de „criterii” atunci când este vorba de a fi admis într-un club economic integraționist de elită sau de îmbunătățirea ratingului de țară și nu numai.

După cum rezultă din însăși sintagma sa categorială, noțiunea presupune două atribute reale pentru o economie apreciată ca fiind performantă și anume „de piață” și „funcțională”.

I. Economie de piață

Criteriile după care o economie este considerată ca fiind „de piață” sunt dintre cele mai variate, comportând un grad mai mare sau mai mic de suprapunere și/sau convergență (în cazul unei

abordări procesual dinamice).

Dintre aceste criterii menționăm, în primul rând **raportul dintre sectoarele privat, mixt și de stat**, exprimat în termeni absoluți și relativi. În condițiile în care ponderea sectorului privat în economie (determinat pe baza unor indicatori privind populația ocupată, valoarea adăugată, activele corporale și/sau necorporale etc.) devine predominantă, la nivel macroeconomic, se poate considera că s-au creat premisele pentru consolidarea unei economii de piață, știut fiind că inițiativa particulară liberă, sub multiplele sale forme de manifestare conduce la concurență, îndeosebi la eficiență și reglează, în anumite limite, echilibrul dintre cerere și ofertă.

După tipul de proprietate, țările membre ale UE cunosc o cazuistică diversă care, în linii generale, cuprinde două categorii de țări:

a) Franța, Italia, Spania, Portugalia, Austria și altele, în care sectorul de stat deține o pondere mai mare (8 – 20%);

b) Anglia, Germania, Olanda, Belgia etc. Acest sector are o greutate specifică mai scăzută (5 – 8%).

De remarcat că, în cele două categorii de țări cu economie de piață, oricum **ponderea sectorului privat este predominantă**. Stabilirea raportului privat – public într-o economie de piață reprezintă o problemă de specific național al fiecărei țări legat de particularitățile trecute și prezentate ale evoluției sale economice, sociale, tehnologice, ambientale etc. Mărimea raportului este variabilă în timp, sectorial și subsectorial, admitând situații, la nivel de subramuri și tipuri de activitate, în care ponderea proprietății private sau de stat să fie de sută la sută, încă de la început.

Un alt complex de criterii pe care se bazează economia de piață se referă la caracteristicile înseși ale noțiunii de piață, îndeosebi la cele calitativ structurale gravitând în jurul preceptelor de **concurență** și al cadrului juridic și instituțional menite să o reglementeze, prin stabilirea de reguli ale jocului, cât mai clare cu putință, cărora operatorii de piață trebuie să li se supună. Din acest punct de vedere, distingem o serie de particu-

larități ale concurenței, în perimetrul economiei reale și nominale, pentru piața capitalului, a muncii, a științei, a fluxurilor financiare, a bunurilor și serviciilor produse și schimbate la intern și extern etc.

Simpla existență a caracteristicilor de piață într-o economie reprezintă **o condiție necesară dar nu și suficientă** pentru funcționarea performantă a mecanismelor acesteia.

În cazul concret al economiei României, dezvoltarea sectorului privat prin transferul de proprietate de la stat în sectorul particular (privatizare) sau crearea de noi societăți comerciale private a reprezentat o schimbare strategică de anvergură promovată de programele de reformă care a generat totuși, pe lângă premise favorabile dezvoltării economiei de piață, și o serie de dificultăți cauzate de însăși costurile economice și sociale ale restructurării sistemului de proprietate.

Experiența tranziției în România a arătat că economia de piață presupune pluralismul complementar al unor forme multiple de proprietate, orice contrapunere sau desconsiderare a uneia sau alteia din aceste forme având efecte contraproductive (vezi cazul proprietății de tip cooperatist sau asociativ).

I. Economie funcțională

Determinarea principiilor și criteriilor după care o economie este funcțională sau nefuncțională, după părerea noastră, reprezintă un domeniu pe cât de complex în planul teoretic al confruntărilor, pe atât de dificil în cel al evaluărilor pragmatice.

Dacă vorbim despre economie de piață funcțională putem avea în vedere și cazul opus al unei economii care nu este de piață și nu este funcțională. Istoria ne oferă multe exemple în această privință. O economie totalitară, de exemplu, s-a dovedit a fi neviabilă pe termen mediu și lung indiferent de apariția acesteia în sclavagism, feudalism, socialism sau capitalism.

În general, când vorbim despre o economie funcțională avem în vedere o economie care merge, evoluează „bine” și nu una care, în limbaj uzual, mai puțin riguros științific, are rezultate

slabe, subperformante. Pe de altă parte, pot fi cazuri de economie de piață, în accepțiunea anterior prezentată, care **nu sunt funcționale** pe perioade mai mari sau mai mici de timp. Este vorba de situațiile **de criză și recesiune** de care nu au fost și nu sunt scutite nici economiile de piață din țările dezvoltate.

În cazul unei economii funcționale problema fundamentală este cea a determinării **criteriilor de funcționalitate** și, mai important, a diferitelor grade de funcționalitate, știut fiind că o economie de piață poate funcționa **mai bine, mai puțin bine**. Pe de altă parte, se spune că o economie funcționează prost ceea ce probabil nu echivalează cu nonfuncționalitatea sau blocajul acesteia.

Sistemele de indicatori statici și dinamici, de volum și structură, prin intermediul cărora să se poată stabili **starea și gradul de funcționalitate** a unei economii reprezintă practic instrumentul de bază pentru analiza calității proceselor de creștere, implicând noțiunile de **eficiență și optimalitate**. În general, se consideră că o economie este funcțională dacă permite realizarea de activități **eficiente, profitabile**. Concret aceasta semnifică un volum mai mare al rezultatelor obținute, comparativ cu cel al resurselor consumate. **Trecerea de la eficiență la optimalitate** în funcționarea unei economii de piață presupune înscrierea procesului de dezvoltare pe traiectoria cea mai bună (eficientă) în raport de unul sau mai multe criterii.

În funcție de domeniul analizat, principiul general al eficienței ca element definitoriu pentru funcționalitatea pieței concurențiale în România, trebuie să coroboreze complementar, în structuri și orizonturi de timp diferite, **eficiența economică și justiția socială cu eficiența tehnologică și de mediu**, în cadrul asigurării procesului de dezvoltare umană durabilă.

O dinamică relativ superioară a indicatorilor de eficiență în România, față de țările dezvoltate, va reprezenta garanția sigură a reducerii decalajelor care ne despart de aceste țări.

Țările în tranziție se află în stadiul incipient de funcționare a mecanismelor pieței, dacă avem în vedere experiența seculară a funcționării economiilor capitaliste. De aceea credem că, în cazul

acestor economii, criteriile după care se evaluează caracterul funcționalității lor, fără a ieși dintr-un perimetru comun, cu caracter general, trebuie analizate pe baza unor indicatori care să ne indice mai ales **tendențele eficienței și profitabilității** și nu nivelul absolut al acestora care, în prezent este cu mult mai redus decât în țările dezvoltate și pentru care nu se întrevăd decât reduceri de decalaje pe un orizont de timp mediu – lung (10 – 15 ani).

Problema ajungerii din urmă (rattrapage sau catching-up) a țărilor dezvoltate de către țările în tranziție din Europa, la principalii indicatori economico-sociali într-un timp istoric real nu trebuie absolutizată și transformată într-un obstacol insurmontabil în calea aderării acestora la Uniunea Europeană. Dacă s-ar proceda astfel, asta ar însemna amânarea sine die a aderării. Dimensiunea politică a extinderii UE, atât pentru țări care au aderat până acum cât și pentru cele care urmează să adere, a cărei importanță a avut un rol determinant inclusiv în ceea ce privește ameliorarea mecanismelor de funcționare a economiei.

Gradul de funcționalitate a unei economii într-o țară candidată la integrarea în UE trebuie determinat în funcție de **cursul pozitiv al reformelor și schimbărilor** având ca rezultată finală evoluții favorabile, pe termen mediu și scurt, în direcțiile următoare:

a) creșterea medie anuală a **PIB într-un ritm superior nivelului mediu** înregistrat în țările membre ale UE, ca premisă a reducerii decalajelor;

b) țintirea unui **trend descendent al ratei inflației**, până la atingerea mărimii de o singură cifră;

c) menținerea **ratei șomajului la dimensiuni rezonabile**, în jurul nivelului „ratei naturale” a șomajului în țările membre ale UE;

d) **menținerea deficitului balanței comerciale și al celei de plăți externe**, pe termen mediu și lung, la dimensiuni care să permită, pe de o parte, susținerea dezvoltării durabile și pe de alta, să evite intrarea în încetare de plăți pe un orizont de timp rezonabil, precum și o dimensiune împovărătoare (periculoasă) serviciului datoriei publice externe;

e) **reducerea volumului arieratelor** și a altor forme de blocaje economico-financiare;

f) **preluarea și implementarea acquis-ului comunitar**, a normelor și regulilor europene ale concurenței și funcționarea, în cadrul Consiliului Concurenței, a unui sistem compatibil cu cel comunitar în ceea ce privește acordarea și verificarea ajutoarelor de stat, astfel ca întreprinderile fără perspective de reducere să nu mai poată fi beneficiare ale ajutoarelor de stat.

Aquis-ul comunitar constituie un factor esențial al consolidării economiei de piață funcționale. Cu toate acestea, el nu trebuie interpretat ca o schemă rigidă, imuabilă. Condițiile în schimbare rapidă care caracterizează lumea contemporană, precum și diversitatea acesteia impun adaptări continue la noi situații, precum și modificări frecvente de standarde, principii și criterii.

Atât pentru țara noastră cât și pentru alte țări candidate preluarea și implementarea acquis-ului comunitar reprezintă **un proces îndelungat** care se continuă și după ce țările candidate devin membre ale UE. Pe de altă parte, acest proces este foarte costisitor. Cu titlu de exemplu, menționăm că integrarea în UE a României, din punctul de vedere al mediului, va costa circa 30 – 40 miliarde euro și că perioadele de tranziție solicitate se întind până în anul 2022. Principalii contribuabili la protecția mediului, în această perioadă vor fi: bugetul de stat (5,74 mild.euro), fondurile comunitare (8,16 mild.euro), agenții economici (10,55 mild.euro), alte surse (4,65 mild.euro).

Apare evident că acquis-ul comunitar nu va trebui și nu poate să fie o piedică în acordarea statutului de piață funcțională și în procesul de aderare a României la UE, atâta vreme cât în anul 2004 se va face un efort deosebit pentru a încheia negocierea tuturor capitolelor acestuia, ceea ce reprezintă tocmai un angajament ferm și ireversibil al țării noastre pentru mai buna funcționare a mecanismelor economico-financiare în conformitate cu regulile comunitare.

Ca urmare a profundelor transformări și reforme economico-sociale realizate până în prezent, în pofida tuturor neajunsurilor și

erorilor decizionale care s-au manifestat pe parcursul tranziției, ca și a unor abordări rigide și/sau subiective în ceea ce privește acordarea statutului de economie de piață funcțională pentru România, considerăm că mecanismele pieței concurențiale în țara noastră se bazează pe un cadru instituțional conceput în mod compatibil cu cel din UE și că funcționarea acestor mecanisme a început să dea rezultate concretizate într-o serie de indicatori economico-sociali cu evoluție pozitivă.

Nu putem ignora sau nega din necunoaștere sau rea credință pașii importanți și relevanți pe care economia României i-a făcut în materie de piață funcțională după cum nu putem neglija eforturile foarte mari pe care urmează să le facem în continuare pentru a asigura performanțe mai bune funcționalității economiei de piață în țara noastră.

Suntem conștienți de eforturile ce urmează a fi depuse în continuare și este necesar să le conjugăm eficient cu sprijinul din partea UE.

În încheierea celor câteva aspecte prezentate, consider că termenul de economie de piață funcțională necesită în continuare o serie de precizări și aprofundări în privința definirii și a mecanismelor operaționalizării, astfel încât să putem opune rigoare și acuratețe oricărei interpretări subiective și, mai ales, tendențioase în ceea ce privește rezultatele și realizările României prezente și viitoare pe această cale dificilă a creării și consolidării unor mecanisme de piață viabile și eficiente, bazate pe parteneriatul public-privat, pe liberă inițiativă, democrație și încurajarea bunei guvernări în condițiile unui intens proces de globalizare a piețelor și creștere a interdependențelor între economiile naționale.

**Componenta socială
a tranziției,
între polarizare
și societatea clasei
de mijloc**

Cătălin ZAMFIR

Consens și disens în societatea românească în tranziție

Am ales pentru astăzi, o temă la care, în ultimul timp, lucrez foarte mult și anume: “Consens și disens în societatea românească în tranziție”.

Dincolo de dezbaterile teoretice, spațiul politic a fost animat, încă de la început, de o diversitate de opinii în legătură cu valoarea consensului și a disensului. Imediat după 1989, o serie de oameni politici au căutat să accentueze importanța consensului. Alți oameni politici, considerând consensul mai degrabă ca o rămășiță a mentalității comuniste, l-au respins vehement. Nu cred că cineva a încercat să pună ca valoare centrală disensul. Valoarea consensului a fost însă controversată. Pentru cei care sunt interesați, am publicat în ultimul număr al revistei “Sociologia românească” un amplu studiu în legătură cu procesul de schimbare a sistemului politic în tranziție. Articolul este o încercare de a elabora o teorie explicativă a ceea ce s-a întâmplat în România în ultimul deceniu.

De aceea, în cele ce urmează, voi face câteva considerații în legătură cu această problemă care, politic, este extrem de importantă. Consider că efectele sale asupra dinamicii sistemului politic actual sunt extrem de complexe. Pe parcurs am să creionez și în ce direcție cred eu că evoluează sistemul politic din perspectiva consensului și disensului. Am să analizez cinci aspecte.

Prima problemă-întrebare, în realitate fiecare problemă este o

mică întrebare: care este gradul de consens/ disens la nivelul public, mai ales la nivelul politic? În sociologie există posibilitatea de a se construi și un instrument de măsură a gradului de consens și disens în comunicarea publică, în mod special în comunicarea politică. Opinia, care se bazează pe intuiție, pe observațiile curente, este că în țara noastră, în tranziție, poate mai mult decât în alte țări aflate în tranziție, gradul de disens este mult mai ridicat decât gradul de consens. Mai degrabă, oamenii politici devin alergici la ideea de consens și tind să promoveze ideea de disens ca pe o valoare. Disensul ia forme variate: de la simpla diferență de puncte de vedere, care este normală, la divergențe, tensiuni și chiar conflicte comunicaționale. Dacă urmăriți discursurile principalilor oameni politici, mai cu seamă la televizor, mai puțin la radio și mai puțin în presă, o să observați că gradul de disens este extrem de ridicat și el duce la atitudini accentuat conflictuale.

Care ar putea fi efectele unei astfel de comunicări politice asupra funcționării societății? Există, în primul rând, efecte pozitive. Orice disens este productiv. Disensul se formează pe o diferență de moduri de a vedea lucrurile, de puncte de vedere, o diferență de argumente și o diversitate de interese. Toate acestea, din punct de vedere al cunoașterii, sunt productive pentru că, dacă vorbești singur și toți vorbesc ca tine, riști să rămâi la ce ai discutat. Dacă punctele de vedere sunt diferite, acestea sunt stimulative, te obligă să găsești argumente, să te întrebi dacă nu cumva o altă idee este mai interesantă etc. Deci, pentru procesul cunoașterii este foarte important să existe diferențe, puncte de vedere deosebite. Din dialogul argumentelor pro sau contra, prin evaluarea și verificarea lor, se consolidează sau se infirmă ipoteze, modelele explicative se dezvoltă sau se nuanțează. În domeniul științei, de exemplu, de multe ori diferențele de opinie s-au transformat în stări tensionate.

Cei care descriu starea de spirit în știință de acum câteva secole, arată cum oameni de știință prestigioși, care au rămas în istoria științei, foarte adesea transformau deosebirile de concepție în conflicte. Newton, de exemplu, a fost “la cuțite” cu alți fizi-

cieni ai timpului. De atunci, practica științei, comunicarea în știință s-au schimbat. Astăzi, cercetătorii au puncte de vedere foarte diferite, însă rareori ele iau forma conflictului, iau forma insultei. Insulta este o formă gravă de conflict. Epoca contemporană a impus o etică a comunicării științifice, în care disensul este pe deplin acceptat, dar respectul pentru celălalt, respectul pentru celelalte idei, sunt și ele elemente componente. Astfel, o comunitate poate să aibă puncte de vedere foarte diferite, continuând însă să fie compusă din oameni care se respectă reciproc, care sunt chiar prieteni unii cu ceilalți și care se feresc, în formularea punctelor lor de vedere, să fie, să zicem, agresivi, să fie nedrepti față de ceilalți. E foarte important, atunci când vii cu un alt punct de vedere, să desparți persoanele de punctele de vedere și să pui în evidență ideile, argumentele.

În știință, de exemplu, norma standard de a scrie un articol este următoarea: formularea unei ipoteze. Aceasta presupune descrierea succintă a punctelor de vedere deja existente în literatura de specialitate; urmează dezvoltarea pe larg a ideilor personale. În prezentarea celorlalte puncte de vedere se consemnează atât elementele considerate valide, cât și cele divergente cu opinia autorului.

Expunerea punctului de vedere personal presupune ca, pe lângă argumentele pozitive, să formulez o serie de îndoieli, care să exprime faptul că sunt conștient de posibile slăbiciuni ale punctului meu de vedere. Deci, să indic: “punctul meu de vedere ar putea să fie criticat pe următoarele temeuri...” Cam așa se întâmplă într-un articol științific și de aceea, în general, cercetătorii nu se supără unii pe ceilalți.

Așa se întâmplă oare și în politică? Cred că ar fi folositor să comparăm diferitele manifestări ale consensului și disensului, în diverse spații sociale.

Există însă și efecte negative ale accentuării disensului până la nivel de conflict, tensiune, demoralizare publică. Sondajele de opinie publică indică faptul că există o mare demoralizare în legătură cu politica, cu toate partidele. Sigur, sunt multe cauze

datorate dificultăților tranziției precum și eșecurilor tranziției. Dar și cultura disensului practică este o sursă a acestei demoralizări. Dacă actorii politici recurg la o comunicare necivilizată între ei, la atacuri la persoană, asemenea atitudini se răfrâng negativ asupra politicului și creează percepția unei vieți politice denaturate, ale cărei scopuri sunt pervertite. Un disens accentuat al comunicării politice produce o imagine puternic negativă a politicului. Se pare că, în politică s-a creat un consens pentru acceptarea disensului generat de comportamente sau mesaje care atacă persoana, nu concepția, strategia sau decizia politică pe care o simbolizează aceasta. O asemenea sursă de disens este profund dăunătoare și ea conduce la îndepărtarea politicii de cetățean.

Îmi aduc aminte că în '91-'92, unul dintre marii noștri actori politici de atunci – pentru care aveam o mare admirație – a spus un lucru pe care nu i-l pot ierta: “în politică n-are ce căuta morala. În politică oamenii trebuie să lupte pentru putere; morala nu trebuie luată în considerare”. A fost o reacție interesantă, dar trebuie să reflectăm dacă, într-adevăr, așa este. Și dacă o astfel de atitudine este un sprijin pentru o politică modernă constructivă.

Prin urmare, gradul excesiv de disens politic reprezintă unul dintre factorii importanți care sunt responsabili de gradul de nemulțumire a colectivității și a cetățeanului în raport cu politica. Acest lucru este un lucru grav. De asemenea, în procesul politic există efecte dezagregante. Strategiile excesiv de ofensive sau defensive sunt strategii care creează o gândire rigidă, neproductivă. Prea multe strategii defensive și ofensive în sistemul politic. Cred că în politică ar trebui să prevaleze realismul. Trebuie să cunoști, să înțelegi care este realitatea, care sunt problemele ei, nu să te tot aperi împotriva altora, care te atacă și să ataci pe alții, pentru că și ceilalți te atacă.

De asemenea, lipsa programelor politice este unul dintre factorii accentuării disensului.

A treia problemă-întrebare: care este natura divergențelor politice? Există aici un mic paradox: sunt două argumente care sunt aduse. Unul este diferența de programe. Deosebirile sunt

firești. Programele sunt diferite și este normal ca acest lucru să creeze diferențe de opinie, care, uneori, pot ajunge până la conflicte. Întrebarea este dacă acesta este singurul factor. Presupunem că orice partid politic are un program, că el s-a constituit în jurul unui program care îl deosebește de celelalte. Dacă analizăm atent, observăm că multe programe politice sunt mai degrabă asemănătoare. Partidele nu sunt numai grupări bazate pe programe ideologice. Ele trebuie să funcționeze ca o echipă, să aibă spirit de solidaritate, în sensul ca fiecare membru să participe la funcționarea și bunele rezultate ale partidului. Prin urmare, ce este mai important pentru activitatea unui partid: doctrina, ideologia, echipa?

Cred că astăzi, tendința este ca rolul acestor trei componente în soliditatea unui partid, să fie unul interșanjabil. Cred că nu se poate prescrie o rețetă unică, rigidă asupra raporturilor dintre cele trei componente. Sistemul democratic actual este într-un fel de balans între partide care, când sunt centrate pe programe politice, când pe echipe în luptă pentru putere. Acest lucru se întâmplă peste tot. Într-un fel, balansul este și pozitiv. Nu cred că acest sistem al competiției dintre echipe politice – chiar dacă nu este nici o diferență de program – este un balans contraproductiv.

De fapt, marele avantaj al democrației este că, atunci când o echipă nu este eficientă, e normal să fie înlocuită prin mecanismul alegerilor. Opțiunea electoratului pentru un partid politic sau altul nu este întotdeauna generată de programul politic, de faptul că oamenii cred că un program politic este mai clar sau mai puțin clar ca altul. Uneori alegi echipa de conducere care ți se pare că va oferi un mod eficient de administrare a țării. Și e foarte stimulatив când un partid, care are o echipă neproductivă, știe că pentru asta nu va fi ales. Nu se gândește că programul lui politic foarte frumos îl va salva. El va fi dur evaluat în legătură cu performanțele sale. Prin urmare, acest balans între nivele de relaționare politică poate fi benefic într-un partid. El dinamizează și flexibilizează partidul, îi mărește capacitatea de adaptare pe scena politică. Dincolo de relațiile dintre programe, care pot să fie

de tip liberal, social-democrat etc., există și un alt nivel de relaționare, și anume, o competiție între partide ca jucători politici.

Fiecare partid este interesat să obțină puterea, dar pentru aceasta, jocul politic are o regulă fundamentală: câștigă, în principiu, cel care dovedește că știe să administreze corect, eficient, întreaga țară. Desigur că, atunci când relațiile dintre partide se bazează mai apăsător pe competiția electorală, disensul este mai mare. În timpul campaniilor electorale, de exemplu, se poate observa, cu ușurință, care este ponderea programului politic inclus în mesaj, care este ponderea elementelor ofensive, împotriva celorlalte partide și de susținere a succesului probabil al fiecărui partid în parte. Deci, atunci când încercăm să identificăm sursele disensului apărut în sistemul politic trebuie să luăm în considerare și această logică a luptei pentru putere. Numai că, lupta pentru putere, care nu e bazată pe diferențe de programe, este un factor extrem de important pentru lipsa de încredere a publicului în actorii și instituțiile politice. Votul acordat unui partid politic ar trebui să fie potențat, în special de faptul dacă are un program, are niște obiective, care sunt importante și pot trezi interesul alegătorului. Dacă partidele nu reușesc să vină cu programe articulate, care să convingă electoratul, acesta va vota cu durere în suflet, pentru că nu alege între programe, între idei, între obiective mari ale țării, ci alege doar pe criterii oarecum marginale: dacă politicienii sunt corecți, sunt competenți și așa mai departe. Capacitatea de management politic nu e suficientă, este foarte important și programul politic, oferta electorală între care cetățeanul trebuie să aleagă.

A patra problemă: care sunt cauzele acestei situații conflictuale mai apăsate? Aici ar fi foarte multe lucruri de spus. Ele pot fi găsite în articolul pe care l-am menționat la început. Teoria mea constă în faptul că, în perioada de tranziție, problema centrală a fost cea a procesului de diferențiere a tehnocrației preroluționare într-o pluralitate de partide politice. Socialismul a creat, pe lângă partidul comunist, o tehnocrație: oameni care conduceau întreaga comunitate, la toate nivelele, în toate sectoarele.

Ei aveau competență, aveau putere. Exista un mare consens în cadrul acestei tehnocrații. În anii 80, consensul era accentuat anti-ceaușist, anti-comunist. Această grupare tehnologică avea practic puterea în societate, pentru că avea puterea în conducerea diferitelor sisteme din care societatea era compusă la diferite nivele: administrație publică, conducători de întreprinderi, cei din sistemul de învățământ, din sistemul medical, din toate sistemele societății. Întrebarea este, cum, după decembrie 1989, întreaga tehnocrație a început să se diferențieze în partide politice. În unele țări în tranziție, această diferențiere a tehnocrației în partide politice s-a făcut mai rapid. La noi, ea a fost blocată de un eveniment interesant, anume tehnocrația, care se mișca greoi, încerca să vadă în ce direcții merg membrii ei. Ea s-a confruntat cu un grup politic cu mare putere, nu socială, ci mai degrabă ideologică: grupurile foștilor oameni politici înainte de revoluția socialistă. Aceste grupări au reformat vechile partide politice. Ele au avut o anumită credibilitate, în special anticomunistă. Cu toate acestea primele alegeri electorale au demonstrat că nu au avut un sprijin social semnificativ. Partidele istorice au reușit mai degrabă să obțină o imagine favorabilă în exterior.

Astfel, s-a produs o scindare politică a societății. Pe de o parte, masa confuză a vechii tehnocrații, iar pe de altă parte, grupulețele politice formate din persoanele care ocupau poziții de conducere în partidele politice tradiționale și care au intrat într-un fel de competiție cu tehnocrația. Partidele istorice au dezvoltat atitudini ostile față de tehnocrație în ansamblul ei, pentru că procesul de dezvoltare politică a fost diferit. Criteriul de formare al partidelor istorice a fost apartenența de acum 50 de ani la partidele politice interbelice și poziția ocupată în acele partide. Partidele istorice s-au bazat pe criterii de selecție care erau foarte deosebite de criteriile de selecție pe care vroiau să le promoveze tehnocrații. Acestea erau: **a)** dacă ai ocupat poziții în conducerea partidelor istorice; **b)** dacă ai avut rude – și acesta a fost un criteriu fundamental – în conducerea vechilor partide. Tehnocratul, care nu avea legătură tradițională cu aceste partide istorice, n-a prea avut

șansa, cel puțin la început, să intre în aceste partide. Partidele istorice n-au avut influență datorită acestor vicii de adaptare și de aceea au dezvoltat, mai degrabă, strategii extrem de agresive față de masa mare a tehnocrației care, în aceste condiții, a fost atrasă într-un partid larg. Acesta este un aspect care a împiedicat procesul de diferențiere politică în primii ani ai tranziției și reconstrucției sistemului politic.

Cred că aici putem găsi una dintre explicațiile extrem de semnificative pentru gradul ridicat de agresivitate politică, din primii ani ai revoluției. În primele zile ale revoluției domina ideea unui consens, generat de faptul că toată lumea a scăpat de Ceaușescu și, în această atmosferă, se subînțelegea că împreună trebuie să reconstruim societatea. Apoi a intervenit întrebarea: care, cum împreună? Noi suntem adevărații anticomuniști, s-au autointitulat unele segmente politice sau sociale. Voi, ceilalți, sunteți cei suspecți de comunism, pentru că ați fost membri ai partidului comunist. Această temă avea rolul de a manipula conștiințele și de a încerca să legitimizeze partidele istorice. În fapt, în România au fost patru milioane de membri ai partidului comunist, orice om normal era membru al partidului comunist, nu asta era problema. Procesul politic de constituire a structurilor și în special a atitudinilor reciproce dintre grupările politice a fost foarte important. El a pus bazele raportului consens/disens în spațiul politic din România post-totalitară.

Câteva cuvinte despre a cincea problemă: dincolo de cauzele care au produs un proces mai accentuat de tensiune, de conflictualitate publică și politică, întrebarea este ce trebuie să facem de acum încolo? Pentru viitor e nerelevant ce s-a întâmplat în '90-'91. Problema actuală este ce se poate face pentru o mai corectă balanță între consens și disens. În realitate sunt foarte multe lucruri comune pe baza cărora s-ar putea construi un consens mai larg între forțele politice. În același timp, există o rețineră în a recunoaște posibilitatea consensului politic. Această atitudine devine o sursă de dezagregare socială și de blocare a procesului de schimbare. O balanță corectă între consens și disens s-ar putea

dovedi a fi un factor extrem de important al dezvoltării societății noastre.

Am să mă opresc doar asupra unui singur aspect: rolul organizațiilor non-politice, ale organizațiilor societății civile. ONG-urile, în măsura în care exprimă efectiv societatea civilă, au un rol important în moderarea agresivității politice. Comunitatea nu e interesată de lupta pentru putere între grupuri politice. Ea este interesată de programele politice, de selecția unor oameni buni care să administreze societatea. De aceea, într-o societate democratică suficient de dezvoltată și echilibrată, punctul de vedere al comunității non-politice este foarte important, pentru că este un fel de arbitru în ceea ce privește menținerea unor norme de corectitudine și de productivitate în relațiile politice. Rolul ei este de a exercita presiuni asupra politicului pentru ca acesta să pună în dezbaterea publică lucruri relevante pentru populație.

Întrebarea este dacă ONG-urile au avut acest rol de arbitru. Am senzația că este greu ca cineva să considere că așa au stat lucrurile. Până, de exemplu, în 1996, organizațiile civice au fost, clar, instrumente non-politice ale opoziției politice. În '97, noua putere CDR-USD-UDMR a pus în dificultate organizațiile civice: ele nu mai puteau să fie agresive față de guvernare și nici n-au fost. Dar, în același timp, o dată cu trecerea timpului, susținerea guvernării se dovedea a fi o strategie demolatoare. Guvernele perioadei 1996-2000 au fost atât de slabe, încât au dus organizațiile civice în impas. Astăzi, ONG-urile și-au diminuat din influența lor asupra societății civile, dar a rămas, într-o oarecare măsură, agresivitatea unor organizații civice inițiale. Cred că există multă agresivitate și orientare politică disimulată în aceste organizații. La ora actuală, de fapt, nu avem organizații civice efective; cele care se consideră civice, sunt elemente ale sistemului politic și promovează puncte de vedere ale unor orientări politice. Probabil că nivelul foarte ridicat al tensiunilor politice, agresivitatea comunicării politice se datorează într-o mare măsură faptului că organizațiile de tip civic nu au reușit să se constituie cu propria lor funcție distinctă, ci au funcționat ca instru-

mente ale sistemului politic. Uneori au fost mult mai agresive în acest joc politic decât partidele politice însele. Probabil că o reconsiderare a unui civism real ar putea să contribuie la schimbarea fundamentală a mecanismelor politice și, după părerea mea, la o creștere substanțială a consensului, dublat de un disens civilizată și productiv.

Cred că obiectivul construcției noastre democratice ar trebui să fie: un fel de pachet complex de consens și de disens, civilizată, productiv și corect, care să poată duce la selecție, la identificarea direcțiilor de dezvoltare politică în acord cu punctele de vedere ale întregii comunități și totodată un sistem de creștere a complexității sistemului politic.

(Text redactat după transcrierea de pe bandă magnetică)

Sorin MITULESCU

Sărăcia ca factor al proiectelor de viață la tineri

Literatura sociologică menționează că sărăcia tinerilor este un fenomen complex cu multiple cauze și efecte.

În rândurile de față nu ne propunem să analizăm cauzele fenomenului menționat. Vom aminti doar că fenomenul sărăciei în general în România este de dată relativ recentă. Sărăcia reprezenta un fenomen marginal la începutul tranziției, pentru ca pe parcurs să devină o problemă majoră. Datele statistice oficiale ne arată o creștere a ratei sărăciei de la 3,7% în 1989 (pe baza Bugetelor de familie) la 41,2% în 1999 (pe baza metodologiei Anchetei integrate în gospodării). O cauză caracteristică a sărăciei în România este aceea că ea nu a ajuns încă să fie profundă. Conform aprecierilor specialiștilor (Teșliuc, Pop, Teșliuc, 2001) majoritatea persoanelor sărace din România se situează aproape de limita superioară a zonei de pauperitate. Consumul mediu al gospodăriilor sărace este cu 25% sub pragul de sărăcie. Variațiile anuale ale PIB pot produce efecte spectaculoase în ce privește rata sărăciei. Există deci o importantă pătură de populație aflată de fapt la limita sărăciei, puțin peste sau puțin dedesubtul aceluși prag convențional considerat a fi limita traiului decent.

Legătura sărăciei cu vârsta persoanelor pune în evidență că tinerii și copiii sunt categorii foarte puternic afectate. Incidența ridicată a sărăciei în rândul gospodăriilor cu copii face ca o

treime din totalul populației sărace din România să fie copii sub 15 ani. Mai mult, după datele furnizate de autorii citați, în 1998, gospodăriile cu adulți având vârsta medie sub 30 de ani prezentau o rată a sărăciei de 48,2% față de alte grupe de vârstă cu rata sub 40% sau chiar sub 30%. Deși ideea că pensionarii reprezintă grupul de populație cel mai dezavantajat este foarte populară în rândul politicienilor ... persoanele peste 56 de ani reprezintă doar 10% din totalul populației sărace (Teșliuc, 2001, p. 32).

Ceea ce ne interesează mai mult în prezenta lucrare este de a determina efectele stării de sărăcie, atât asupra prezentului cât mai ales asupra șanselor de dezvoltare și de afirmare personală a tinerilor. Moderatoarea unei recente dezbateri internaționale menționează că „sărăcia și lipsa de putere conduc la fatalism și sentimente de inferioritate, care slăbesc inițiativa și cauzează la tineri scăderea capacității de a vedea oportunitățile care ar putea să-i scoată din sărăcie. Și această disperare creează un gol care este umplut de comportamente de autodistrugere: droguri, sex neprotejat, violență în grup – ceea ce are ca efect perpetuarea și adâncirea sărăciei. Sărăcia materială este acompaniată și adâncită de *sărăcia spirituală*” (Kerry McNamara, *Youth and Poverty*, dezbateri internațională, mai 2003).

Oarecum indirect atinge problema efectelor sărăciei în planul comportamentelor, Sandu Dumitru atunci când constată că a deveni antreprenor „este o problemă de status și cultură. Probabilitatea de a ajunge în această nouă poziție socio-economică este mai mare pentru persoanele care **o duc destul de bine**, care au un nivel de educație ridicat în familie ...” (S. Dumitru „*Drumul antreprenorial: fără încredere dar cu relații*” în *Sociologie Românească*, nr. II/1999).

Să constatăm în treacăt, că printre autorii de la noi care se ocupă de sărăcie, foarte puțini se referă la consecințele acestei stări materiale și sociale. Cei mai mulți abordează macrosocial problema și se preocupă de cauze și posibilități de reducere a fenomenului prin măsuri adecvate de politică socială.

Analiza noastră se poartă pornind de la datele unei anchete

sociologice realizate în iunie 2003 asupra unui eșantion național de tineri (1100 persoane între 18 și 29 de ani). Ancheta a fost realizată de Centru de Sociologie Urbană și Regională (CURS), pe baza unui chestionar realizat de specialiști din Agenția Națională pentru Sprijinirea Inițiativei Tinerilor și ASE București.

Clase de venituri	2003		2001	Dinamica sărăciei 2001 - 2003
	Veniturile			
	tale	familiei tale	familiei tale	
Nu ajung nici pentru strictul necesar	34,0	21,2	16	creștere
Ajung numai pentru strictul necesar	30,4	35,4	33	creștere ușoară
Permit un trai decent dar fără cheltuieli deosebite	20,4	26,7	30	scădere ușoară
Permit și cheltuieli deosebite, dar cu eforturi	7,8	12,6	17	scădere accentuată
Reușim să avem tot ce ne trebuie, fără să ne restrângem de la ceva	2,1	2,7	3	stabilitate

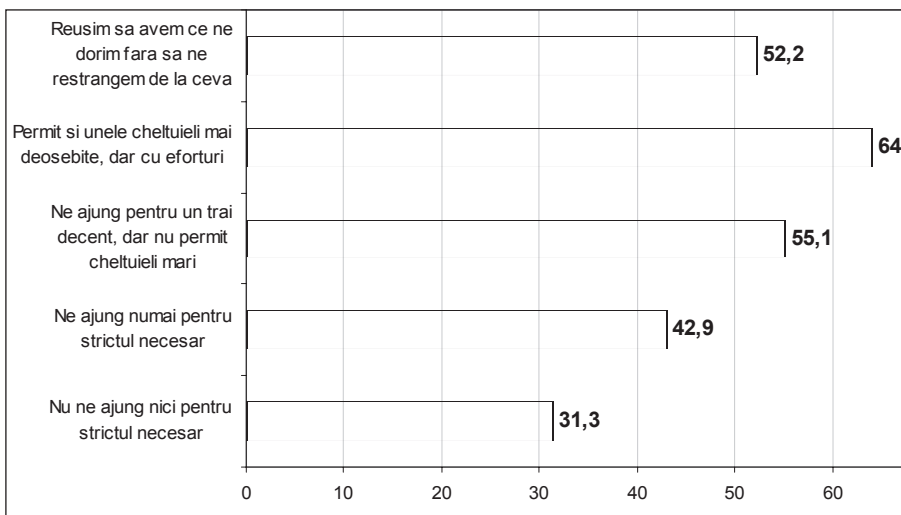
Indicatorul pe baza căruia am măsurat gradul de sărăcie relativă au fost răspunsurile la întrebarea „Cum apreciezi veniturile tale și ale familiei tale în raport cu necesitățile?”

Am considerat acest indicator ca fiind relevant pentru societatea actuală, în condițiile în care itemul „nu ajung nici pentru strictul necesar” se așează mai mult sau mai puțin peste procentul de 15-25% populație săracă. Vezi Planul Național Antisărăcie unde rata sărăciei variază în intervalul 1995-2001 între 23,3% și 30,6%.

Totuși, situația de sărăcie reală a tinerilor trebuie interpretată prin prisma mai multor indicatori. Deținerea unui telefon mobil arată că și o parte dintre tinerii considerați a fi săraci își permit anumite cheltuieli care depășesc strictul necesar. Cu alte cuvinte

cel puțin o treime dintre tinerii pe care îi considerăm săraci nu sunt totuși atât de săraci încât să nu poată plăti cel puțin abonamentul unui telefon mobil

Deținerea unui telefon mobil

Valori și comportamente specifice tinerilor afectați de sărăcie

Tabelul și graficele de mai jos ne arată în ce puncte ale proiectelor de viață ar putea să apară diferențe semnificative între categoriile de tineri cu venituri diferite.

Constatăm că tinerii cu venituri foarte mici sunt mai puțin încrezători în propriile calități pentru reușita lor în viață. Totodată, ei par mai puțin apropiați de valorile competiției și ale muncii. Dacă ar câștiga o sumă mare de bani, acțiunile lor s-ar îndrepta mai degrabă în direcția acoperirii unor nevoi elementare (locuință, trai zilnic) și mai puțin către o investiție sau afacere.

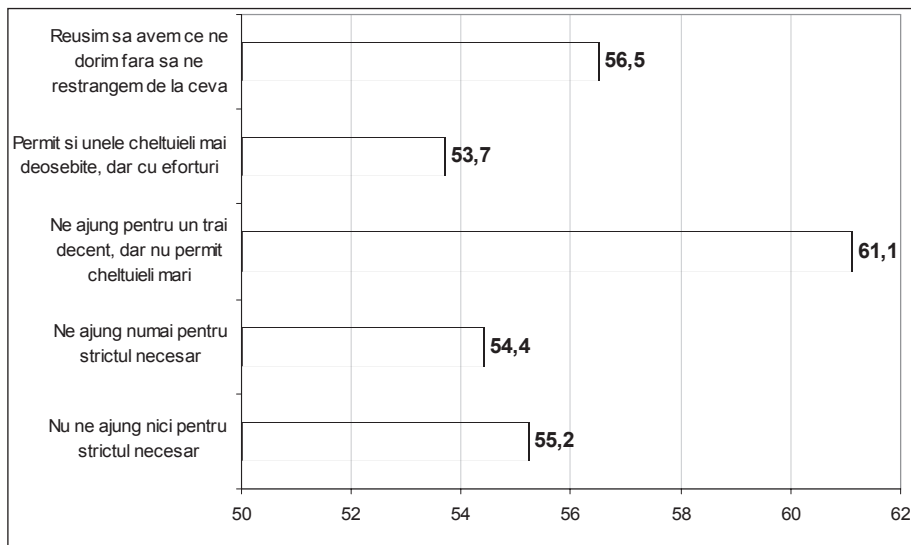
Situația de sărăcie își pune amprenta asupra proiectelor de viață, asupra valorilor și convingerilor unor segmente sociale. Este greu de afirmat de la ce nivel de sărăcie și după ce durată a

Categoriile de venituri	F. mici	Mic i	Potr ivite	Mari si f. mari	Diferențe
Aprecieri privind factorii care ar asigura succesul unui tanar în viață					
Calitati intelectuale	61,7	56,8	67,6	70,6	semnificative
Calitati profesionale	48,1	47,9	45,3	59,6	Semnificative
Ambitie tenacitate	31,1	32,7	37,8	41,3	Semnificative
Abilitati organizatorice	24,7	28,2	30,7	32,1	Semnificative
Abilitati relationale	16,4	22,3	24,4	33,0	Semnificative
Calitati carismatice	7,9	9,2	10,2	16,5	Semnificative
Noroc	43,3	52,3	50,7	48,6	Nesemnificative
Spirit de risc	25,5	30,0	33,8	27,5	Nesemnificative
Sprijin familial	31,1	27,0	24,0	30,3	Nesemnificative
Judecati valorice					
Competitia scoate la iveală ce este mai bun in oameni	61,7	56,8	67,6	70,6	semnificative
Cine nu risca, nu castiga	48,1	47,9	45,3	59,6	semnificative
Cand lucrez pentru mine lucrez mai bine	31,1	32,7	37,8	41,3	semnificative
Fiecare trebuie sa se descurce singur	25,5	30,0	33,8	27,5	nesemnificative
O zi in care nu muncesc este o zi pierduta	16,4	22,3	24,4	33,0	semnificative
Oamenii au dreptul sa astepte ajutor de la ceilalti la nevoie	24,7	28,2	30,7	32,1	semnificative

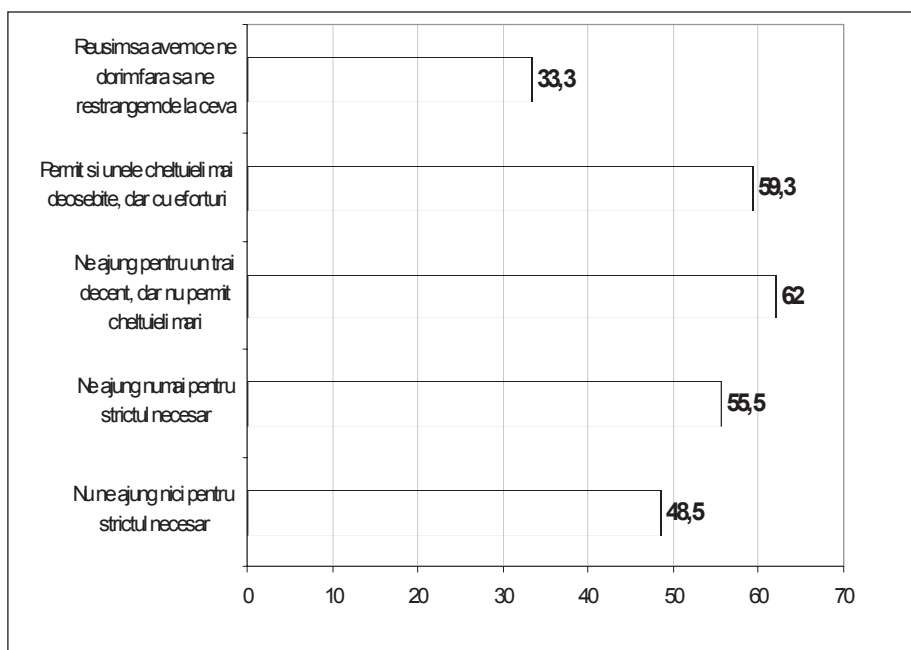
acesteia se produc asemenea transformări semnificative în modul de a gândi în proiectele asupra dezvoltării personale.

Concluzia acestei comparații prilejuite de cei câțiva indicatori disponibili ne îndreaptă atenția către nevoile tinerilor din mediile defavorizate. Aceștia au nevoie de un suport informațional și moral

Intenția de a pleca din țară

Intenția de a iniția o afacere

care să-i facă mai încrezători în propriile calități, mai optimiști, mai responsabili.

Dan MIHALACHE

Câteva aspecte privind modernizarea elitei politice

Ideea de modernizare a vieții politice românești trebuie văzută nu separat, ci ca o componentă fundamentală a procesului de integrare europeană. Domnul profesor Vasile Secăreș a prezentat o expunere în care a încercat să decupeze schimbările care au loc în lume, pe de o parte și rolul pe care România îl poate juca în contextul acestor schimbări. România, care, prin potențialul său uman, poziția geostrategică, va fi a șaptea țară din Uniunea Europeană și va avea un rol important. Întrebarea cheie, din al cărei răspuns reiese și necesitatea modernizării vieții politice românești, este dacă elita politică românească va fi capabilă să-și asume și să proiecteze acest rol. Nu este o întrebare cu totul simplă.

Cred că la nivel de analiză putem observa, la această oră, că viața politică românească se află deja sub câteva tipuri de presiuni și constrângeri care, într-un fel sau altul, o obligă să se modernizeze, indiferent dacă, probabil, majoritatea politicianilor preferă să facă acest lucru într-un ritm mult mai puțin alert, fiind foarte confortabili cu ei înșiși.

O primă presiune care operează asupra sistemului politic ține de adâncirea procesului de integrare europeană. Până acum, raportul nostru cu integrarea europeană era unul mai mult declarativ, în sensul că, în politica românească exista un consens în

jurul ideii că România trebuie să se integreze în Uniunea Europeană, că acest lucru ne va aduce beneficii, că este drumul natural al țării. Am trecut într-o altă etapă. În momentul de față discuțiile legate de integrare devin mult mai pragmatice, mult mai aplicate și necesită alți interlocutori din partea noastră. Interlocutori care să știe limbajul integrării, să cunoască temele integrării și să știe ce să negocieze în acest proces. Cu alte cuvinte, procesul de aderare necesită profesioniști. În momentul în care România va deveni un stat membru, un număr de oameni de aici vor fi parte a deciziilor de la Bruxelles. Pentru Uniunea Europeană nu e lipsit de interes cine vor fi acești oameni, ce valori vor avea ei, ce atitudini politice vor profesa. Prin urmare, fizionomia clasei politice de mâine, cine va fi în parlamentul european, cu cine se vor face jocurile în consiliu, cine va fi în structurile executive ale uniunii, este un prim tip de constrângere care operează asupra sistemului politic și-l obligă să se modernizeze, să se compatibilizeze cu Europa.

Mai există și un al doilea tip de constrângere. Într-un fel sau altul, ne apropiem de finalizarea tranziției, de încheierea majorității proceselor de transformare economică din România. Deci, capitalul etatizat va trece, practic, în mâinile capitalului privat. De asemenea, vor începe privatizările marilor regii. Tot acest proces economic va forța și o schimbare a configurației politice, pentru că politica românească nu mai poate rămâne în urma schimbărilor economice. Vor apărea noi grupuri de interese. Vor apărea noi forme de exprimare a acestor interese. Pentru moment este un proces pe care, probabil, nu-l observăm prea bine, care nu a preocupat îndeajuns analiza economică și politică. Această transformare economică va cere și o nouă politică, noi politicieni. Dacă, la începutul anilor '90, partidele, în marea lor majoritate, exprimau interesele managerilor întreprinderilor de stat, interesați în subvenții, în supraviețuirea vechilor structuri economice, în momentul de față harta intereselor este cu totul alta. De exemplu, în aceste zile se discută despre privatizarea PETROM. Cine va fi interesat să cumpere PETROM-ul va fi, de asemenea, intere-

sat de modul în care va evolua politica românească. Marile corporații au departamente de evaluare politică, de analiză de risc, fac profile psihologice ale liderilor politici, ș.a.m.d. Fără garanții minime privind strategii politice și economice, atragerea unui investitor de succes este puțin probabilă. Finalizăm o etapă a tranziției economice. Ea va genera un alt tip de politică.

A treia formă de presiune ține de rolul regional potențial pe care îl poate avea România. Țara noastră va avea un rol de jucat în ceea ce privește raporturile euroatlantice cu Republica Moldova, cu Ucraina, cu Orientul Mijlociu. De aceea, nu este indiferent ce politicieni vor fi activi și vor putea să își asume aceste roluri.

Ce înseamnă, în esență, acest proces de modernizare despre care v-am spus? Înseamnă că exteriorul, sau factorul extern, dorește un sistem politic aici care să fie compatibil cu sistemul politic european. Deci, să fie structurat într-o manieră similară, iar clasa politică să aibă, ceea ce sublinia și profesorul Vasile Secăreș, atitudini, valori, strategii, comportamente compatibile cu politica din Uniunea Europeană. De altfel, acest proces de compatibilizare a politicii românești cu politica europeană a început mai demult. Aș putea aminti rolul pe care instituții importante l-au jucat în reordonarea scenei politice românești, după un model european. De pildă, Internaționala Socialistă, dar mai ales Partidul Socialiștilor Europeni, au avut un rol important în coagularea social-democrației din România, între altele susținând necesitatea unificării într-o mișcare puternică, care să fie un partener de dialog cu socialiștii europeni. Un rol asemănător l-au avut și Partidul Liberal și cel al Democraților Europeni. În acest context, sunt semnificative eforturile aproape disperate, pe care le face Partidul Popular European pentru a consolida un partid creștin-democrat în România. Acestea sunt câteva exemple, prin care forțe politice diverse din Uniunea Europeană încearcă să ordoneze un sistem politic care să fie compatibil și în care ei să aibă parteneri de dialog. Până și partide care erau, cumva, atipice în sistemul politic românesc, au înțeles că evoluția României le

obligă să se racordeze la curente și tendințe europene. De pildă, PRM care a început să-și modeleze discursul după discursul dreptei europene. Încearcă să atenueze anumite mesaje xenofobe, antisemite, antimaghiare pentru că a înțeles că o asemenea atitudine îi creează o problemă de legitimitate externă.

Cred că procesul de modernizare a vieții politice din România este un proces real, aflat în plină desfășurare. Problema este că ritmul de modernizare nu este cel care să ne garanteze poziția pe care noi ne-o dorim în viitoarea Uniune Europeană.

Prin urmare, modernizarea politicii în perspectiva integrării europene va trebui să producă schimbări în câteva domenii. În primul rând, politica românească va trebui să fie capabilă să elaboreze strategii și politici de dezvoltare. În al doilea rând, cred că politica românească va trebui să fie capabilă să dezbată marile teme ale integrării europene. Deocamdată, marile teme ale integrării nu constituie subiecte de largă dezbateră publică. Ele sunt analizate cel mult, la nivelul unor asociații profesionale sau grupuri de interese, în general acele segmente sociale care vor fi afectate de procesul integrării. În al treilea rând, cred că modernizarea politicii românești va trebui să însemne mai multă predictibilitate a comportamentului politic și responsabilitate față de angajamentele asumate. Practica dublului limbaj trebuie abandonată.

Modernizarea politicii românești mai înseamnă și un alt fel de structurare a partidelor, cu două sau trei componente esențiale: sisteme noi de selecție și de promovare, care să fie compatibile cu modelele europene. Epoca oamenilor politici ad-hoc a trecut. Trebuie să adoptăm sisteme de selecție și sisteme de promovare care să fie bazate pe criterii al căror efect să fie o elită politică în stare să dialogheze cu Europa. Un alt aspect important este transparența în ceea ce privește finanțarea partidelor politice. Aceasta este o problemă de mare actualitate și în Uniunea Europeană. De asemenea, clasa politică va trebui să manifeste o nouă atitudine față de banul public și față de modul de cheltuire a banului public.

În ultimă instanță, modernizarea politicii românești înseamnă:

reguli, norme, strategii și comportamente compatibile cu Europa. De exemplu, sintagma “baroni locali”, că ne place sau nu, este extrem de impopulară în rândul oficialilor europeni pentru că ea exprimă un tip de organizare politică aproape feudală, care lor le este străin. Ei n-o înțeleg. Și atunci o penalizează. Nu sintagma în sine este dăunătoare, ci realitatea pe care ea o susține și care este incompatibilă cu rigorile politice ale unei societăți moderne.

Relansarea democrației, motorul societății deschise

Alexandru RADU

Evoluția sistemului de partide în România

Comunicarea mea are ca temă principală clasificarea configurației partidiste din România postcomunistă după patru ediții ale alegerilor parlamentare, suficient de multe pentru a-i putea surprinde principalele tendințe.

Pentru analiza sistemului de partide am utilizat ca instrument metodologic matricea tipurilor partidiste elaborată de Jean Blondel¹ la începutul anilor 70. Opțiunea pentru tipologia lui Blondel este justificată în primul rând de acuratețea ei, permițând cuantificarea riguroasă a parametrilor sistemici, oricum mai exactă de cât, bunăoară, modul în care o face G. Sartori. Totodată, ea delimitează și sensul sub care utilizez aici termenul de sistem partidist, respectiv cel rezultat din convergența numărului și puterii relative a partidelor parlamentare, criteriile utilizate de Blondel.

Cum bine se știe, urmărind evoluția partidelor din 15 state occidentale pe perioada primelor două decenii de după cel de al doilea război mondial, autorul ajunge la concluzia că sistemele partidiste se clasifică în patru mari categorii: sistemul bipartidist pur, sistemul cu două partide și jumătate, sistemul multipartidist cu partid dominant și sistemul multipartidist perfect. Așa cum o arată chiar denumirile, cele patru categorii se diferențiază după

1) J. Blondel, Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies, in Canadian Journal of Political Science, 1, no 2 (June), 1968.

numărul și puterea partidelor specifice fiecăreia în parte. Astfel, categoria cu „două și numai două partide” se caracterizează prin ponderea cumulată a acestora de circa 80-90% din voturi, în condițiile în care diferența dintre ele nu este mai mare de 5 procente. În interiorul bipartidismului imperfect ponderea celor două partide scade spre 75-80% din voturi, cu un ecart mediu de circa 10%, diferența fiind contabilizată în contul unui al treilea partid, minor dar nu lipsit de importanță în sistem. Calitatea de partid dominant este recunoscută partidului ce obține o cotă electorală de 40% și peste, în condițiile în care restul procentelor sunt împărțite de mai multe partide minore. În fine, când diferența dintre partidele mai importante este minoră iar nici unul dintre acestea nu se plasează într-o poziție dominantă avem de-a face cu categoria multipartidismului pur². Concret, în țări precum SUA, Marea Britanie sau dominioanele acesteia funcționează sisteme cu două mari partide, în altele, ca Germania sau Belgia, celor două partide mari li se adaugă un al altul minor, în timp ce în celelalte țări numărul partidelor este mai mare de trei, diferența constând în existența sau nu a unui partid mai important, numit dominant – bunăoară, în Suedia există un astfel de partid dominat, pe când în Franța nici unul dintre partide nu poate fi considerat ca având o poziție dominantă.

Voi asocia matricei lui Jean Blondel numărul efectiv de partide (indicele N), calculat pe baza mărimii relative a puterii partidelor după formula elaborată de Markku Laakso și Rein Taagepera în 1979, urmându-l în acest sens pe Arend Lijphart³. Va rezulta tipologia-etalon ai cărei parametrii sunt redați în tabelul T.I.

Odată stabilită configurația partidistă, voi aborda două probleme conexe: sistemul electoral și migrațiile parlamentare. În primul caz, accentul cade pe progresele înregistrate de la o ale-

2) Vezi și G. Voicu, Pluripartidismul o teorie a democrației, București, Editura ALL, 1998, pag. 117-125.

3) A. Lijphart, Modele ale democrației, Iași, Editura Polirom, 2000, pag. 78.

Tabelul T.I – Parametrii tipologiei-etalon

	Primul partid	Al doilea partid	Pondere cumulată	Diferența	Mandate (100)	N
Bipartidism pur (englezesc)	45%	40%	85%	5%	55 – 45	2
Bipartidism cu 2 partide și 1/2	43%	37%	80%	10%	45-40-15	2,6
Multipartidism cu partid dominant	40%	20%	60%	20%	45-20-15-10-10	3,5
Multipartidism fără partid dominant	25%	25%	50%	0%	25-25-25-15-10	4,5

Sursa: adaptare după Blondel, 1968, și Lijphart, 2000.

gere la alta, în sensul îmbunătățirii proporționalității sistemului. În ce privește perspectivele reformei electorale, voi aduce în discuție exemplul polonez, respectiv alegerile parlamentare din 1997 și 2001. În cel de al doilea, îmi propun să evidențiez o caracteristică a partidelor politice românești, respectiv deficitul de disciplină, care, prin efectul migrațiilor politice, afectează eficacitatea guvernământului.

1 Avându-și originea în implozia regimului Ceaușescu, multipartidismul postcomunist a debutat formal în ziua de 11 ianuarie 1990, data la care a fost înregistrat oficial primul partid politic. Pe 1 februarie existau deja 30 de formațiuni politice înmatriculate, ceea ce reprezenta practic un ritm de un partid pe zi. În preajma primelor alegeri libere, numărul lor tindea către 80, pentru ca maximum, circa 200 de partide, să fie atins la sfârșitul anului 1995. Ulterior, numărul lor a tins a se stabiliza în jurul a 50 de unități, o ultimă reducere operând noua Lege a partidelor politice din 2003. România s-a individualizat prin numărul foarte mare al partidelor politice, dar, în mod firesc, nu toate au reușit să obțină recunoașterea națională prin calificarea în parlamentele constituite din 1990 până astăzi. În fapt, alegerile parlamentare au constituit veritabile site de cernere a partidelor și tot ele au

modelat configurația sistemului partidist românesc.

În România au avut loc patru ediții ale scrutinului parlamentar, ale căror rezultate sunt îndeobște cunoscute. Totuși, exigențele analitice mă obligă să le reiau. Nu am s-o fac însă în detaliu, ci într-o formulă care reunește parametrii tipologiei-etalon. Precizez că datele utilizate în continuare sunt cele ale Senatului. Am optat pentru cea de-a doua Cameră strict din motive tehnice: calculele sunt mai simple. Altfel, în formula bicameralismului românesc, de tip simetric, nu există rațiuni sistemice pentru a prefera o cameră celeilalte.

Încep însă prin a prezenta pe scurt sistemul electoral. Prima sa reglementare juridică a reprezentat-o Decretul-lege nr.92 din 1990, care institua un scrutin de tip proporțional fără prag electoral și cu liste de partid pentru alegerea senatorilor și deputaților⁴.

În sesiunea de primăvară a anului 1992, după confirmarea Constituției⁵ prin referendum național pe 8 decembrie 1991, Parlamentul a adoptat Legea pentru alegerea senatorilor și deputaților⁶.

Continuând și dezvoltând vechiul decret-lege, parlamentarii au optat pentru scrutinul proporțional cu liste blocate și prag electoral de 3%, distribuția mandatelor la nivelul circumscripțiilor făcându-se după coeficientului simplu iar redistribuirea celor nealocate în prima etapă după metoda Hondt⁷.

Circumscripțiile, atât cele senatoriale cât și cele de deputați, au

4) Articolul 4 al Decretului-lege prevedea: "Reprezentarea populației de toate naționalitățile în Parlament se asigură pe baza sistemului de reprezentare proporțională a mandatelor rezultate în urma votării".

5) Vezi Constituția României, Monitorul Oficial al României, Partea I, anul III, nr. 233, 21 noiembrie 1991.

6) Legea nr. 68 / 1992, Monitorul Oficial al României, Partea I, an IV, nr. 164, 16 iulie 1992.

7) Este vorba despre o metodă proporțională de alocare a mandatelor după regula divizării succesive a numărului de voturi obținut de fiecare listă de partid printr-o serie de numere. În acest caz, seria divizorilor este formată din numere întregi 1; 2; 3; 4; ... Metoda poartă numele inventatorului ei, belgianul Victor Hondt (1882).

fost trasate urmărind structura administrativă a țării, județele plus municipiul București, în total 42, numărul mandatelor din fiecare stabilindu-se proporțional cu populația județelor. Cum populația României a scăzut în ultimul deceniu, mandatele de senatori s-au redus de la 143 în 1992 la 140 în 2000, iar cele de deputați de la 328 la 327 (fără reprezentanții minorităților naționale). În decursul timpului Legea electorală a suferit câteva modificări, fără însă a modifica modul de scrutin, ultima vizând ridicarea pragului electoral pentru partide la 5%.

Primele alegeri pluraliste au avut loc în mai 1990 și s-au soldat cu victoria Frontului Salvării Naționale în proporție de două treimi (67,02%), pe locul doi clasându-se formațiunea minorității maghiare, cu doar 7,20% din voturi, urmată de Partidul Național Liberal (7,06%). Alte patru formațiuni au ocupat poziții minimale în Senat. Deși bazat pe o foarte puternică majoritate parlamentară, guvernul FSN condus de Petre Roman a fost înlocuit, spre sfârșitul anului, cu cabinetul Stolojan, de coaliție.

Puternicul dezechilibru din sistem instituit în 1991 a fost corectat de alegerile din 1992, organizate după fracționarea FSN și constituirea alianței partidelor tradiționale, PNȚCD, PNL și PSDR, reunite în Convenția Democratică din România. Victoria a revenit Frontului Democrat al Salvării Naționale, însă cu numai 28,30%, urmat la mică distanță de CDR cu puțin peste 20 de procente. Cealaltă parte a vechiului FSN, Partidul Democrat, s-a situat pe poziția a treia (10,40%). În total, 8 formațiuni politice și-au adjudecat locuri în Senat. Guvernul a fost format de FDSN, condus de Nicolae Văcăroiu, beneficiind de sprijinul parlamentar al partidelor clasate în urma PD. În paralel, alegerile prezidențiale l-au reconfirmat pe Ion Iliescu, lider al FDSN, în funcția de șef al statului.

Deși guvernul Văcăroiu s-a menținut la putere pe durata întregului mandat 1992-1996, FDSN, rebotezat Partidul Democrației Sociale din România, a fost înfrânt la scrutinul din 1996, câștigat de CDR. PD s-a clasat tot pe locul trei, acum în alianță cu PSDR. Răsturnarea politică produsă de alegerile din 1996 a fost dublă,

liderul CDR, Emil Constantinescu, înfrângându-l pe Ion Iliescu în cursa prezidențială. Guvernul s-a constituit pe baza coaliției CDR-USD-UDMR, fiind condus de țărănistul Victor Ciorbea, primar în exercițiu al Capitalei. Ulterior, în 1998, funcția de prim-ministru a fost preluată de Radu Vasile (PNȚCD), iar din 1999 Mugur Isărescu, guvernatorul Băncii Naționale a României, a condus cel de al treilea guvern al coaliției.

Sub aspectul sistemului de partide, scrutinul a adus o serie de modificări. Cea mai vizibilă a fost reducerea numărului de formațiuni parlamentare cu două unități. Totodată, primele două partide și-au apreciat pozițiile față de situația din 1992, primul trecând de 30% iar al doilea de 20%. Aceasta pune în evidență tendința sistemului de a se ordona după formula multipartidismului cu partid dominant. E drept, prima formațiune este o coaliție de partide, iar desfacerea ei în grupurile parlamentare componente a făcut ca cel mai puternic partid al Convenției, PNȚCD, să coboare la nivelul celui clasat pe locul secund, făcând să sporească multipartidismul sistemului. Totuși, alegerile au fost câștigate de entitatea politică numită CDR, și nu de partidele ei componente, astfel că cel puțin din perspectiva rezultatelor electorale putem vorbi de o astfel de tendință a sistemului partidist. În plus, formula coaliției era, ca și în alte țări estice, soluția împotriva fărâmițării partidiste.

Numeroasele crize intervenite în raporturile dintre partenerii coaliției guvernamentale pe parcursul mandatului au redus eficiența guvernării, dar și cota de popularitate a Convenției. Într-o formulă schimbată, în principal ca urmare a faptului că PNL a decis să candideze separat, CDR-2000 a ratat intrarea în noul parlament constituit în urma alegerilor parlamentare din toamna anului 2000. Prima poziție i-a revenit Polului Democrației Sociale din România, constituit pe structura Partidului Democrației Sociale din România, cu 37% din voturi și peste 44% din mandatele Senatului. PNL s-a clasat totuși al patrulea, cu aproape 7%. PRM, locul secund, o surpriză a alegerilor, PD și UDMR au împărțit restul mandatelor de deputați. Totodată, candidatul Polului,

Ion Iliescu, a câștigat un nou mandat prezidențial, revenind în fruntea statului⁸.

Răsturnarea politică nu a produs schimbări de aceeași amploare în formula partizană. În fapt, putem vorbi de o continuare a tendinței de multipartidism cu partid dominant. Formula este acum mai echilibrată și mai aproape de parametrii categoriei, așa cum o arată cotele electorale ale primelor două partide. E drept, și de această dată primul partid este în realitate o alianță de partide – Polul Democrației Sociale din România – ceea ce ar perpetua defectul de coaliție. Însă Polul trebuie considerat mai degrabă o entitate politică unitară decât o coaliție. El s-a constituit ca alianță a unui partid major cu două partide minore, dominată în mod cert de primul, iar formațiunea a fost reprezentată de un unic grup parlamentar. Totodată, în cabinetul condus de Adrian Năstase, noul lider PDSR, posturile au revenit, cu două excepții, reprezentanților acestui partid, guvernul asigurându-și majoritatea necesară prin protocolul politic încheiat cu UDMR (inițial și cu PNL).

Așadar, fără a fi perfectă, la aceasta contribuind și dezechilibrul ideologic generat de dispariția din parlament a polului de dreapta, fosta CDR, slab suplinit de PNL, configurația de tip multipartidism cu partid dominant este mai bine reliefată în 2000.

Pe ansamblu, România poate fi încadrată în aceeași categorie a multipartidismului cu partid dominant, de care o apropie atât valorile medii ale parametrilor, cât și tendința evolutivă a sistemului, conform datelor din tabelul T.II.

Astfel, primul partid atinge cota medie de 40% specifică categoriei, iar al doilea partid se situează foarte aproape de valoare standard corespunzătoare acestei configurații. Totodată, ponderea lor cumulată este de circa 56%, în timp ce diferența dintre ele se situează la o cotă relativ redusă, de aproape 12 procente.

Este adevărat că sistemul are o configurație multipartidistă cu

8) Pentru o analiză sociologică a rezultatelor alegerilor din 2000, vezi Colectiv, Sondajele de opinie - Mod de utilizare. Alegerile 2000. Prezentare și analiză, București, Editura Paideia, 2001.

Tabelul T.II – *Configurația partidismului în România (Senat)*

	Primul partid	Al doilea partid	Pondere cumulată	Diferența	Mandate %	N
1990	67,02%	7,20%	74,22%	59,82%	77,31-10,08-8,40-1,68-0,84	1,63
1992	28,30%	20,20%	48,50%	8,10%	34,26-23,77-12,58-9,79-8,39-4,19-3,49-3,49	4,75
1996	30,70%	23,08%	53,78%	7,62%	37,06-28,67-16,08-7,69-5,59-4,90	3,84
2000	37,09%	21,01%	58,10%	16,08%	44,92-24,34-8,98-8,69-7,82	3,23
Media	40,78%	17,87%	58,65%	22,91%	-	3,36

partid dominant foarte aproape de etalon numai în anul 2000, în rest abaterile fiind mai mari pe măsură ce ne apropiem de 1990. Pe de altă parte, este importantă tendința sistemului în acest interval, care arată ameliorarea formulei în sensul apropierii progresive de parametrii categoriei.

Principala regulă sistemică, situarea primului partid la circa 40% din votul popular în condițiile unui ecart semnificativ în raport cu celelalte partide, face ca partidul dominant în sistem să fie și partid dominant la guvernare. Cabinetul, care urmează formula de coaliție, este condus de reprezentanții primului partid, dar sprijinul său parlamentar trebuie obținut din partea unei majorități fabricate, a cărei stabilitate depinde de forța partidului dominant. Și această regulă a fost respectată de sistemul românesc. Cum bine se știe, începând cu 1992 și până în prezent s-au constituit și au funcționat 5 guverne, toate de coaliție (directă sau mascată), bazate pe colaborarea parlamentară a cel puțin două formațiuni politice. Totodată, calculele ne arată o viață medie a cabinetului de 26,4 luni, deci mai bine de 2 ani. Defalcată pe

mandate, statistica arată diferit: două cabinete, cel din 1992-1996 și cel actual, au funcționat pe întreaga durată a mandatului, în timp ce în perioada 1996-2000 au existat trei cabinete succesive, cu o medie de viață de 16 luni. Totuși, nici în perioada guvernării CDR-USD-UDMR nu au existat probleme ale majorității parlamentare, în sensul că nu s-a ajuns la răsturnarea acesteia. E foarte adevărat însă că în ultimul an al mandatului majoritatea parlamentară nu mai era majoritară.

În mod evident, soliditatea majorității din 2000 este mai puternică decât a celei din 1996. Cele două entități politice principale ale majorității actuale apar ca formațiuni disciplinate la vot, iar relația dintre ele este guvernată de un protocol semnat inițial pe 27 decembrie 2000 și reînnoit în fiecare an. Și majoritatea trecută s-a bazat pe un acord politic, dar coaliția a avut serioase probleme de disciplină și în mod deosebit entitatea ei principală, CDR. Soliditatea actualei majorități este mai bună, deși nu lipsită de amenințări (cazul PUR) și este de așteptat ca această tendință să continue și în viitor.

Cu un sistem de tip multipartidism cu partid dominant, România se alătură altor trei țări democratice din Est similare din acest punct de vedere, chiar dacă există o serie de elemente specifice. Pe ansamblu, situația partidismului din cele 11 țări estice apreciate de *Freedom House* ca „libere” (democratice) este cea redată în tabelele T.III și T.IV.

În concluzie, putem considera formula partidistă a României postcomuniste, așa cum rezultă din datele celor patru ediții ale alegerilor parlamentare, ca aparținând multipartidismului cu partid dominant, conform criteriilor lui Jean Blondel. Sau, mai riguros spus, după patru alegeri parlamentare România tinde să se stabilizeze în parametrii multipartidismului cu partid dominant.

2 Evoluția sistemului de partide din România în direcția configurației de tip multipartidism cu partid dominant s-a bazat pe scrutinul proporțional practicat, așa cum am arătat deja, încă din 1990. Nu vreau să spun prin aceasta că reprezentarea proporțională este condiția necesară a multipartidismului, după

Tabelul T. III – *Configurația sistemului partidist*

	Primul partid	Al doilea partid	Pondere cumulată	Diferența	R	N
Bulgaria	47,50%	20,12%	67,62%	27,38%	4,5	2,76
Cehia	31,76%	26,11%	57,37%	5,15%	4,5	3,69
Croația	43,69%	19,07%	62,76%	24,63%	7	2,86
Estonia	24,41%	20,35%	44,75%	4,06%	6,5	5,09
Letonia	22,58%	18,67%	41,14%	4,01%	6	5,25
Lituania	37,60%	16,12%	53,72%	21,49%	15,5	5,06
Polonia	37,43%	19,91%	57,34%	17,53%	5,5	3,28
România	40,78%	17,87%	58,65 %	22,91%	5,5	3,36
Slovacia	23,75%	20,71%	44,46%	3,04%	6,5	5,44
Slovenia	31,67%	17,90%	49,52%	13,79%	8	5,21
Ungaria	37,51%	35,31%	72,81%	2,20%	4,5	2,83

Tabelul T. IV – *Tipul sistemului partidist*

țara	N	Categoria partidistă	Observații
Bulgaria	2,76	Cu partid dominant	Instabil
Cehia	3,68	Fără partid dominant	Stabil
Croația	2,86	Cu partid dominant	Instabil
Estonia	5,09	Fără partid dominant	Stabil
Letonia	5,25	Fără partid dominant	Stabil
Lituania	5,06	Fără partid dominant	Instabil
Polonia	3,28	Cu partid dominant	Instabil
România	3,36	Cu partid dominant	Stabil
Slovacia	5,44	Fără partid dominant	Stabil
Slovenia	5,21	Fără partid dominant	Instabil
Ungaria	2,83	Două partide și jumătate	Stabil

cum nici nu intenționez să intru în ampla discuție asupra raporturile de determinare sau de influențare dintre sistemul electoral și cel de partide. Însă în cazul României, corelația dintre reprezentarea proporțională (RP) și multipartidismul cu partid dominant este un fapt. Ca atare, referirile la sistemul electoral practi-

Tabelul T. V

Țara	N mediu	N minim	N maxim
Malta	1,99	1,97	2,00
Regatul Unit	2,11	1,99	2,27
Grecia	2,20	1,72	2,30
Austria	2,48	2,09	3,73
Spania	2,76	2,34	3,02
Bulgaria	2,76	2,61	2,91
<i>Ungaria</i>	2,83	3,45	2,20
Irlanda	2,84	2,38	3,63
<i>Croația</i>	2,86	2,69	3,03
Germania	2,93	2,48	4,33
<i>Polonia</i>	3,28	2,96	3,60
Suedia	3,33	2,87	4,19
Portugalia	3,33	2,23	4,26
Norvegia	3,35	2,67	4,23
Luxemburg	3,36	2,68	4,05
<i>România</i>	3,36	1,63	4,75
Franța	3,43	2,49	4,52
<i>Cehia</i>	3,68	3,70	3,67
Islanda	3,72	3,20	5,34
Belgia	4,32	2,45	6,51
Danemarca	4,51	3,50	6,68
Olanda	4,65	3,49	6,42
Italia	4,91	3,76	6,97
Finlanda	5,03	4,54	5,58
<i>Lituania</i>	5,06	3,35	6,76
<i>Estonia</i>	5,09	5,50	4,68
<i>Slovenia</i>	5,21	5,57	4,86
Elveția	5,24	4,71	6,70
<i>Letonia</i>	5,25	5,49	5,01
<i>Slovacia</i>	5,44	4,76	6,11

(valorile indicelui N pentru țările Europei occidentale sunt preluate din A. Lijphart, *Modele ale democrației*, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 85).

cat devin necesare, cu atât mai mult cu cât se pune problema reformării acestuia.

Mai întâi, trebuie spus că formulele RP au o răspândire largă în țările foste comuniste. Practic, nici o țară din această zonă nu utilizează un sistem electoral de tip majoritar, ci, în unele cazuri, diverse combinații de metode proporționale cu proceduri majoritare. Singura excepție de la regula reprezentării proporționale ar putea fi considerată Ungaria, cu al său sistem electoral mixt, cel mai complicat din regiune. Pe de altă parte, în România, dar nu numai aici, întâlnim un sistem RP pur, adică necombinat cu proceduri majoritare, pentru alegerea întregului parlament.

Motivele pentru care esticii în marea lor majoritate au optat pentru RP pot fi rezumate astfel. În societăți în care nevoia de democratizare era acută, alegerea unui tip de scrutin cât mai permisiv, care să asigure fiecărui partid, mic sau mare, un număr de mandate proporțional cu forța sa politică, constituia soluția cea mai bună. Totodată, opțiunea pentru reprezentarea proporțională însemna și îndepărtarea de vechile reguli ale regimului comunist, materializate în alegeri uninominale. În fine, mai general, adoptarea RP a făcut parte dintr-un ansamblu de măsuri de democratizare a vieții politice⁹.

Totuși, unele din țările estice și-au modificat, în timp, sistemele electorale, iar în România se urmărește ca alegerile viitoare să se desfășoare pe baza unui tip de scrutin mixt, după formula RP pentru Cameră și majoritar (pluralitar) pentru Senat. În general, s-a pornit de la nevoia ameliorării formulelor electorale practice în acord cu evoluțiile politice din țările respective. În cazul nostru, sistemului RP i se aduc două tipuri de critici. O primă categorie o reprezintă criticile specialiștilor, care, în esență, vizează abaterile de la regulile sistemice. În cealaltă categorie ar intra criticile „fundamentaliste”, care identifică cauza tuturor relelor din sistemul politic în procedura proporțională. Bunăoară, se consi-

9) P. Martin, Sistemele electorale și modurile de scrutin, București, Editura Monitorul Oficial, 1999, p.65.

deră să metodele majoritariste vor conduce la îmbunătățirea legăturii dintre candidați și alegători, la responsabilizarea actului politic și la reducerea fenomenului migraționist.

Așadar, să vedem cum stau lucrurile în realitate urmărind, mai întâi, atuurile reprezentării proporționale (RP) și, apoi, posibilele efecte ale unui sistem electoral de tip mixt, așa cum se prefigurează el pentru alegerile viitoare.

Care este însă principalul atu al reprezentării proporționale (RP), practică pe scară largă în lumea contemporană. Principial, sistemele RP au calitatea justeții electorale. Totuși, reprezentarea proporțională nu este niciodată perfectă sau, probabil mai corect spus, proporționalitatea perfectă este doar teoretică. În fapt, așa cum aprecia Douglas W Rae încă în 1967, toate sistemele electorale tind să genereze rezultate disproporționate. Chiar și în sistemele proporționale pure unde nu funcționează nici o barieră explicită în calea acesteia, transformarea voturilor în mandate implică o anumită abatere de la regula matematică a proporționalității. Dar, în mod cert, formulele proporționale sunt mai puțin injuste decât metodele majoritariste. Pentru a-și demonstra calitățile, testul pe care trebuie să-l treacă orice scrutin de tip RP este cel al evitării monopolului politic. Problema este acută în mod deosebit în circumscripțiile cu magnitudine (M) mică. Să vedem cum au stat lucrurile în România, precizând că magnitudinea minimă pentru Senat este de două mandate (M=2), iar pentru Camera Deputaților de 4 mandate (M=4).

În 1990, pe fondul unui puternic dezechilibru al voturilor alocate partidelor politice, din cele 18 circumscripții senatoriale M=2, 13 au fost monopolizate de partidul învingător în alegeri. FSN și-a adjudecat ambele mandate în Alba, Bistrița-Năsăud, Botoșani, Brăila, Călărași, Giurgiu, Gorj, Ialomița, Mehedinți, Tulcea, Vaslui, Vâlcea și Vrancea. În alte două circumscripții senatoriale cu M=2, monopolul reprezentării politice a revenit UDMR. În fine, FSN a câștigat toate locurile din 8 circumscripții M=3, din totalul lor de 18. La Camera Deputaților, FSN a monopolizat 3 din cele 5 circumscripții cu magnitudine minimă,

M=4, la care s-au adăugat victoriile absolute în câte două circumscripții cu M=5 și M=8.

În 1992, noua lege electorală a redus numărul circumscripțiilor senatoriale cu M=2 la 12. Dintre acestea numai 4 au devenit monopoli politice. Două au revenit partidului victorios în alegeri – FDSN –, iar celelalte două partidului etnic, UDMR. FDSN a monopolizat și o circumscripție M=3. La Cameră monopolul a fost realizat de UDMR, dar într-o circumscripție M=5.

În 1996, în condițiile menținerii aceleiași distribuții a locurilor pe circumscripții, din cele 12 senatoriale cu M=2, numai 2 au revenit unui partid, dar nu celui învingător, ci celui etnic. Dacă CDR nu a reușit monopolizarea nici unei astfel de circumscripții, în schimb, UDMR și-a conservat monopolul reprezentării politice în Covasna și Harghita, respectiv în Covasna pentru Camera Deputaților (circumscripții M=5).

În fine, în 2000, deși numărul circumscripțiilor senatoriale cu M=2 a cunoscut o creștere cu 4 unități, ajungând la 16, în nici una nu s-a înregistrat monopolul politic al partidului câștigător, PDSR. Performanța a fost reușită doar de UDMR în 3 astfel de circumscripții. La Cameră situația a fost similară cu cea din 1996.

Recapitulând, dacă în 1990 situațiile de monopol pentru primul partid constituiau practic regula, la următoarele alegeri monopolul politic s-a redus la dimensiuni minime pentru ca la ultimele două scrutine parlamentare să nu mai fie prezent decât în cazul partidului etnic. Exigența proporționalității este cu atât mai pregnant satisfăcută în anul 2000 cu cât, pe de-o parte, numărul circumscripțiilor M=2 a sporit cu 4 unități, iar pe de alta, primul partid a obținut victoria la cea mai ridicată cotă electorală. Cu alte cuvinte, evoluția progresivă a rezultatului alegerilor ne arată că anul 1996 și în mod deosebit anul 2000 au consacrat victoria principiului reprezentativ.

Altfel spus, abia acum RP începe să-și arate efectele. Și atunci, de ce să-l modificăm? Dincolo de criticile amintite, un răspuns ne poate oferi cazul polonez.

Până în 2001, Polonia a utilizat, pentru alegerea primei came-

re, Seim, formula proporțională cu distribuția mandatelor după metoda Hondt. Ca și în România, legea poloneză prevede un prag electoral destul de ridicat – 5% începând cu 1993. Concret, cum s-a întâmplat la ultimul scrutin parlamentar desfășurat după aceste reguli, cel din 1997, 391 de deputați din totalul de 460 au fost aleși în 52 de circumscripții plurinomiale cu 3-17 mandate fiecare, restul de 69 provenind dintr-o unică circumscripție națională. Utilizarea celor două tipuri de circumscripții electorale plasa Polonia în categoria reprezentării proporționale complexe cu mai multe niveluri geografice de atribuire a mandatelor, rostul circumscripției naționale fiind acela de a corecta abaterile de la proporționalitate provenite din prima etapă a distribuirii mandatelor¹⁰.

Cât privește alegerea Senatului polonez, se utilizează o formulă majoritară după model american. Este vorba de un scrutin majoritar relativ, senatorii fiind aleși câte doi în cele 47 de circumscripții electorale, respectiv câte 3 în cele două circumscripții mai populare, în total fiind 100 de parlamentari în camera secundă.

Alegerile din 2001 s-au desfășurat în baza unei noi legi electorale care modifică condițiile alegerii deputaților după cum urmează. Cei 460 de parlamentari sunt aleși tot după metoda proporționalității dar numai în circumscripții plurinomiale cu 7-19 locuri fiecare, acum în număr de 41, distribuția mandatelor făcându-se după o metodă Saint-Lague modificată¹¹, pragul de 5% păstrându-se.

Formula electorală pentru alegerea Senatului a rămas neschimbată. Așadar, deși în ansamblu sistemul își menține caracteristicile unui mixt de tip proporțional-majoritar, principala schimbare o reprezintă renunțarea la circumscripția națională, cu al său efect de corectare a abaterilor de la proporționalitate.

10) Vezi P. Martin, Sistemele electorale și modurile de scrutin, București, Editura Paideia, 1999, cap. Reprezentarea proporțională.

11) Această metodă utilizează ca serie de divizori numerele 1,4; 3; 5; 7; ..., fiind și ea favorabilă partidelor mari, dar fără a avantaja puternic primul partid.

Comparativ cu 1997, alegerile din 2001 au modificat substanțial puterea relativă a partidelor și, ca atare, formula partidistă. Cel mai bine, aceste schimbări sunt puse în evidență de evoluția indicelui N – de la 2,97 pentru Seim și 2,85 pentru Senat la 3,60, respectiv 1,70. Se remarcă discrepanța dintre valorile indicatorului, pentru prima cameră fiind vorba de o creștere a numărului efectiv de partide cu aproape o unitate, invers decât în România.

Partea pozitivă este constituirea celei mai puternice majorități parlamentare de după 1989, de circa 47% în Seim și un incredibil procent de 75% în Senat, în favoarea partidului câștigător – Alianța Stângii Democratice–Uniunea Muncii.

Așadar, este posibil, precum în Polonia, ca schimbarea procedurii electorale, respectiv introducerea metodei majoritare în România să conducă la îmbunătățirea majorității guvernamentale, ceea ce reprezintă o exigență funcțională pentru orice sistem. Merită însă a fi cântărite atent toate efectele posibile ale unui sistem electoral mixt de tip polonez, ca și costurile implicate.

3 Dar o asemenea tendință a sistemului s-a făcut simțită și după anul 2000, adică în interiorul actualului mandat parlamentar constituit pe baza scrutinului RP. Cauza modificării configurației sistemului partidist trebuie căutată în fenomenul migrațiilor parlamentare.

Iată, mai întâi, dimensiunile acestui fenomen în perioada dintre momentul alegerilor și sfârșitul sesiunii parlamentare de primăvară din 2003. Pe de-o parte, principalul partid care a pierdut parlamentari a fost PD, pe ansamblu 20,5% dintre reprezentanții acestuia părăsind partidul care i-a trimis în parlament. În cifre absolute, aceasta înseamnă 9 parlamentari, respectiv 5 senatori și 4 deputați.

Pierderi însemnate a suferit și PRM, rămas fără 16 parlamentari, din care 15 deputați, adică 13% din totalul reprezentării sale parlamentare câștigate în noiembrie 2000. PNL nu a pierdut decât patru parlamentari, PUR unul singur, iar UDMR și PSD nu au fost afectate de dezertări¹².

Pe de altă parte, principalul partid care a câștigat parlamentari a fost PSD. Toți foștii senatori și deputați PD, precum și cea mai mare parte a parlamentarilor plecați din PRM s-au alăturat partidului aflat la guvernare, PD și PNL câștigând doar câte un singur parlamentar fiecare. Ceilalți migratori fie s-au declarat independenți, fie s-au înscris în alte partide, dintre cele, până atunci, extraparlamentare¹³.

Efectul imediat al migrației parlamentare l-a constituit modificarea puterii relative a partidelor. Astfel, la sfârșitul sesiunii de primăvară a anului 2003, structura Parlamentului, diferențiată pe cele două Camere, după apartenența politică declarată a parlamentarilor la acea dată, era cea redată în tabelul T.V.

În fapt însă, cum unii dintre parlamentarii independenți (trei dintre aceștia sunt foști PRM) și din cei afiliați altor partide (precum cei doi peremiști transformați în membri ai Partidului So-

Tabelul V - Distribuția mandatelor parlamentare - 2003

Partid	Mandate Senat		Mandate Cameră	
	Nr.	%	Nr.	%
PDSR	70	50,00	168	48,70
PRM	36	25,71	69	20,00
PD	9	6,43	27	7,83
PNL	13	9,29	27	7,83
UDMR	12	8,57	27	7,83
Minorități	-	-	17	4,93
Independenți	-	-	5	1,45
PSR	-	-	2	0,58
PNȚCD	-	-	1	0,29
PNL-C	-	-	1	0,29
PT	-	-	1	0,29
Total	140	100	345	100
N	2,98		-	-

12) Nu au fost contabilizate demisiile din Parlament, deoarece acestea nu au afectat locurile deținute de partide, fiecare demisionar fiind înlocuit de următoarea persoană aflată pe lista de supleanți.

13) Pe larg, vezi studiul realizat sub coordonarea mea de studenți ai Facultății de Științe Politice, Universitatea Creștină "Dimitrie Cantemir", Migrațiile parlamentare, noiembrie 2000 - februarie 2003, <http://www.ucdc.ro>

cialist Român sau cel devenit lider al Partidului Tineretului) activează de fapt în cadrul grupului parlamentar majoritar, ponderea mandatelor de deputați pentru acesta este mai mare de 50%. Dar și așa se constată cu ușurință, principala schimbare intervenită în sistem comparativ cu momentul electoral, anume aprecierea primului partid, concomitent cu deprecierea celorlalte, mai multe decât inițial.

Pe de altă parte, sondajele de opinie din perioada postelectorală pun în evidență aceeași tendință a sistemului de partide. Astfel, potrivit Barometrului de opinie publică din octombrie 2002, intențiile de vot indicau o diferență electorală record între primul partid, PDSR (PSD plus PUR), și al doilea partid, PRM, de 35 de procente. Diferențe similare au scos în evidență și sondajele din anul 2003, cu deosebirea că poziția a doua este disputată de PRM și PNL (PNL-PD). Trebuie subliniat că aprecierea în voturi a primului partid, comparativ cu momentul scrutinului din 2000, are o valoare de peste 10 procente, în condițiile în care un al doilea partid nu depășește constant pragul de 20%. Astfel, deși partidul de guvernământ a început să piardă din popularitate, diferența dintre primele două partide ale sistemului este în continuare pregnantă.

Așadar, datele prezentate mai sus certifică prezența unui tendințe de apreciere a poziției partidului dominant. Ponderea cumulată a primelor două partide se apropie de pragul de 80%, iar distanța dintre ele se accentuează. Teoretic, aprecierea poziției primului partid din sistem ar putea fi asociată cu o stabilitate sporită a majorității parlamentare sau, din perspectiva proximelor alegeri, cu o majoritate guvernamentală mai puternică, care, în principiu, constituie o condiție a eficienței actului de guvernare.

Totuși, elementul important îl reprezintă faptul că creșterea forței majorității parlamentare se bazează pe un element de instabilitate politică, respectiv migrația parlamentară. Acesta nu-și are sursa nici în configurația partidistă, și nici în formula electorală, ci în gradul scăzut al coeziunii și disciplinei partidelor parlamentare. Altfel spus, în spatele acestui fenomen se află nu re-

gulile constituției formale ori a celei materiale, ci un anume mod de a fi al partidelor politice.

Trebuie subliniat că fenomenul reprezintă o caracteristică a partidismului românesc în ansamblu, și nu doar pentru perioada actuală. Din momentul mării migrații din primăvara anului 1992, fenomenul s-a menținut constant la cote ridicate. Cercetarea pe care am întreprins-o asupra migrațiilor parlamentare din 2000-2003 a scos însă în evidență un aspect extrem de interesant: dacă în perioadele anterioare, migrațiile parlamentare s-au manifestat cu precădere spre sfârșitul mandatului, acum ele s-au produs masiv în prima jumătate a mandatului. Ceea ce, evident, nu face imposibil un nou val migraționist în anul electoral 2004.

Giovanni Sartori consideră că buna funcționare a parlamentarismului presupune existența „partidelor parlamentare potrivite” (*parliamentary-fit parties*). În esență, „partidele potrivite” sunt acele partide definite ca organisme relativ coezive și/sau disciplinate¹⁴, adică cele care îi asigură premierului suportul unei majorități parlamentare stabile și continue, dincolo de procentele obținute în alegeri. De ce această cerință? Ea rezultă din experiența regimurilor politice. Se știe că principala problemă a unui sistem multipartidist este chiar multipartidismul. Și aceasta pentru că, în general, majoritățile parlamentare au un grad sporit de instabilitate, fiind majorități fabricate, de tip coaliții de partide. Chestiunea capătă complexitate atunci când ne raportăm și la formula guvernământului-prezidențialism sau non-prezidențialism. Pe scurt, într-un sistem prezidențial pur (vezi cazul SUA) majoritatea parlamentară nu ridică probleme deosebite, și aceasta datorită separării executivului de sprijinul parlamentar. Altfel spus, în cadrul puterii divizate, specifice prezidențialismului, parlamentul nu poate interveni în domeniul executivului și nu-l poate destitui. Experiența SUA arată că executivul (președintele) poate funcționa și cu o majoritate parlamentară ostilă. În schimb, în sis-

14) G. Sartori, *Ingenieria constituțională comparată*, București, Editura Mediterana 2000, 2002, pag. 108-109.

temele non-prezidențiale, executivul depinde de parlament nu numai în chestiunea votului de încredere, ci, ca un corolar, și în cea a legiferării. În parlamentarismul de tip *premiership*, coeziunea majorității parlamentare este coeziunea partidului de guvernământ. De aici ar rezulta și mecanismul de protecție (disciplina de tip rațional), căci un vot împotriva înseamnă trecerea în opoziție. În Germania, lipsa bipartidismului englezesc este compensată prin votul de cenzură constructiv, mecanism care a făcut ca numai o singură dată în ultima jumătate de secol să „cadă” guvernul prin proceduri parlamentare, respectiv în 1982, când cabinetul Schmidt a fost înlocuit de cel al cancelarului Kohl, ca urmare a ruperii coaliției dintre social-democrați și liberali.

Stabilitate și eficiență par a produce și sistemele parlamentare cu partid dominant, precum cazurile Suediei, Norvegiei, Japoniei sau chiar Spaniei. De partea cealaltă se situează, așa numitele regimuri „de adunare”, bazate în general pe multipartidism, unde guvernele sunt răsturnate practic în fiecare an, regulă ce pare a fi specifică primei republici italiene dar și unora dintre noile democrații estice. Ca atare, majoritatea parlamentară și coeziunea ei reprezintă cheia funcționării unui sistem non-prezidențial.

Din această perspectivă, migrațiile parlamentare arată că partidele românești nu sunt suficient de disciplinate pentru a se „potrivi” sistemului de tip parlamentar. Astfel, chiar și majoritatea actuală, deși sporită în raport cu momentul electoral, are probleme în a-și utiliza propria poziție.

Dincolo de momentele investirii Guvernului și ale asumării răspunderii de către premierul Năstase, au fost suficient de multe cazuri în care votarea unei inițiative legislative a guvernului a necesitat intervenția expresă a liderului partidului principal pentru a disciplina votul parlamentarilor săi, după cum au fost iarăși suficient de multe situații în care guvernul a fost învins în Parlament.

Ar mai fi de subliniat că problema migrației parlamentare nu este reglementată expres de regulamentele Parlamentului. E drept, referindu-mă numai la Camera Deputaților, Regulamentul acs-

teia, în vigoare pe perioada în care am analizat fenomenul migrației parlamentare, interzicea, prin articolul 18, constituirea de grupuri parlamentare pentru partidele care nu au obținut mandate în alegeri, dar nu și migrația în sine. În fapt, ea este „protejată” de un alt articol al Regulamentului, pe care am să-l redau în întregime: „Deputații unor partide sau formațiuni politice care nu întrunesc numărul necesar pentru a forma un grup parlamentar, precum și deputații independenți se pot reuni în grupuri parlamentare mixte sau se pot afilia altor grupuri parlamentare constituite potrivit alin.1.”¹⁵

Așadar, sub statutul formal de independent, deși acesta se referă în mod clar la persoanele care au câștigat alegerile ca independenți, adică neafiliate unor partide, situație virtual imposibilă însă într-un sistem electoral de tip proporțional¹⁶, parlamentarii pot schimba partidele. Mai mult, ei pot păstra funcțiile deținute în Parlament, sau pot căpăta funcții în partidele de adopție deși, conform regulamentelor parlamentare, nu sunt membri ai acestora. Dar ceea ce nu spun regulamentele este faptul că mandatele câștigate în alegeri aparțin partidelor și nu celor care au candidat pe listele acestora, cel puțin în sistemul electoral ce încă funcționa în România la momentul anului 2000. În fine, cum ponderea locurilor din parlament este dependentă direct de voturile obținute de fiecare listă de partid, migrația parlamentară ulterioară alegerilor afectează relația de reprezentare.

În fine, problema migrației parlamentare nu a putut fi reglementată nici în contextul reformei constituționale, inițiatorii formei revizuite a Constituției neajungând la un acord în acest sens. Totodată, cei care așteaptă ca votul majoritar să pună capăt migrațiilor se înșeală. În fapt, un asemenea sistem electoral este mai favorabil migrației parlamentare în condițiile în care senatorii și

15) Art. 13, alin.4, Regulamentul Camerei Deputaților, București,2001.

16) Numai în primul mandat, cel constituit în urma alegerilor din 1990 desfășurate fără prag electoral, a existat un parlamentar independent, singura excepție din toată perioada postcomunistă.

deputații înșiși sunt titularii mandatelor parlamentare, și nu partidele de proveniență, ca în situația actuală.

Rezumând, fenomenului migraționist i se poate recunoaște un anumit rol reglator pentru sistemul partidist. Dar dincolo de aspectele etice pe care le implică, un asemenea mecanism face dovada unei insuficiente maturizări a partidelor politice ca organizații.

În termenii inițiali ai discuției, concluzia poate fi reformulată după cum urmează. Evoluția politică a României în perioada scursă de la primele alegeri pluripartidiste pune în evidență, din perspectiva fenomenului partidist, o formulă bazată pe trei parametri: tendința sistemului de partide de a funcționa în parametrii multipartidismului cu partid dominant, îmbunătățirea progresivă a efectelor sistemului RP (un argument împotriva reformării acestuia prin introducerea unei proceduri majoritare) și conservarea deficitului de coeziune al partidelor politice. Această din urmă caracteristică își dovedește importanța prin aceea că afectează corelația dintre sistemul parlamentar și cel partidist. În sens satorian, partidele românești nu sunt (sau nu sunt încă) *partide parlamentare potrivite*; în fapt, ele par a fi potrivite unui regim de tip prezidențial, regim ce nu există însă în România.

Alexandru FLORIAN

Democrația, limite și performanțe

Tranziția reală și imaginile ei

De la început trebuie menționat faptul că în România a existat un puternic sprijin popular pentru o politică de stângă a schimbării. Reacția oamenilor și scorul electoral performat de Ion Iliescu la începutul anilor 90 confirmă această afirmație. În ce măsură s-a făcut politică de stângă, care au fost constrângerile, indiferent de specificitatea lor, constituie un aspect important, pe care doar îl semnalăm. Se cuvine menționat aici faptul că absența unui mesaj politic coerent și convergent cu așteptările celor mulți a defavorizat acțiunea politică. Sondajele de opinie semnalau, după primul an de la căderea comunismului, că între inițiativa politică și așteptările populației încep să se producă breșe. Și asta nu pentru că oferta politică se diversifică, existau deja peste 100 de partide politice, ci pentru că, mai cu seamă schimbările economice nu reușeau să producă o revigorare a condițiilor de viață. Treptat între mesajul politic și evoluțiile reale din societate s-a creat o distanță ce avea să dezavantajeze acțiunea politică prin diminuarea sprijinului social. Încă odată, precaritatea proiectului și politica de conjunctură și-au dovedit limitele. Politica și instituțiile sale democratice se înstrăinau de oameni, de interesele și nevoile grupurilor sociale. Spontaneitatea socială pentru susținerea schimbării s-a retras treptat în fața poli-

ticilor instituționalizate. Efectul lor pozitiv nu a fost însă direct resimțit de populație.

Componenta intelectuală avea să însoțească și să sprijine practica politică cu timiditate. Mesaje precum „libertate și economie de piață”, „societatea de consum”, „modelul suedez sau cel japonez”, „inițiativa privată și bunăstare”, „privatizare” nu au adus nici mari clarificări, nu au produs nici reacții puternice de susținere din partea grupurilor sociale. Asemenea sintagme au fost lipsite de atractivitate întrucât nu semnalau oportunitățile reale, capabile să răspundă favorabil așteptărilor oamenilor. Drept pentru care, România a optat pentru tranziție ca o realitate a schimbărilor posibile, a viitorului incert, prematur pentru a fi și descris. Discursul politic și cultural despre tranziție a fost, în cea mai mare parte, văduvit de o importantă componentă. În timp ce vechea realitate, societatea comunistă, ce trebuia descompusă, înlocuită, modernizată prin restructurare și reformă, era puternic prezentă, în tonalități variate, în spațiul comunicării mediatice, politice sau cel cultural-intelectual, despre configurația și valențele noului sistem social mesajele erau mult mai rezervate.

O astfel de imagine incompletă despre tranziție, ca fiind lipsită de finalitate, de o țintă clară, de un tip de societate, avea marele avantaj că permitea exprimarea oricărui mesaj politic ca aparținând tranziției, ca fiind înscris în actualitate. Cu atât mai mult cu cât doctrinar, fiecare partid politic, reitera adeziunea la economia de piață și democrația de sorginte liberală. Asemenea stereotipii se regăsesc și în mai toate analizele teoretice, indiferent de înclinațiile lor spre o ideologie sau alta. Practic, în toți acești ani, „economia de piață”, „privatizarea”, „reforma structurală”, „democrația liberală”, „statul de drept”, „societatea civilă”, prin repetarea ostentativă, fără a fi riguros descris conținutul și semnificația lor, au ajuns vocabulele noului limbaj de lemn, propriu ofensivei liberalismului în epoca globalizării.

Mesajele astfel formulate, al căror conținut era abstract, slab atractiv pentru cei mulți, s-au suprapus peste preocuparea politicianului de a-și reproduce propriile interese. O societate cu eco-

nomie în declin accentuat, cu o comunicare politică puțin accesibilă marelui public și unde preocuparea politicienilor de a-și consolida rețelele abia construite era puternic mediatizată a favorizat clivajul dintre politică și societatea civilă. Încă odată libertatea de exprimare, de asociere și de acțiune, pe care revoluția le-a confiscat, au adus, de timpuriu, și contrariul lor. Îndepărtarea oamenilor de politică și a instituțiilor politice de semnificația lor reală. Asistăm la primele manifestări ale unei reprezentări politice scurtcircuitate.

După aproape 15 ani de tranziție, între politic și economic nu s-a realizat o sincronizare adecvată. Așa se face că structurarea economiei de piață, organizarea societății civile sau regimul politic democratic au parcurs traiectorii specifice, fără a fi, întotdeauna, corelate. Mai mult, raporturile de codeterminare dintre ele înregistrând sincope, nu de puține ori modernizarea societății a cunoscut riscuri și blocaje parțiale, care au frânat alcătuirea ansamblului societal ca o realitate dinamică, dominată de procese evolutive.

Oferta teoretică pentru a preveni sau a depăși momentele de disfuncționalitate din economie sau politică a fost caracterizată de o analiză critică precumpănitor descriptivă. Termeni precum „căderea în viitor” sau „democrația de vitrină” (V.Pasti), „societatea de supraviețuire” sau „societatea retro” (C.Codiță, M. Miroiu), „milionarii de carton” (S.Brucan) etc. au o mare putere de sugestie pentru a ilustra neîmplinirile transformărilor postdecembriste. În mai mică măsură și-au propus sau au reușit să descrie freze posibile evoluției pentru relansarea societății și deblocarea motoarelor modernizării. Iată de ce, credem că dezbateră teoretică a oferit politicului puține elemente de suport direct în tentativa firească a acestuia de a elabora proiecte și acțiuni coerente și care să obțină un sprijin social corespunzător. Mesajul cultural despre tranziție este mai degrabă unul al prezentului, pentru ca oamenii să dobândească instrumente de citire a ceea ce se întâmplă aici, acum sau în jurul nostru. Îi lipsește perspectiva, opțiunea pentru viitor.

Reconstrucția societății a fost și este încă tributară raportului între interese politice, reacții sociale, grupuri de presiune vechi și noi. Aceste componente gravitează pe axa constituită în jurul celor doi poli, grupurile sociale interesate de prelungirea existenței vechilor practici și mentalități și cele care susțin implantarea rapidă, cu mari costuri, a structurilor capitalismului neoliberal.

Consolidarea societății civile, factor de stabilitate

Marele avantaj al societății moderne, deschise, este șansa de exprimare a opiniilor cetățenilor și grupurilor sociale, de exercitare a drepturilor și libertăților cetățenești. Aceasta presupune pe de o parte structurarea mentalului colectiv, conștientizarea intereselor comune care apropie oamenii, iar, pe de altă parte, asocierea acestora, crearea organizațiilor ce militează pentru satisfacerea acestor nevoi, aspirații, interese. De-a lungul vremii societatea civilă s-a diversificat și amplificat de o manieră greu previzibilă în secolul XIX sau chiar în prima jumătate a secolului XX. Multitudinea asociațiilor, fiecare circumscrisă unor scopuri umanitare, comunitare, culturale, educative, identitare, sociale sau profesionale, înlesnește accesul la exprimare, dialog și cunoaștere între membrii societății, solidarizează sau polarizează colectivitățile umane, facilitează comunicarea socială și umană. *Se poate spune că, cu cât societatea civilă este mai dezvoltată, cu atât societatea, în ansamblul său, este mai transparentă, iar șansele prevenirii tensiunilor sociale cresc.*

Desigur, afirmația nu trebuie absolutizată. În cele din urmă, politicul este cel care favorizează sau nu stabilitatea, echilibrul și dinamica societății, prin preocuparea de a concepe politici care să afirme sau să infirme așteptările membrilor societății, ale colectivităților umane. O guvernare dusă în dauna obiectivelor electorale asumate, a binelui comun sau care nu ia în calcul costurile sociale care apar de pe urma politicilor desfășurate poate, în anumite condiții, să conducă la acumularea nemulțumirii sociale.

Fenomenul este cunoscut ca îndepărtare pînă la rupere a politicii, a guvernanților, de baza socială care i-a propulsat la putere. În democrație, expresia frecventă a decuplării politicii de societate este pierderea alegerilor electorale, cu ocazia reînnoirii mandatelor parlamentare.

Societatea civilă este polimorfă, militantă și flexibilă. Ea reprezintă un spațiu al comunicării, al dezbaterii opiniilor, al acțiunii, al dialogului dar și al confruntării, al grupărilor și regroupărilor determinate de interese economice, sociale, culturale, civice, politice, umaniste. Societatea civilă este interfața dintre economie și stat, dintre stat și comunități. Societatea civilă este un spațiu al afirmării, al construcției și manifestării conștiinței de sine, a coexistenței particularismelor, a exprimării multiculturalismului, a identităților specifice, fie ele etnice, religioase, culturale, clasiale sau politice.

Fragilitatea ideologiilor postrevoluționare, la care se adăuga și precauția oamenilor de a se apropia de o nouă ideologie, pe fundalul falimentului ideologiei ceaușisto-comunistă, a favorizat ascensiunea bisericii în societate. Așa se face că o dată cu 1990, procesiunile și sărbătorile religioase au devenit, tot mai frecvent, sursă de adevărate manifestări publice. Ceremonii sau simboluri religioase au început să fie găzduite cu larghețe de către instituții publice. S-a creat o oarecare complicitate între biserica ortodoxă și instituțiile publice, benefică celor doi parteneri. Pentru o populație ce se declară aproape în unanimitate religioasă și care acordă mare încredere bisericii, alăturarea imaginii bisericii de cea a instituțiilor publice (guvern, parlament, administrație publică locală și centrală etc.), conferă o șansă în plus instituțiilor statului de a se apropia de cetățean. În același timp, această participare comună la anumite evenimente convine bisericii, ca instituție, întrucît îi facilitează accesul spre individ, prin încărcarea imaginii cu o ipotetică autoritate națională și statală. Această ipostază vine și suplinește dezideratul Bisericii creștin ortodoxe de a fi biserică de stat.

Pe fundalul crizei sociale din perioada de tranziție, cînd men-

talul colectiv este predispus să îmbrățișeze mitul și speculativul, în dauna rațiunii, ca depășire a angoasei cotidiene, din această însoțire dintre biserică și stat, cea dintâi apare ca fiind câștigătoare. *Laicitatea, una dintre trăsăturile definitorii ale civilizației moderne*, înaintază cu timiditate în mentalitatea și comportamentul oamenilor. Procesul este îngreunat și de faptul că educația și cultura, pilonii laicității, întâmpină mari dificultăți de modernizare. Ele sînt generate de precaritatea resurselor financiare, dar și de ponderea conservatorismului, a tradiționalismului în spiritualitatea elitei noastre intelectuale. Deschiderea înspre valorile toleranței, ale diversității etnoculturale este, fără îndoială, rezultatul proceselor de învățare și educare, de internalizare a normelor culturii umaniste. Asemena schimbări de mentalitate necesită timp.

În România posttotalitară societatea civilă a explodat practic, după decembrie 1989. Multipartidismul, reorganizarea de tip plural a mișcării sindicale, asociațiile profesionale, asociațiile civice, etnice, religioase, liberalizarea și diversificarea presei s-au reconstruit simultan și cu mare viteză. În aceste condiții a fost firească manifestarea societății civile ca o realitate profund vulcanică, pluridimensională și puțin dispusă să acorde încredere politicului.

În România societatea civilă se manifestă ca o contraputere la guvernare. Componentele societății civile a căror identitate s-a centrat pe manifestarea lor ca o contraputere în fața statului au fost cele mai vizibile. Din primele momente ale abandonării constrîngerilor totalitare și a recunoașterii drepturilor și libertăților cetățenești, partidele istorice, GDS, fenomenul Piața Universității, cotidianul România Liberă, săptămînalul Expres sau alte organizații private cu scop public, pentru care opoziția la putere a fost elementul central de coagulare și funcționare, au devenit instituțiile cele mai prezente în spațiul comunicării politice și culturale. Ele s-au autoinvestit ca repere ale elitei culturale și politice din România, construindu-și o imagine și un mesaj pe măsură.

În fapt, societatea civilă, fiind neomogenă din perspectiva ținutelor pe care le au actorii săi, nu poate fi definită, decât la limită, ca o contraputere în raport cu statul. Ea este o realitate cu multiple funcții în cadrul raportului de mediere dintre stat și cetățean. Presiunea pe care o exercită asupra puterii înseamnă control și responsabilizare a guvernanților pentru acțiunile lor. În semnificația sa extinsă, indiscutabil, în societatea civilă există și organizații care sprijină puterea, care afirmă valorile partidelor aflate la putere.

În prima parte a anilor 90, societatea civilă a fost mai ales una profund antiputere. Instituțiile ei cele mai active monitorizau și criticau, uneori pînă la descalificare, puterea FSN, PDSR. Cîștigarea legislativelor din 1996 de către opoziția de dreapta, a schimbat mesajul. La început a fost unul de susținere, apoi, pe măsură ce guvernanții se împotmoleau în gestionarea tranziției, asociațiile civice aliate au trecut la atitudini critic-sfătuitoare. Ca un revers, s-au modificat și atitudinile față de stînga, acum aflată în opoziție.

Treptat s-a abandonat retorica de tip fundamentalist și puternic personalizată la adresa PDSR-ului și a liderilor săi. Revenirea acestora la putere în decembrie 2000, a adus o nouă atitudine a societății civile față de putere. Componentele de dreapta din spațiul civic deși critică puterea, cu orice prilej, de astă dată atitudinea lor nu mai este una profund ideologică, de demascare. Asistăm la o raportare tehnocratică față de putere. Expertiza opoziției sau a mass media se centrează asupra politicilor guvernamentale și a impactului lor social. Ținta acestor analize este construcția imaginii unei guvernări ratate. Numai că de data aceasta discursul este deficitar, are un impact redus la public, întrucât există cel puțin câteva reușite politice care conferă puterii stabilitate: eliminarea vizelor pentru spațiul Schengen, aderarea la NATO, câteva programe sociale destinate mai ales grupurilor defavorizate.

Alternanța la putere din 1996 și eșecul guvernării de dreapta au fost factori ai detensionării comunicării politice.

În România societatea civilă este una de dreapta. În aspectele sale cele mai active, prin influența pe care o exercită societatea civilă a promovat, cu obstinație, mai cu seamă valorile drepte. Mesajele cel mai des difuzate au fost și, în bună măsură, persistă a fi cele ale unei spiritualități de dreapta. Spectrul este unul larg, de la tradiționalism, țărănism, la valorile liberalismului și pînă la cele ale extremei dreapta. Mesajele elitei intelectuale, cea care întreține dinamismul, fizionomia și vitalitatea societății civile, au fost orientate înspre o atitudine fundamentalist anticomunistă. În subsidiar, orice manifestare, mesaj sau personalitate dacă se declara de stînga era automat identificată cu comunismul și suferea un grav deficit de imagine. Această atitudine și retorică concertată împotriva oricărei stîngi era considerată ca eficientă social. Se miza pe despărțirea rapidă de valorile și practicile vechiului sistem, pe promovarea unei noi mentalități democratice și prooccidentale în spațiul public. De asemenea, fundamentalismul anticomunist al opoziției intelectuale și politice a constituit strategia de fragilizare a noii puteri, simbolizată de Ion Iliescu și FSN.

În discursul politic al contraputerii, *revoluția furată*, *lovitura de stat*, *neocomunismul* și *criptocomunismul* au ajuns repede cele mai utilizate sintagme în încercarea de a discredita liderii politici la putere. Impactul mediatic al acestor vocabule, repetate pînă la sațietate, nu a fost de neglijat. În condițiile unei tranziții care începuse să arate și aspecte distructive precum criza economică sau scăderea standardului de viață, mesajul politic denigrator a putut da roade. El a contribuit la delegitimarea puterii în 1996.

Această atmosferă globală împotriva puterii a fost cu atât mai ușor de creat, cu cât stînga reacționa cu timiditate. De cele mai multe ori ea se apăra în fața atacurilor și nu avea capacitatea de a construi mesaje de prevenire sau o retorică de întâmpinare. După decenii de dictatură și ideologii naționaliste, o stîngă modernă puternică s-a coagulat treptat. Prezența ei în dezbaterile culturale a fost slabă. Practic nu s-a articulat un pol civic al stîngii moderne care să exercite o influență consistentă asupra conștiinței oamenilor. De asemenea, persistența unor prejudecăți despre istoria

națională, slaba disponibilitate de a creiona un concept explicativ critic despre modernizarea României în secolul XX, au întârziat deschiderea stângii înspre problematica culturală și politică reală.

În același timp, elita culturală și-a propus reconstrucția valorilor culturii naționale. Din perspectiva modernității, rezultatele sunt însă contradictorii. Pe noul soclu al spiritualității românești au apărut intelectuali interbelici ce au avut o contribuție cel puțin contradictorie la afirmarea spiritului modern în cultura română. Eliade, Cioran, Țuțea sau Noica, intelectuali controversați cu certe opțiuni pentru valorile extremei dreapta, sînt prezenți ca reprezentativi, ca modele culturale și umane. Iar această tendință este susținută de o elită culturală care se autodefinește modernă, cosmopolită, democrată, prooccidentală.

Paradoxal, prin girul pe care îl dau asumării necritice, chiar apologetice a unora dintre producțiile intelectuale de orientare legionară din perioada interbelică, acest curent din cultura actuală se întâlnește cu tendințele extremismului radical. Asociații, lideri politici sau ai societății civile preocupați de promovarea ideilor mișcării legionare sau a cultului mareșalului Ion Antonescu.

În parte, asemenea atitudini, prezente încă în cultura română, explică blocajul stângii în a-și depăși propriile limite, dar și pe cele specifice culturii aflate decenii sub dominația valorilor ideologiei naționalismului protocronic. Trebuie să recunoaștem că reacția intelectualilor preocupați de consolidarea unui spațiu specific valorilor raționalismului și umanismului, a fost nepercutantă față de asemenea orientări preponderent conservatoare sau extremiste. De cele mai multe ori, atitudinile critice au fost unele strict personalizate și care practic s-au pierdut în avalanșa celor ale drepte.

Preocupată să facă politică reală, stînga a neglijat, în mod păgubitor, importanța reacției culturale în modernizarea mentalităților. De asemenea, întârzierea a fost favorizată și de faptul că, în interiorul stângii, vocile naționaliste acopereau spiritul raționalismului critic. În vasta și dificila întreprindere de a configura noi valori culturale naționale reprezentative, lipsește identitatea

puternică a verigii simbolizată de spiritul modern al raționalismului umanist. *Prin urmare din perspectiva valorilor culturale și politice pe care se structurează, societatea civilă este încă dezechilibrată.*

Societatea civilă este atomizată. Un indicator relevant pentru evaluarea maturității societății civile este, în contextul actual, capacitatea acesteia de a reacționa la provocări, la semnale percutante recepționate dinspre politic, economic sau din interior. În acest context două aspecte apar ca importante: militantismul și solidarizarea. În România, chiar și atunci când se deschid teme de dezbateri de larg interes social, reacțiile sunt restrânse, ele nu au ecou dincolo de spațiul îngust al dialogului dintre membri elitei intelectuale. Nu am asistat în toți acești ani la susținerea unor campanii civice pentru descurajarea fenomenelor sociale nedemocratice. Centrată pe monitorizarea puterii, societatea civilă nu manifestă un interes deosebit față de retorica și acțiunile extremiste care se produc în spațiul civic. Cultul lui Ion Antonescu, care practic s-a desfășurat nestingherit timp de 12 ani, pînă ce guvernul PSD a emis Ordonanța de Urgență nr.31/2002 privind interzicerea cultului persoanelor condamnate pentru crime împotriva umanității, este un exemplu că societatea civilă nu s-a sincronizat încă la valorile culturii democratice.

Abia pericolul ca liderul partidului extremist România Mare să ajungă șeful statului în 2000, după ce CVTudor a intrat în turul al doilea al prezidențialelor din noiembrie 2000, a mobilizat marea majoritate a liderilor societății civile. Indiferent de orientarea lor politică, ei au luat atitudine publică în favoarea stopării ascensiunii extremismului la putere. În general, elita societății civile nu a reușit să producă răspunsuri la provocările secolului XXI, care să fie susținute de largi segmente sociale. Ea nu a găsit comunicarea prin care să genereze opinii și acțiuni democratice cu o largă audiență socială. Acțiunea pregătitoare pentru modificarea Constituției a fost cel de al doilea mare prilej de mobilizare a societății civile. La inițiativa parlamentului s-a constituit un forum civic în care reprezentanții societății civile să își exprime opiniile

despre noile prevederi constituționale. În afara mass-media și a câtorva ONG-uri, subiectul nu a trezit un interes deosebit.

Mass media a patra putere în stat? Incontestabil răspunsul este unul afirmativ. Peisajul mediatic românesc este unul al coexistenței instituțiilor de media publice cu cele private. Aici a fost cel mai rapid proces de trecere de la proprietatea etatizată la cea privată. Pe tot parcursul tranziției presa națională și cea locală s-au aflat pe un traseu extrem de dinamic. Apar și dispar cotidiene, săptămânale. Chiar și numărul posturilor de televiziune este în creștere. Neîndoielnic, mass media private au avut o ascensiune mai puternică, erijându-se cu succes în formatori de opinie. Cred că în acest segment al realității, pariul public-privat este câștigat de cel din urmă.

Asumându-și rolul de scormonitori prin instituțiile și subteranele puterii, de intermediar între stat și cetățean, mass media au reușit să se manifeste ca putere civică, ca o contraputere cu reacție rapidă la deficiențele societății în ansamblu, la cele ale politicului în special. Independența ei, puternic declamată, nu trebuie însă absolutizată.

O analiză longitudinală a mesajelor transmise de canalele media relevă existența unor legături abile între mesaj și clasa politică sau oamenii de afaceri. Așa se face că în timp ce unele canale media se concentrează spre demolarea unor ținte, în alte instituții de mediatizare aceleași ținte sunt promovate. Deși această situație nu este una de anormalitate, în România, datorită înregimentării comuniste a mass media, după 1989 s-a încetățenit mitul independenței, a neangajării partinice a presei scrise sau audiovizuale. Adevărat, nu există o afiliere strictă, dar se remarcă o apropiere, în funcție de conjunctură și interese, de un partid politic sau altul, de un grup de interese economice sau altul. Cu mici excepții, de exemplu cotidienele România Liberă sau Ziuă, de-a lungul tranziției multe dintre cotidiene și-au modificat spectrul mesajelor ca urmare a re poziționărilor față de un partid politic. Această dinamică este, mai degrabă, un însemn al unei maturizări treptate, neîncheiate, a faptului că strategiile de comunicare

ale media sunt fluide, adaptabile la conjuncturi. Această stare de fapt produce un sentiment de insecuritate mediatică, de derută a consumatorului, de posibilă inducere în eroare sau de pierderea unei părți a publicului receptor.

Presă în România este construită pe senzațional, evenimential, mondenitate, pe excepționalitatea unor evenimente. Ea nu încurajează mesajul analitic, explicativ, cel care poate fi lămuritor, incitator pentru a înțelege lumea în care trăim. Așa se face că, de exemplu, deși la Consiliul Național al PSD, din octombrie 2002, s-a lansat un mesaj clar de reformulare, pe temeuri cognitive și nu pragmatice sau ideologice, a stadiului de modernizare a României, de evaluare a șanselor de poziționare a țării în grupul celor consolidate, cu structuri capitaliste normalizate, semnificația lui nu a fost practic percepută de societatea civilă. Faptul că PSD lansează provocarea depășirii tranziției în 2004 și a trecerii în post-tranziție, nu a suscitât reacții de nici un fel din partea clasei politice, a politologilor sau analiștilor sociali. Și aceasta pentru simplul fapt că un asemenea mesaj, cu implicații teoretice, doctrinare, dar și de reformulare a strategiilor politice, nu a avut o difuzare mediatică corespunzătoare. De altfel, evenimentele politice semnificative sînt mediatizate mai cu seamă prin evidențierea personalităților, a actorilor care le animă, fără a insista asupra opiniilor, a ideilor exprimate precum și asupra eventualelor efecte reale pe care ele le-ar putea induce în existența socială.

Dacă se ia ca argument auditul pe 10 luni al presei scrise, realizat de IMAS și Gfk România (*Evenimentul Zilei*, 25 octombrie 2002), unde tabloide de genul *Libertatea*, de exemplu, ocupă poziții superioare în topul cotidianelor, se poate acredita și ideea că acesta este genul de presă, de mesaj care este vandabil, care asigură cititori și profit ziarului. Ce-i drept condiție absolut necesară pentru a supraviețui într-o lume construită pe rigorile pieței. Acest aspect trebuie însă completat cu reversul său. Orice comunicare este un raport între emițător și receptor. Deși comunicarea prin media este de cele mai multe ori pasivă, ea produce efecte

în ambele sensuri. Transmițătorul mesajului caută să satisfacă așteptările receptorului, pentru a-și păstra sau amplifica publicul, în timp ce consumatorul poate fi modelat, orientat, cultivat de către difuzor. Tocmai de aceea este greu și probabil lipsit de utilitate de a se emite o rețetă media: câte știri, câte analize, câte documentare, cât fapt divers, monden, politic, social etc. Pondere este variabilă după context, nivelul de educație civică, mentalități sociale și strategii media. Dar, lipsa unui raport de echilibru, de susținere între diversele categorii de mesaj, supradozarea unora dintre ele unilateralizează, deformează comunicarea și, în consecință, îngroașă unele aptitudini ale media în dauna altora. Aceste câteva aspecte ilustrează faptul că avem o presă mult prea asemănătoare în mesaj. Ei îi lipsește poate voința de a-și creiona o identitate comunicațională. De cele mai multe ori, presa din România este clasificabilă după atitudinea pe care o are față de putere. Element important dar nu și suficient pentru o presă cu virtuți informative, formative și civice.

Partidele politice reprezintă un alt segment important al societății civile. *Istoria tranziției este istoria apariției, consolidării și, în anumite cazuri, a decăderii partidelor.* Explozia libertăților cetățenești, a libertății de asociere, a dus, într-un timp scurt, la un pluripartidism supradimensionat. În prima jumătate a anului 1990 în România se înscriseră peste o sută de partide politice. Numărul atât de mare se explică atât prin faptul că organizarea unui partid politic era o ocazie extrem de favorabilă pentru ascensiune socială, cât și o modalitate firească de eliberare a oamenilor de presiunea dictatorială a partidului unic. Înființarea unui partid politic era un prilej pentru a marca identitatea unui grup social, a promova interese specifice, a oferi o șansă actorilor politici pentru a-și manifesta personalitatea.

Numărul mare al partidelor politice a fost unul din factorii care au contribuit la desemnarea sistemului electoral ca unul al votului proporțional. Dintre argumentele care susțineau acest sistem electoral, cel conform căruia sistemul proporțional oferă șanse echitabile fiecărui partid de a-și demonstra impactul social, era

cel mai relevant în condițiile inflației de partide. Argumentul împotriva a fost dificultatea sistemului proporțional de a degaja majoritatea parlamentare care să conducă la guverne puternice și stabile. Legea electorală a consființit sistemul proporționalității reprezentării parlamentare. În acești ani de tranziție au existat o serie de disfuncții în exercitarea puterii, ca urmare a unor alianțe politice construite pe un anumit grad de risc, de instabilitate. Dar, tot atât de adevărat este, la 13 ani sistemul partidelor politice s-a simplificat foarte mult. De la peste o sută de partide politice, astăzi sînt 5 partide parlamentare, iar din cele neparlamentare, sondajele de opinie nu creditează niciunul cu șanse reale de acces în parlament și deci de a influența în mod real viața politică. Prin urmare, evoluția scenei politice a cunoscut în timp scurt un proces de clarificare, de limpezire pe căi specifice politicului, fără a se recurge la presiunea legislativă care să impună constrângeri în organizarea și funcționarea partidelor politice.

Iată de ce, încercarea de a impune prin lege un număr mare de membri, ca o condiție a înființării unui partid politic, apare ca o constrângere din afara scenei politice, a raporturilor firești dintre partid, cetățean și societatea civilă. Deși un partid trăiește prin infrastructura sa organizațională, el se construiește pentru a promova o idee politică, un program politic de dezvoltare a societății. De aceea, poate că generic este mai importantă componența doctrinară, cea care atrage susținători, inițiativa de a mobiliza în numele unui ideal, decît susținerea unui activism pragmatic pentru atragerea de resurse umane, financiare, logistice etc.

Astăzi, partidele de masă nu mai sunt la modă. Sistemul pluripartidist aduce în prim plan partidele politice cu organizare flexibilă, cu activiști și militanți dinamici, care să răspundă, în timp util, provocărilor politice și sociale deosebit de dense ale contextului actual. Forța unui partid nu stă neapărat în numărul membrilor săi, ci în capacitatea de a formula răspunsuri adecvate la prioritățile sociale ale unei perioade, ale unui moment sau eveniment de impact. A trecut vremea partidelor care, prin mijloace de persuasiune sau de constrângere, scoteau în stradă zeci de mii de

persoane, fără însă a avea și garanția fidelității sau a sprijinului acestor mase.

Pentru a ajunge la putere și pentru a avea succes în gestionarea politică a societății, partidele politice trebuie să construiască mesaje care să îmbine, cu meșteșug, valorile doctrinare pe care le împărtășesc, cu oportunitățile contextului și așteptările sociale ale grupurilor electorale. Cele ale electoratului fidel, care se regăsește în politica partidului pe o perioadă mai lungă de timp precum și segmentele sociale care, în conjuncturi determinate, se raliază, fie și parțial, la oferta politică a partidului. De asemenea, fie că este de stânga sau de dreapta, fiecare partid, pentru a-și extinde aria electorală, caută în permanență să își extindă discursul politic, fără a abdica de la doctrină, spre grupările sociale de mijloc. Într-o societate plurală, în care electoratul tradițional, al stângii dar și al drepte, se restrânge, miza jocului politic este clasa mijlocie. Toate aceste aspecte evidențiază importanța doctrinei, a mesajului și a simbolisticii în viața unui partid modern. Ele se articulează ca instrumente viabile numai printr-un dialog real cu electoratul și prin asumarea cunoașterii sociale, a reflecției politice ca o componentă internă a partidului. Cu alte cuvinte identitatea, autonomia și forța unui partid politic reclamă îmbinarea componentei intelectuale (teoria politică) cu pragmatismul (tehnocrația sau activiștii de partid de rang superior) și militantismul.

În scurta istorie a pluripartidismului în România, componenta doctrinară și cea de mesaj programatic au fost cele mai deficitare. Tranziția a creat extrem de multe probleme, de la cele de mediu la cele culturale, de la infrastructura comunitară la accesul la învățământ și sănătate, ce reclamau soluții imediate. Pentru a se dezamorsa potențiale surse de criză socială, pentru a se preveni riscul destabilizării proceselor tranziției. În aceste condiții, când timpul istoriei exercită o presiune deosebită asupra politicului, timpul pentru reflecție se comprimă, iar răspunsurile sunt mai ales pragmatice, conjuncturale. Așa se face că de multe ori în campaniile electorale mesajele partidelor politice erau greu disociabile. Mai mult decât atât, pe fondul unei crize economice grave,

cu o guvernare de stânga inefficientă, în campania electorală din 1996, CDR a ieșit câștigătoare în alegeri cu elemente de ofertă proprii forțelor politice de stânga. Că nu va materializa această ofertă, electoratul avea să afle abia după patru ani de guvernare. Acest sistem al votului sancțiune a partidelor aflate la guvernare favorizează, fără îndoială, letargia doctrinară a partidelor. Stare de spirit care, pe termen mediu și lung, descalifică partidele ca instituții ce exprimă interese sociale și politice, naționale și de grup. Iar faptul că cetățenii se regăsesc tot mai puțin în politica vreunui partid se cuantifică prin diminuarea participării la vot.

Cu toate că avem o democrație tânără, evoluțiile partidelor politice nu mai reușesc să convingă electoratul. În perioada 1990-2000 se observă o creștere a absenteismului electoral la alegerile legislative. De asemenea, în ultimii ani Barometrul de opinie publică al Fundației pentru o Societate Deschisă a măsurat un nivel scăzut de încredere al cetățenilor în partidele politice. Între 1998-2002, numai 8%-15% dintre cetățeni au exprimat o atitudine pozitivă față de partidele politice. În 9 ani, de-a lungul a trei campanii electorale pentru legislative, rata de participare s-a diminuat cu 11 puncte.

Credem că revigorarea încrederii în partide se află și în sprirea vizibilității componentei doctrinare. Nu este vorba de mesaje abstracte, seci, greu de asimilat de către alegătorul mediu. Mai degrabă oamenii au nevoie de o imagine mai robustă și coerentă despre lumea în care trăiesc și perspectivele ei pe termen mediu. Lipsa unui mesaj politic specific, propriu, care să poziționeze doctrinar și strategic partidele pe eșicherul politic, este una din cauzele importante pentru inexistența unui discurs alternativ la guvernare, care să capteze electoratul.

Clarificările doctrinare și teoretice, chiar de nu au o adresabilitate directă publicului larg, a trecut vremea tirajelor de masă pentru documentele de partid, generează în interiorul partidului coerență strategică și acțională. De asemenea, comunicarea politică devine mai limpede. O doctrină asumată, care evaluează critic și rațional realitatea socială, este o șansă pentru un discurs

politic bine structurat, cu argumente raționale convingătoare și care se deschide către public cu o serie de opțiuni pragmatice. O asemenea ofertă nu face decât să pună în ecuație așteptările oamenilor cu alternativa de societate proprie fiecărei orientări partizane. Apoi, fiecare cetățean va identifica gradul de realism, de adecvare al ofertei, prin evaluarea convergenței dintre mesajele politice și nevoile sale. Acolo unde se va regăsi într-o mai mare măsură, acolo își va oferi votul, sprijinul. Dar pentru ca acest feedback partid-cetățean să funcționeze în mod real, oferta partidului trebuie să fie una credibilă, adică fundamentată în chip transparent într-un set de valori și o teorie politică care le structurează, le actualizează. Coerența doctrinară și programatică, mesajul politic explicit sunt premise ale consolidării identității politice a partidelor. Prin urmare, din această perspectivă sistemul nostru politic se află încă pe un drum al acumulărilor necesare.

Sindicatelor au avut, de-a lungul tranziției, evoluții contradictorii. Mișcarea sindicală este una plurală. S-au constituit sindicate naționale, care au în componență sindicate din ramuri economice apropiate, există încă un număr important de centrale sindicale confederative. Dacă în Occident federațiile sindicale au apărut în strânsă legătură cu orientarea lor înspre un partid sau altul, în România sindicalismul plural a fost o reacție la sindicatul unic din perioada comunistă. Tot datorită moștenirii unui sindicalism “curea de transmisie”, noile centrale sindicale și-au afirmat și apărut independența politică. Așa se face că același bloc sindical a putut negocia, la fiecare campanie electorală, acordarea sprijinului său oricărui partid. Această marjă de manevră a făcut din liderii sindicali adevărate instituții. Personalizarea și amplificarea rolului elitei sindicale, fenomen de altfel comun și pluripartidismului, au făcut posibil, ca, în unele momente, să asistăm la îndepărtarea sindicatelor de misiunea lor originară.

Exemplul de maximă greutate este felul în care confederațiile sindicale s-au implicat în restructurarea economiei din timpul guvernării drepte. Sindicatelor au susținut politica disponibili-

zărilor din sectoarele energofage, mai cu seamă minerit, prin alocarea drept compensații a mai multor salarii. Fără a se insista asupra nevoii de a sprijini efortul de reintegrare profesională a miilor de salariați deveniți șomeri. Această strategie s-a dovedit deosebit de păgubitoare social. Ea nu a avut și măsuri de reorientare profesională a salariaților disponibilizați. Zonele monoindustriale supuse unei astfel de politici au devenit, în scurt timp, ca urmare a înregistrării unui număr mare de șomeri, surse potențiale de tensiuni sociale. Drept urmare, bazinele miniere au fost, în perioada 1996-2000, zonele cu cel mai mare risc social, acumulându-se mari tensiuni pe fondul agravării stării de sărăcie a populației. Proasta gestionare a politicilor de restructurare economică, susținută de unele confederații sindicale, a avut ca efect criza socială declanșată de protestele violente ale minerilor din Valea Jiului. Ele au culminat cu acțiunile antistatale din ianuarie 1999.

Astăzi sindicalismul parcurge o etapă nouă. Majoritatea centralelor sindicale naționale au încheiat cu guvernarea social-democrată un acord de dialog și parteneriat social. În schimbul consultării lor în elaborarea politicilor sociale și a celor privind restructurarea economică sau privatizarea marilor întreprinderi de stat, sindicatele susțin guvernarea PSD, se angajează la preservarea stabilității sociale. Actualul mandat al guvernării social-democrate este cel dintâi, din istoria tranziției postcomuniste, când parteneriatul social guvern-sindicate-patronat funcționează ca o instituție de consultare și dialog menită să tempereze posibile decizii ale executivului cu efecte sociale costisitoare.

În același timp, mișcarea sindicală parcurge o perioadă de stagnare. Mulți dintre liderii săi naționali au ajuns și oameni politici. Pe de altă parte, asemenea partidelor politice din opoziția parlamentară, sindicatele nu au practic un discurs alternativ la strategia de modernizare a social-democrațiilor. Sindicatele negociază cu puterea punctual fiecare inițiativă a executivului în reformarea economiei și a protecției sociale.

Ca și în cazul partidelor politice, sindicalismul are nevoie de clarificarea unor aspecte doctrinare, de actualizarea strategiilor

specifice prin adaptarea militantismului sindical la noua configurație a economiei capitaliste post-tranziție. Una din provocările sindicalismului românesc este redefinirea rolului său în condițiile economiei masiv privatizate. Nu există încă un răspuns la această prioritate. De asemenea, în condițiile articulării economiei de piață funcționale, al realizării unei noi structuri salariale, este probabil ca sindicatele, federațiile, celelalte structuri organizaționale să sufere un proces de recompunere. Cel puțin două provocări se află în fața relansării mișcării sindicale: clarificarea relației cu spectrul politic și unificarea sindicală.

De-a lungul tranziției, societatea civilă a acumulat o serie de trăsături constitutive. Ea se află astăzi într-o perioadă în care acumulările evidențiază nevoia unui nou dinamism, necesitatea adecvării instituțiilor civice la noile oportunități pentru a-și afirma identitatea și utilitatea socială. Noul dinamism se va naște prin redefinirea raportului dintre instituțiile societății civile și grupurile sociale ale căror interese le exprimă. Cu alte cuvinte, societatea civilă se află în fața nevoii unui nou contract între cetățean și structurile prin care el se exprimă. Relansarea binomului participare-reprezentare în interiorul societății civile este probabil miza evitării birocratizării și devalorizării rolului instituțiilor civice.

Democrația reprezentativă în stagnare

Cu certitudine, astăzi, există o fractură între așteptările cetățeanului privind virtuțile democrației liberale, ale statului de drept și funcționarea reală a instituțiilor publice. Mai multe aspecte confirmă această discordanță.

Prezența la urne cu prilejul alegerilor legislative este în scădere. În septembrie 1992, rata de participare a fost de 76,3%, în noiembrie 1996, 76,01%, iar în noiembrie 2000 de numai 65,3% din totalul cetățenilor cu drept de vot. Se observă că reducerea indicelui de participare este în consonanță cu acumularea situațiilor de criză economică și socială în perioada de tranziție. Paradoxal, cu cât oamenii o duc mai greu, cu atât participarea lor

la urne este mai mică, în condițiile în care puterea executivă nu reușește relansarea condițiilor de viață. Astfel, alegerile din 2000 s-au desfășurat după ce între 1997-1999 economia s-a degradat puternic, iar nivelul de viață a atins nivelul cel mai scăzut. După 10 ani de transformări care nu au dat rezultate sociale scontate, o mare parte dintre oameni și-au pierdut încrederea atât în capacitatea statului de a mai gestiona schimbarea înspre modernizare dar și în partidele politice, ca actorii politici principali ai orientării proceselor de transformare radicală a societății.

Așa cum se observă din tabelul nr.1, Barometrele de opinie bianuale realizate la comanda Fundației pentru o Societate Deschisă, măsoară un nivel redus de încredere al populației în instituțiile democrației reprezentative.

Imaginea cetățeanului despre stat se formează printr-o compilație dintre mesajul mass media despre stat, raportul direct pe care el îl stabilește cu anumite instituții publice și concepția pe care o are despre rolul și funcțiile instituțiilor statutului. Cu alte cuvinte, opinia despre democrație se compune dintr-o seamă de date reale combinate cu prejudecăți și un număr minim de cunoștințe despre stat. De aceea, informația sondajelor de opinie, subiectivă prin excelență, cred că are darul de a atrage atenția asupra gradului de concordanță dintre funcționarea instituțiilor publice, receptivitatea lor față de cetățeni și așteptările acestora. Dar aceste opinii singure nu sunt criterii suficiente pentru a evalua funcționarea democrației, la un moment dat. Cu atât mai puțin ele nu oferă o perspectivă asupra șanselor de depășire a unora dintre contradicțiile care generează nemulțumirea socială. Ele trebuie corelate cu analiza politică.

Fizionomia oricărui sistem politic este funcție de voința actorilor politici, de particularitatea regulilor care concură la construcția și funcționarea instituțională a sistemului precum și de specificul practicilor pe care le generează aceste instituții. Avem deci de a face cu valori politice democratice și cu un sistem birocratic de practici. De câte ori puterea exercită în mai mare măsură o politică doctrinară, există șanse mai multe ca sistemul insti-

tuțional să funcționeze mai aproape de aspirațiile și interesele unor grupuri sociale. În condițiile în care corpul oamenilor politici aflați la putere are ca predominantă satisfacerea unor interese clientelare, instituțiile își pierd reprezentativitatea, birocrăția respinge cetățeanul, democrația ajunge o cale de acces spre puterea economică sau politică a clienților politici. Din această dublă perspectivă, a raportului stat- cetățean și a exercitării puterii ca modalitate de realizare a unui set de idealuri politice și umane, a unui proiect politic, credem că merită analizată tranziția spre democrație din România.

Indiscutabil construcția democrației s-a axat pe organizarea cadrului specific pentru exercitarea libertăților cetățeanului și funcționarea statului de drept. Au fost legiferați criteriile generale și s-au pus bazele instituțiilor care fundamentează democrația liberală reprezentativă. Au fost create premisele politice și legislative pentru statul de drept, libertatea și drepturile cetățeanului. Modalitățile de funcționare, eficacitatea instituțiilor nu pot fi însă construite, ele se alimentează în timp prin prestația actorilor politici. Mentalitățile, valorile, prejudecățile și rațiunea oamenilor au un rol deosebit. De asemenea, contextul social.

Sfidările noii democrații din România au fost și sunt presiunea socială, sărăcia, lipsa sau fragilitatea valorilor democratice în cultură, o însoțire adeseori asfixiantă între elita politică și cea economică. Aceasta din urmă generează corupția, lipsa de transparență a actului de decizie. De asemenea, goana după succes, status și avere formalizează și paralizează democrația.

Presiunea societății civile asupra statului a fost una politică și socială. Să ne amintim că anul 1990 a fost puternic marcat de conflicte pentru cucerirea puterii în stat, dispute în care, firește, au fost angrenate componente ale societății civile. Marșuri și mitinguri în care se striga „Jos Iliescu”, Piața Universității sau mine-riadele. Toate aceste frământări politice au complicat nașterea noi democrații. Cea mai însemnată distorsiune este fără îndoială timiditatea statului în fața societății civile. Fragilitatea autorității instituțiilor statului a fost repede sesizată de societatea civilă,

care a profitat de pe urma ei. Cîteva dintre manifestările autorității deficitare: legi care se modifică în ritm rapid, după interese clientelare, norme legiferate care nu sunt puse în aplicare sau nu sunt urmărite cum se aplică, emiterea unor hotărâri guvernamentale sau elaborarea unor legi care apoi sunt retrase sub presiunea străzii.

Asemenea realități se întîlnesc și astăzi. De pildă, ministrul sănătății anunța în luna octombrie 2002 reorganizarea sistemului farmaceutic pentru ca la câteva zile să revină și să comunice amânarea. În aceeași toamnă, în urma mitingului șoferilor de taxi din București, președinția anunța că legea taximetriei nu va fi promulgată în forma venită de la Parlament. De asemenea, legea partidelor politice votată de cele două camere este retransmisă la parlament de către președinție, în urma presiunilor exercitate de societatea civilă privind numărul minim de membri pentru înscrierea unui partid. Acestea ar fi numai câteva exemple, dar în scurta istorie a tranziției astfel de reveniri asupra unor decizii pot fi găsite în număr mare.

Ele sînt expresia unei relații anormale dintre stat și societatea civilă, o comunicare deficitară între partenerii sociali și cei politici. De asemenea, ele sunt și una din formele de manifestare a autorității scăzute a statului. Pentru cetățean, manifestarea cea mai vizibilă a autorității difuze a instituțiilor publice este, fără îndoială, prestația extrem de păgubitoare a ministerului de justiție, a ministerului de interne. Insecuritatea cetățeanului, corupția și îmbogățirea prin fraudarea proprietății de stat sunt aspecte puternic mediatizate și care preocupă, nemulțumesc oamenii. Soluțiile statului la aceste probleme au fost minore și ele sunt cele care fac ca astăzi democrația să fie apreciată de o majoritate minimă a membrilor societății. Astăzi între 59% și 68% dintre cetățeni nu au încredere în guvern, parlament și justiție. Practic, mai mult de jumătate din populație se simte frustrată în relația cu instituțiile publice.

Absența unui fundament solid al culturii democratice în istoria noastră modernă face ca democrația să fie una mimată. Se mi-

mează noi relații instituționale, noi raporturi cetățean-instituții, noi discursuri politice sau publice, dar de fapt voluntarismul și arbitrariul decizional, clientelismul, nerespectarea practicilor democratice, nefuncționarea întotdeauna a principiului autonomiei puterilor în stat etc persistă încă printre manifestările cotidiene ale vieții noastre publice. Prozelitismul politic pe care îl declanșează partidele ieșite câștigătoare în alegeri printre casta funcționarilor și directorilor sau meteahna de a schimba cohorte de salariați din administrație o dată ce suprastructura politică se schimbă, țin tocmai de acele mentalități și temeri induse de cultura dictaturii când „cine nu era cu noi, sigur era împotriva noastră”. Aceste tipuri de comportament, semnalate din abundență de mass media, grevează asupra funcționării democrației.

Presiunea unor grupuri economice asupra politicului, ca mijloc pentru a-și consolida poziția în elita economică, aduce noi factori de perturbare în funcționarea normală a instituțiilor statului.

Clientelismul politic, dubla relație dintre elita politică și cea economică cu avantaje de ambele părți, fragmentează și scurtcircuitează rețeaua reprezentării politice a intereselor generale și pe cele ale electoratului. Acest fenomen poate să perturbe ordinea priorităților politice, să modifice ritmul proceselor de modernizare sau să le deturneze finalitatea. În România s-a produs un fenomen interesant în ceea ce privește relația dintre oamenii politici și agenții economici. Dacă în primii ani de tranziție se observa o interacțiune între vîrfurile elitelor celor două grupuri sociale, astăzi se produce o deplasare spre nivelele locale. Presa semnalează fenomenul „baronilor economici locali”, care urmăresc să obțină bunăvoința politicianilor sau a funcționarilor publici pentru a-și consolida și a progresa rapid curba afacerilor. Atîta timp cît asemenea raporturi se materializează prin fenomenul corupției, al întîrzierii consolidării mecanismelor de piață, prin neglijarea cetățeanului, a publicului larg și prin extinderea sărăciei, atît politicul cît și noua economie generează costuri negative.

Astfel de practici și mentalități care însoțesc începuturile relansării modernizării nu înseamnă cîtuși de puțin că finalitatea

este una proastă, una împotriva oamenilor. Mai degrabă ele reprezintă boli de creștere și maturizare a sistemului social. În bună măsură ele sînt favorizate de sistem, dar se întorc împotriva lui în măsura în care depășesc anumite limite. Cu alte cuvinte clientelismul, promovarea în posturi înalte pe criterii informale vor exista într-o societate în care piața este centrul universului. Dar cînd ele scapă de sub control, în sensul că interesele de grup ale noilor sosiți la putere prevalează, iar cele generale și cele ale celorlalte grupuri sociale sînt neglijate în exercitarea puterii, democrația se îngustează, iar societatea se divide și se polarizează.

Modalitatea de autoreglare în acest caz ar putea fi mai multă democrație. Pe de o parte, activarea conștiinței politice a cetățenilor, redefinirea priorităților politice de către partide, relansarea lor pe scena politică, o nouă voință politică, iar pe de altă parte inventarea de noi practici democratice care să le înlocuiască pe cele uzate. În structura instituțională a societății aceste nevoi de deblocare a ritmurilor de dezvoltare și civilizare se traduc prin ajustări, reforme, la nivelul instituțiilor și a relațiilor dintre ele.

În acest proces de readucere a politicii printre oameni și a exercitării puterii pe o bază socială largă, relansarea interacțiunii dintre societatea civilă și stat reprezintă elementul cheie. Societatea civilă dispune de capacitatea de reacție la un stat aflat în derivă. Mobilizarea și susținerea unor largi campanii pentru a cimentă o nouă conștiință civică, pentru a atrage atenția asupra deficitului democratic, asupra corupției, nontransparenței guvernării, pot asigura un cadru favorizant pentru accelerarea proceselor democratice. De asemenea, societatea civilă are șansa de a construi modalități alternative de exprimare ale democrației, dincolo de cele tradiționale ale reprezentativității. Încurajarea militantismului sau participarea directă a cetățenilor la acțiuni prin care ei își promovează nevoi și interese. Astfel, pe lîngă mass media, campaniile organizate de diverse ong-uri, avînd ca țintă inculcarea de norme și valori democratice – combaterea discriminării, susținerea toleranței, a diversității etnoculturale, poziționarea față de problemele grave ale omenirii sau ale României etc.

–, încurajarea parteneriatului asociativ între instituții publice locale și cele private pentru o mai bună implicare în viața comunitară a cetățeanului, pentru responsabilizarea reprezentanților aleși, vor influența, mai devreme sau mai târziu, însăși funcționarea instituțiilor statului.

Pe lângă presiunea internă, asupra funcționării democrației, astăzi un rol important îl are contextul internațional. Întrucât modernizarea României nu se poate realiza prin închidere în sine, reacția firească este înscrierea în circuitul politic și economic al țărilor dezvoltate. Acest proces de aderare la structuri politice, de securitate și economice proprii țărilor care alcătuiesc centrul sistemului mondial, nu este o invitație ci presupune un contract între cele două părți. Rigorile contractului sunt deosebite, neîndeplinirea lor duce la nonintegrare, la marginalizare. Fără îndoială că, pe termen scurt, obligațiile, constrângerile sunt mai mari ca efectele pozitive. Aceasta pentru că România suportă un proces total de schimbare, de modernizare, de reșezare într-o civilizație pentru care nu aveam structurile necesare, nu eram pregătiți.

Două exemple sînt elocvente pentru a ilustra nevoia de adaptabilitate la norme, valori și practici asemănătoare standardelor de viață din țările dezvoltate. De exemplu, în primăvara anului 2002, pentru a dobândi șanse reale de aderare la NATO, guvernul a emis Ordonanța de urgență nr.31/2002, prin care se interzice promovarea în public a valorilor și simbolurilor fasciste, dar și interzicerea cultului persoanelor condamnate pentru crime împotriva umanității. A fost un semnal clar adresat NATO pentru a demonstra voința politică de a îngrădi manifestările antidemocratice, antisemite, xenofobe, cultul mareșalului Antonescu, care au proliferat după decembrie 1989. A fost prima atitudine fermă a puterii din România în această problemă controversată și care are puternice semnificații nedemocrate, totalitare cărora, din păcate, societatea civilă nu le-a oferit contrareacții pe măsură. Celălalt aspect se prefigurează acum, după ce România a fost acceptată în NATO și finalizează negocierile pentru UE. Combaterea reală a corupției, dincolo de declarații oficiale și reforma justiției,

în sensul consolidării statului de autonomie față de politic, sunt cerințe imperative ale acceptării României în centrul sistemului mondial. De data aceasta timpul este scurt, rezultatele consolidării democrației, prin eliminarea acestor aspecte rele, trebuie să fie vizibile, nu numai declarative. Astăzi, după ce legislația anti-corupție a fost promulgată, presiunea cancelariilor străine este îndreptată spre funcționarea reală a acestor legi.

Un ultim aspect, legat de nevoia ca democrația să devină reală este locul și rolul partidelor politice. Nu cred că epoca partidelor politice a apus. Dimpotrivă. Partidele politice sunt principalul actor politic al democrației reprezentative. Instituțiile statului funcționează așa cum le imaginează și cum le pun în mișcare partidele. În ultimă instanță, o dată ajunse la putere, partidele politice, prin oamenii lor, animă și fac să funcționeze aceste instituții, dau realitate democrației. Prin urmare, fără o cultură și voință politică democratică de a reforma democrația, actualele neîmpliniri nu vor fi depășite. *Reforma constituțională pentru eficientizarea politicii, modificarea legii partidelor politice, descentralizarea și transparența administrației publice reprezintă aspecte ale componentei instituționale a sistemului politic democratic aflat într-o etapă de consolidare prin înnoire.* Merită amintit faptul că la acest proces participă și societatea civilă. Prin statut, orice instituție are o tendință spre închidere și birocratizare, ca sistem de autoapărare. Fără presiunea societății civile, mai devreme sau mai târziu, instituțiile statului se îndepărtează de o funcționare deschisă. Rolul societății civile de a veghea asupra statului vine din nevoia cetățenilor de a-și monitoriza și evalua gradul de reprezentare a intereselor la nivel politic și în instituțiile statului.

Democrația în România este tînără. Practicile pe care s-a structurat nu au convins întotdeauna cetățenii. De multe ori, imaginea, spectacolul mediatic aduc o aureolă ce învăluie și lasă în plan secund sau chiar suplinesc, proiectul, acțiunea politică fundamentată doctrinar. Inițiativa, inovarea, proiectul pot fi lesne înlocuite de rutina spectacolului politic. Democrația reală este, înainte de toate, posibilitate de exprimare, de confruntare, nego-

ciere, dialog, contractualism, în limitele permise de normele și valorile instituite prin lege.

Astăzi, democrația are nevoie de un suflu nou. El poate fi dat, pe de o parte, de rezultatele palpabile pe care instituțiile tradiționale ale democrației le obțin pentru încheierea unei societăți moderne consolidate. Reprezentativitatea în politică nu este birocrația algoritmilor, ea trebuie să funcționeze ca dialog politic majoritate-minoritate, ca responsabilitate a forțelor politice democratice de a consolida regulile democrației, de a le extinde și de a minimaliza manifestările extremiste prin reacții politice.

Eficiența instituțiilor statului se măsoară, în cele din urmă, prin respectarea drepturilor și libertăților cetățeanului, a principiului nimeni nu e mai presus de lege, prin articularea unei economii durabile funcționale, prin prosperitate individuală și socială, garantarea securității și integrarea în grupul țărilor dezvoltate. Pe de altă parte, reinventarea participării directe, a militantismului civic, cimentat de solidaritatea cu cei care suportă costurile modernizării, operează ca o componentă alternativă a practicii reprezentării. Democrația participativă, operațională mai cu seamă la nivel comunitar, microsocioal potențează rolul cetățeanului de actor politic, implică și responsabilizează oamenii. Reformele instituționale ale mecanismelor de reprezentare însoțite de încurajarea militantismului civic pot aduce democrației depășirea unora dintre blocajele actuale. Relansarea democrației se află în echilibrul dintre stat și societatea civilă, ca șansă pentru a evita excesele voluntarismului și autoritarismului.

Tabelul 1, Încrederea populației în instituțiile publice (%)

Instituția	Oct. 2002	Jun. 2002	Nov. 2001	Mai 2001	Nov. 2000	Mai 2000	Nov. 1999	Mai 1999	Nov. 1998	Junie 1998	Dec. 1997	Sept. 1997	Iunie 1997	Martie 1997	Octombrie 1996
Evaluare	- +	- +	- +	- +	- +	- +	- +	- +	- +	- +	- +	- +	- +	- +	- +
Președinție	49	48	43	54	47	50	47	50	77	19	77	19	77	19	77
Guvern	59	38	61	37	49	53	44	85	13	83	13	84	11	74	23
Parlament	68	29	70	27	60	36	62	33	88	9	86	9	86	10	77
Jușiție	65	33	64	33	67	28	66	29	75	20	66	28	74	20	66
Armată	19	77	21	77	20	76	24	72	29	67	23	73	29	66	23
Poljiție	51	48	49	49	56	41	51	47	54	43	55	43	62	34	49
Primărie	53	45	50	49	-	43	54	43	44	63	34	58	38	51	46

Sursa, Barometrul de opinie publică, oct. 2002, Fundația pentru Societatea Deschisă

Florin ABRAHAM

Parlamentul României în percepția publică (1990-2003)

La trecerea a peste un deceniu de la schimbarea sistemului politic totalitar de factură național-comunistă la un sistem politic bazat pe regulile democrației de tip liberal, se impune o evaluare a transformărilor pe care le-a cunoscut viața politică din România. Pentru aceasta, luăm ca obiect de studiu Parlamentul, considerat ca instituție centrală pentru democrație. Astfel, scopul prezentului studiu este analizarea încrederii electoratului în Parlamentul din România în perioada 1990-2003.

Pentru realizarea acestui obiectiv facem apel la metodele cantitative de sondare a opiniei publice (sondajele) și calitative (focus grupurile) care au avut ca obiect percepția publică asupra instituțiilor politice (parlament, guvern, președinție, partide politice) în perioada 1989-2003.

Conceptualizarea privind măsurarea suportului pentru regimurile politice îi aparține lui David Easton în lucrarea clasică *A systems analysis of political life*, New York, Wiley (1965). Easton a realizat distincția dintre diferite obiecte ale suportului politic, incluzând *comunitatea* celor guvernați, *instituțiile* constitutive ale sistemului politic, și *autoritățile* care ocupă principalele oficii ale guvernării într-un regim. El a distins diferite tipuri de suport, incluzând *suportul specific* generat de satisfacția față de răspunsurile care sunt date la diferite probleme și *suportul difuz* care este general, nu este contingent, poate fi gândit în

termeni de loialitate¹. Un consistent capitol despre încrederea în instituții îi aparține lui Dumitru Sandu² potrivit căruia gradul de încredere în stat, în instituțiile sale legislative, executive și juridice este o măsură a legitimității statului. Pentru instituții de tipul bisericii, unde relația nu este de supraordonare, de dominație, încrederea nu mai este relevantă pentru legitimitate, ci pentru funcționalitatea sau performanța instituțională.

Evoluția încrederii în instituții și persoane³

În tabelul de mai jos prezentăm procentele persoanelor care au declarat în cadrul sondajelor de opinie că au o încredere „mare” și „foarte mare”, care este echivalentă cu întrebarea pusă în unele sondaje sub forma „bună” și „foarte bună”, în instituții (guvern, parlament, armată, biserică, justiție).

Explicarea acestor date o realizăm pe mai multe paliere de analiză. Un prim nivel analitic încearcă să răspundă la întrebările "prin intermediul cui este cunoscut sistemul parlamentar" și "care

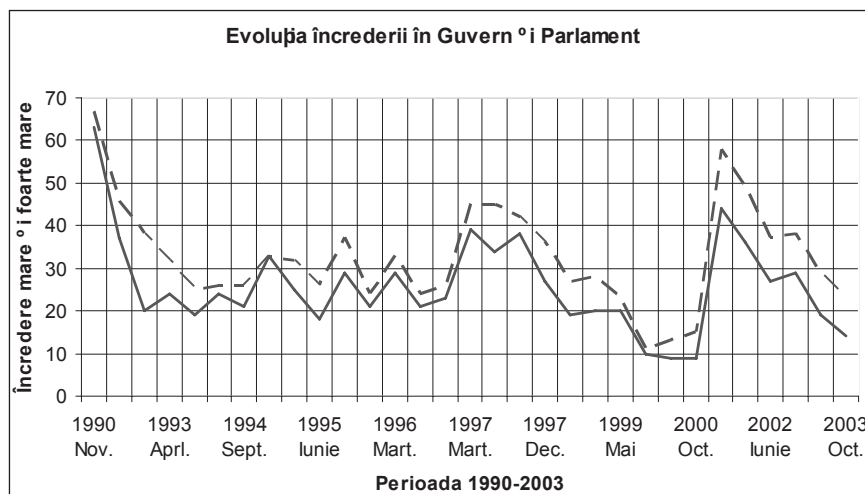
1) William Mishler și Richard Rose, "Trajectories of Fear and Hope. Support for Democracy in Post-Communist Europe" in *Comparative Political Studies*, vol.28, no.4, January 1996, p.553-581. Acest articol cuprinde rezultatele unor cercetări sociologice realizate în toamna lui 1991 în Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, România și Ungaria pentru a încerca să determine gradul de consolidare a regimurilor democratice în aceste state. Un studiu similar a fost publicat de cei doi autori sub numele de "Mass Reaction to Regime Change in Eastern Europe: Polarization of Leaders and Laggards" in *British Journal of Political Science*, vol.24, April 1994, p.159-182

2) Dumitru Sandu, *Spațiul social al tranziției*, Iași, Polirom, 1999, p.71-96

3) Pentru datele prezentate folosim următoarele surse: Dumitru Sandu, op.cit. pentru sondajele perioadei 1990-1994; din 1994 Fundația pentru o Societate Deschisă a realizat periodic barometre de opinie publică, instrumente de cercetare indispensabile, folosindu-ne de cercetările din martie 1997 realizat de Metro Media Transilvania (MMT), iulie 1997 realizat de Centrul de Sociologie Urbană și Regională - CURS, octombrie 1999 - CURS, octombrie 2000 - CURS, mai 2001- MMT, noiembrie 2001- CURS, iunie 2002 - I MAS, octombrie 2002 - MMT, mai 2003 - GALLUP, octombrie 2003 - CURS, o parte din acestea fiind accesibile la adresa de internet www.osf.ro; de asemenea folosim și barometrul de opinie publică realizat de INSOMAR în martie, publicat în *Curentul* an. V, serie nouă, nr.1027, din 9 martie 2001.

Perioada sondajului	Guvern	Parlament	Armată	Biserică	Justiție
1990 aprilie	79	-	90	77	-
1990 noiembrie	67	63	85	75	-
1991 septembrie	42	37	82	66	40
1992 septembrie	33	20	81	79	43
1993 aprilie	32	24	87	83	43
1994 martie	25	19	-	-	34
1994 iunie	26	24	-	-	38
1994 septembrie	26	21	79	80	33
1994 decembrie	40	33	-	-	45
1995 martie	32	25	91	82	43
1995 iunie	26	18	89	87	36
1995 septembrie	37	29	92	91	48
1995 decembrie	24	21	90	90	42
1996 martie	33	29	92	89	41
1996 iulie	24	21	81	89	36
1996 octombrie	26	23	76	82	36
1997 martie	45	39	80	85	43
1997 iunie	45	34	83	85	39
1997 septembrie	42	38	84	86	36
1997 decembrie	36	27	78	76	35
1998 iunie	27	19	69	85	28
1998 noiembrie	28	20	74	86	30
1999 mai	23	20	75	88	30
1999 octombrie	11	10	66	83	20
2000 mai	13	9	73	85	28
2000	13	9	67	86	20

este mesajul transmis"? Al doilea nivel analitic încearcă să răspundă la întrebarea "care sunt caracteristicile receptorului

(populației)"?

Electoratul are două modalități de a veni în contact cu activitatea parlamentară: direct și indirect. Cunoașterea directă, prin prezența la lucrările Parlamentului, a activității parlamentare este accesibilă unui număr redus de persoane din populația României. Există posibilitatea de a asista la lucrările Parlamentului, dar interesul pentru această posibilitate este redus și din cauza birocratizării acestui drept constituțional, a procedurilor greoaie de acces în clădirile Camerei Deputaților și Senatului. De altfel, prezența directă a cetățenilor în cadrul procesului legislativ nu este importantă pentru funcționarea unei democrații.

A doua modalitate de interacțiune directă cu activitatea parlamentară este prin intermediul petițiilor trimise forului deliberativ. Cercetările sociologice au relevat faptul că românii au o destul de mică încredere în posibilitatea influențării deciziilor instituțiilor (83 % din repondenții unei cercetări din 1998 cred că influența asupra deciziilor luate la nivel național este mică și foarte mică)⁴. Aceeași cercetare oferă indicații privind participarea la acțiuni de protest (asimilăm cu acțiune de protest trimiterea unei petiții):

4) ***, Fețele schimbării. Românii și provocările tranziției, Nemira, București, 1999, p.87. Deși datele utilizate sunt din 1998, ceea ce este important este tendința pe care o indică, iar între 1990-1998 nu s-au produs schimbări radicale în percepția opiniei publice asupra participării la acțiuni de protest. Acest fapt reiese mai convin-

17% din repondenți spun că au participat la o acțiune de protest după 1990⁵.

A treia posibilitate de cunoaștere a activității parlamentare derivă din obligația fiecărui parlamentar de a-și întreține biroul parlamentar teritorial, acordând audiențe și vizitând comunitățile pe care le reprezintă politic. Deși nu există date globale despre acest gen de acțiune politică, presa a relevat constant lipsa de activitate a birourilor parlamentare, a interesului aleșilor pentru munca din teritoriu, consecință directă a modului de scrutin proporțional care permite ca, în mare măsură, parlamentarii să fie impuși de conducerile centrale ale partidelor. Astfel, deși birourile parlamentare locale sunt întreținute din bani publici, există angajați consilieri parlamentari, activitatea mai intensă a acestora coincide cu campaniile electorale. Potrivit unui sondaj realizat în 2001⁶ doar 36 % din cei chestionați cunosc cel puțin un parlamentar în raport cu 62,2 % ce nu cunosc nici un parlamentar din circumscripția în care domiciliază.

Sursa percepțiilor asupra sistemului parlamentar pentru majoritatea populației României (peste 80%) este mass-media. Aceasta intermediază cunoașterea realității, oferind propria ei grilă de interpretare, chiar dacă se afirmă că ea doar "informează"⁷.

Prin mass-media și, în special, prin intermediul televiziunii, populația României participă și asistă la spectacolul vieții politice. Televiziunea este canalul privilegiat prin care românii au (re)învățat primele elemente ale democrației. Poziția cu totul specială a televiziunii în spațiul public la începutul anilor '90, căruia îi și configurează dimensiunile, se explică prin rolul ei în telere-

gător din secțiunea privitoare la cultura politică a românilor. Procentul real al celor care au trimis o petiție parlamentului este mai mic, deoarece în acest procent global de 17 % sunt incluse participări la acțiuni de stradă, greve, petiții către autoritățile locale sau către alte instituții centrale (Președinție, Guvern).

5) Ibidem, p.88

6) Barometrul de opinie publică. România noiembrie 2001, București, CURS, 2001, p.35

7) Pentru o analiză a mass-media românești vezi Peter Gross, Colosul cu picioare de lut. Aspecte ale presei românești post-comuniste, Iași, Polirom, 1999.

voluția din 1989⁸.

Ecranul a devenit o fereastră deschisă spre liberalizarea societății. Mediatizarea revoluției a fost sursa principală a unei mari iluzii: imaginarul se confundă cu realul iar revolta populară părea să semnifice victoria totală a revoluției și iluzia consensului național. Iluziile și deziluziile tranziției au rămas legate de televoluție. Natura mediatică a revoluției, cu aspectul său senzațional, a marcat primii ani ai tranziției, generând ulterior o enormă decepție în rândul opiniei publice față de peisajul politic și mediatic⁹.

Studiile asupra audienței au relevat nașterea unui veritabil cult pentru media, o supunere aproape religioasă față de imaginea ecranului catodic. Imediat după decembrie '89 audiența mass-media a crescut la proporții foarte ridicate, ajungându-se la un supraconsum mediatic¹⁰, care depășea de departe producția și consumul altor resurse materiale și simbolice. În această primă fază (anul 1990), media și-a construit audiența într-un ritm spectacular, răspunzând unei triple nevoi: de a judeca trecutul, de a-i găsi pe responsabili de dezastrul produs de comunism și de a descoperi adevărul¹¹.

Depășirea fazei inițiale, dezvoltarea partidismului și formarea presei partizane a determinat schimbări și în statutul mass-media. Începând din 1991 se produce un fenomen de saturație a consumului mediatic cu o scădere a audienței. Tirajul jurnalului Adevărul a scăzut de la 1 537 000 exemplare în martie 1990 la 600 000 în decembrie 1991 și a ajuns la 200 000 de exemplare în octombrie 1992; România Liberă, care avea un tiraj de 1 490 000 exemplare în martie 1990, a scăzut la 200 000 în octombrie 1992, pentru a ajunge la mai puțin de 120 000 în 1993. În anii 1994-

8) Pentru explicarea termenului vezi Gina Stoiciu, *Le Devoir*, decembrie 1990

9) Ion Drăgan și Jean -Paul Lafrance, *Les transformations rapides et contradictoire de la médias roumains pendant la période de transition*, în *La transition en Roumanie: communications et qualité de la vie* (coord. Roger Tessier), Presses de l'Université du Québec, 1995, pp. 98-99

10) *Ibidem*, p.102

11) *Ibidem*, p.102

'96 tirajul tuturor ziarelor a scăzut și mai mult, consecință a diminuării credibilității mass media¹², dar s-a ajuns și la o saturație de consum media cu conținut politic.

Scăderea audienței și a consumului mediatic a determinat o concurență acerbă între instituțiile de presă. În acest context, mass-media a cultivat cu preponderență evenimentele conflictuale, vivacitatea stilistică, pasiunea pamfletară, plăcerea câteodată delirantă a atacurilor și a calomniilor.

Politizarea extremă a presei și angajarea ei în polemică și propagandă a dus la pierderea credibilității, fragmentarea audienței și confuzia publicului. În plan social, acestea se traduc prin fenomene ca apatie, individualism exacerbat și explozia dezechilibrelor anomice. Dacă în țările politic stabile, media joacă rolul de stabilizare a valorilor și de întărire a ordinii existente, în timpul perioadelor de tranziție dominate de conflicte sociale și de fluiditatea opțiunilor sociologice, media devine un factor perturbator în societate: clivajele sociopolitice se accentuează, sistemele de valori și normele sociale se fragilizează¹³. Prezentarea conflictuală, ironică a vieții parlamentare, situație normală într-o presă liberă, a contribuit la scăderea credibilității instituției parlamentare. Situarea pe poziții partizane a presei, prezentând fie apologetic fie foarte critic instituțiile publice nu au făcut decât să mărească confuzia publicului cu privire la chestiunile publice.

Conținutul mesajului

Viața parlamentară, de la primele ei ipostaze sub forma ședințelor C.F.S.N. și apoi C.P.U.N. a stat în atenția directă a mass-media. Efectul transmisiunilor televizate asupra credibilității instituției parlamentare a fost foarte puternic. Mutația de la transmisiunile plenarelor și congreselor P.C.R. în care o mulțime ordonată, uniform îmbrăcată aplauda disciplinat, la nesfârșitele

12) Ibidem, p. 113.

13) Ibidem, p. 107.

ședințe ale C.P.U.N. transmise în direct, spre deliciul dar și surprinderea telespectatorilor a fost destul de importantă. Imaginile transmise de la ședințele Parlamentului cu săli aproape goale, cu parlamentari aflați în diferite ipostaze (citind ziarul, mâncând sau chiar dormind), discursuri parlamentare prelungite, certuri pe probleme neînțelese de electorat nu au făcut decât să micșoreze credibilitatea instituției parlamentare.

Presă a cultivat cu asiduitate spectacularul, elementele șocante din viața parlamentară și a partidelor politice. Exista chiar o modă a întrebărilor capcană puse oamenilor politici la care politicienii nu știau să răspundă. Ziarele comentează pe larg unele situații sau declarații parlamentare. S-au conturat câteva elemente de marcă ale politicienilor și a activității acestora: "incompetență", "inactivitate", "inutilitate" etc. Costurile legate de activitatea parlamentară, dotările Parlamentului (mașini și birouri de lux), în contrast cu sărăcia electoratului determină scăderea încrederii în clasa politică.

Analiza activității parlamentare prin grila umorului parlamentar scoate în evidență principalele vicii ale funcționării instituției parlamentare. Textele citate credem că sunt destul de sugestive pentru a ne abține de la comentarii:

- Absenteismul: "Stimați colegi. Rugați chestorii să-și facă datoria și să-i invite pe cei care primesc diurna pentru ziua de azi să stea în sală!"¹⁴ sau "Am o rugămintă pentru toți chestorii: să-i invite în sală pe membrii Parlamentului. Câți chestori mai avem? Atunci parlamentarii să invite chestorii în sală! Unul a apărut!"

- Lentoarea procesului legislativ: "Supun votului d-voastră final Proiectul de lege asupra caselor naționalizate. V-am încercat vigilența! Cred că mai lucrăm 2-3 ani la ea" sau "Domnilor, ajunge, ne-am jucat destul astăzi! Să trecem, la treabă."

- Dezbateri sterile: "Acesta este regulamentul, ăsta negru, pe care fiecare dintre d-voastră îl are și vă rog să-l purtați la șe-

14) Adrian Năstase, Umor parlamentar, Regia Autonomă Monitorul Oficial, 1996.

dințele comune, să vă uitați la el și în felul acesta vom face ca dezbateră noastră să dureze cu 50 % mai puțin."

- Indisciplină, voturi multiple: "Îi rog pe cei care citesc ziarul și care vorbesc să facă liniște!" sau "Domnul senator a avut două amendamente, dânsul a plecat cu ele, nu am ce să supun votului d-voastră"; "N-ați apucat să votați și pentru colegi, vreți să spuneți!" sau "Stimați colegi, v-aș ruga să nu mai strigați <La vot!>, pentru că acest strigăt de luptă creează o anumită panică în sală."

- Declarații absurde: starețul Mănăstirii Plumbuita, Simeon Tatu (F.S.N.) a debutat în viața politică cu o intervenție prin care cerea grupurilor parlamentare care vor reprezenta România "în fața străinătății" să nu vorbească decât în "limba noastră națională", "Să devenim", a mai spus starețul-senator, "niște apostoli ai acestei limbi, pe care străinii întotdeauna o contestă"¹⁵.

Conținutul mesajului depinde de modul în care emitentul știe și vrea să comunice. Concepția modului în care comunică instituțiile publice, între care și Parlamentul, este aceea că autoritatea cea mai înaltă în stat este reprezentată nu de populație, ci de Stat¹⁶. De aceea, autoritățile trebuie mai degrabă să controleze și să manipuleze populația în interesul statului, decât să fie receptivă la inițiativa, mesajele și interesele acesteia.

Dreptul cetățenilor de a vota în cunoștință de cauză a fost obstrucționat în întreaga perioadă 1990-2003 prin blocarea accesului cetățenilor la date despre: prezența aleșilor la lucrările Parlamentului, activitatea în comisiile de specialitate, despre penalizarea absențelor nemotivate, numărul de deputați în A.G.A., timpul destinat deplasărilor în străinătate¹⁷.

După ce am urmărit, în mare, canalele de transmitere a me-

15) Sabin Ivan, Radiografii parlamentare. De vorbă cu Alexandru Bârlădeanu, Ex Ponto, Constanța, 1998, p. 47.

16) Vladimir Pasti, România în tranziție. Căderea în viitor, Nemira, București, 1995, p.112.

17) Vladimir Pasti, Mihaela Miroiu, Cornel Codiță, România-starea de fapt. Volumul I. Societatea, Nemira, București, 1997, p.198.

sajelor predilecte despre activitatea parlamentară, dorim să vedem în continuare dacă există profile sociologice constante de-a lungul unui deceniu de tranziție în legătură cu încrederea în instituțiile puterii centrale (parlament, guvern, președinție).

După câștigarea alegerilor din noiembrie-decembrie 2000 de PDSR și Ion Iliescu, profilul celor care au încredere în instituții peste nivel mediu¹⁸ era următorul: sunt persoane mai în vârstă, fără liceu absolvit, care locuiesc în mediul rural, în Oltenia sau în Muntenia, au un venit mai ridicat, votează PSD. La polul opus, adică au o încredere în instituții sub nivelul mediu, sunt persoanele care au studii superioare absolvite, locuiesc în orașe cu peste 100 000 de locuitori, locuiesc în Crișana-Maramureș, au lucrat în străinătate; de asemenea, cei care consideră că sunt informați cu privire la activitatea parlamentului, președinției sau guvernului.

Aceste profile sociologice trebuie interpretate în sensul următor: cu cât persoanele se apropie de trăsăturile descrise cu atât este mai mare probabilitatea de a avea un anumit tip de percepție față de instituțiile publice.

Aceleași date culese după alegerile din noiembrie 2000 au relevat un aparent paradox: persoanele descrise ca având o mai mare încredere în parlament sunt în același timp cele mai receptive la mesajul de tip autoritar, au o mai mare pondere în rândul celor care se îndoiesc de necesitatea unui sistem pluripartid. Dimpotrivă, persoanele care au o încredere sub nivelul mediu în instituții au o mai puternică orientare spre liberalism, economie de piață și valorile democratice în general.

Anchetele sociologice realizate în cursul anilor 1997-98 au relevat faptul că persoanele care l-au votat pe Emil Constantinescu¹⁹ aveau o încredere peste medie în instituțiile puterii centrale.

Profilul-tip al acestui electorat este rezidența în mediul urban,

18) B.O.P., 2001.

19) ***, Fețele schimbării, p.170.

venituri medii sau ridicate și un consum cultural ridicat, care locuiesc în Transilvania, Banat, București.

Concluzia cea mai importantă pe care o aduc aceste informații este aceea că evaluarea activității parlamentului nu este în mod direct legată de activitatea acestor instituții, un rol important îl joacă partizanatul politic. Percepția publică, nivelul încrederii față de instituția parlamentară sunt legate de capitalul de încredere care i se acordă unei puteri, care este mare în perioada ce urmează alegerilor, pentru a scădea pe parcursul ciclului politic (vezi în acest sens tabelul și graficul cu privire la evoluția încredere în parlament și guvern în perioada 1990-2003).

Cercetările sociologice de tipul sondajelor de opinie realizate după 1990 până la sfârșitul anului 2003 nu au relevat existența unor profile statice de electorat care au o încredere mai mare sau mai mică în instituțiile politice (parlament, guvern, președinție).

După alternanța la putere realizată în urma alegerilor din 1996, și după creșterea nemulțumirii față de performanțele regimului Emil Constantinescu, a început să devină o problemă publică reformarea sistemului parlamentar. S-au făcut numeroase cercetări sociologice care să determine atitudinea opiniei publice față de diverse variante de reorganizare a sistemului politic. Folosim concluziile Barometrului de opinie publică din noiembrie 2001 pentru a sintetiza evaluările opiniei publice față de această problemă: numărul parlamentarilor este considerat prea mare de aproape 70% din repondenți și doar 38% sunt pentru menținerea sistemului bicameral; peste 54% din subiecții anchetei se pronunță pentru un scrutin de tip uninominal în raport cu doar 20% care au preferat sistemul pe listă.

Concluzii

La mai bine de un deceniu de la instaurarea sistemului politic parlamentar, s-a ajuns la considerarea acestuia ca fiind, în mare parte, nereprezentativ. A apărut o fractură socială între guvernanți și guvernați, care pune în discuție eficiența guvernării de-

mocratice.

Analiza cercetărilor sociologice cu teme politice realizate după 1990 indică faptul că între credibilitatea instituțiilor publice centrale (președinție, parlament, guvern) și activitatea efectivă a acestora nu este o legătură directă. Încrederea în aceste instituții a urmat în perioada 1990-2003 un model ciclic, ridicată în perioada care urmează alegerilor pentru a se diminua pe durata ciclului politic.

Credibilitatea opiniei publice în instituții exprimă mai degrabă starea așteptărilor populației, a nivelului de trai decât a unor evaluări "obiective". Credibilitatea ridicată a instituțiilor puterii centrale în perioadele care urmează alegerilor se explică prin încrederea "de dar".

La sfârșitul lui 1991 încrederea în instituțiile puterii centrale s-a redus la aproape jumătate față de 1990, pentru a urma un declin liniar până la alegerile din 1992. Între 1992-1996 încrederea în Parlament și Guvern se menține la nivele relativ constante, pentru a crește foarte mult în urma alegerilor din noiembrie 1996 pentru ca după un an să înceapă declinul, ajungând la cote foarte scăzute la sfârșitul anului 2000.

În urma alegerilor din noiembrie-decembrie 2000 încrederea în instituțiile puterii centrale a crescut de asemenea la cote foarte ridicate, pentru a intra după un an pe o pantă descendentă. Ceea ce este de semnalat este faptul că după 2001 încrederea în instituțiile politice a urmat, în linii mari, același model ca și în precedentele cicluri politico-electorale. Însă, datorită performanțelor mai ridicate ale guvernelor Adrian Năstase, încrederea în Guvern și partidul de guvernământ a rămas stabilă o mult mai lungă perioadă.

Modelul credibilității în instituțiile politice din România nu este o excepție. În urma cercetărilor sociologice sistematice din Europa occidentală din anii '70 s-a descoperit existența unei neîncrederi accentuate în instituțiile politice, în primul rând în parlament, precum și fluctuația sa pe parcursul unui ciclu politic²⁰. Ulterior,

cercetările sociologice extinse de tipul eurobarometrelor nu au făcut decât să documenteze și nuanțeze concluziile studiilor din anii '70. Potrivit lui Mattei Dogan²¹, descoperirea cea mai semnificativă este că absența încrederii nu este mai frecventă în straturile sociale inferioare. Dimpotrivă, spiritul critic privind insuficiențele și scăderile instituțiilor se dezvoltă în straturile cu un bun nivel de educație.

Problema esențială este dacă erodarea încrederii în instituții, în special în ceea ce privește parlamentul ca instituție centrală, pune în pericol legitimitatea sistemelor politice de tip democratic. Întrebarea este cu atât mai semnificativă prin prisma succeselor mișcărilor extremiste, xenofobe din Europa (scorurile foarte ridicate obținute de Jörg Haider în Austria, Corneliu Vadim Tudor în România și Jean-Marie Le Pen în Franța). Documentația existentă la ora actuală nu permite pronunțarea unei concluzii tranșante în legătură cu iminența pericolelor pentru democrație, amenințări venite din partea unor lideri charismatici cu mesaj radical și orientare antieuropeană.

A doua întrebare care se ridică este cât de mult poate scădea nivelul încrederii fără a submina bazele democrației? Experiența occidentală din anii '90, dar și cea românească, au arătat că problemele corupției, a lipsei de transparență în luarea deciziilor, a sărăciei etc. au afectat puternic încrederea în instituțiile politice centrale.

Scăderea încrederii în instituțiile centrale ale sistemului politic (parlament, președinție, guvern) determină proiectarea speranțelor electoratului spre instituții tradiționale de autoritate în spațiul public, biserica și armata²². De aici și succesul discursului de tip autoritar care pune accent pe forța de intervenție, punctând clar responsabilitățile, face apel la reguli care nu pot fi încălcate, caută să ofere certitudini și nu potențialități.

20) Mattei Dogan, *Sociologie politică. Opere alese*, București, Alternative, 1999, p.325-326.

21) *Ibidem*, p. 339.

22) *** Așteptările românilor, București, Institutul Pro, septembrie 2000, p. 13.

Cu toate disfuncționalitățile sistemului democratic, a reacției de respingere a establishment-ului politic tradițional din partea unei semnificative părți a electoratului din România, Franța, Austria, votul pentru liderii extremiști a fost compensat de reacția convergentă dar conjuncturală a electoratului cu orientări care s-a temut de venirea la putere a unor lideri radicali. Containment policy față de formațiunile politice radicale (Partidul România Mare, Frontul Național în Franța sau Partidul Libertății în Austria) a reușit și pentru că a existat o reacție general europeană împotriva extremismului, a faptului că nu există state occidentale importante cu regimuri autoritare. Religia democrației este încă puternică, iar prosperitatea asigurată de aceasta face ca dușmanii săi să aibă puține șanse de câștig în viitorul previzibil.

Redactor șef: Ilie OLTEANU

Responsabil de număr: Alexandru FLORIAN

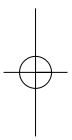
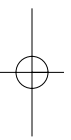
Tehnoredactare computerizată: Alina CONSTANTINESCU

Procesare texte: Oana MOCANU

Redacția: Str. Atena nr. 11, sector 1, București

Tel.: 230.24.34, 230.24.74

Fax: 231.55.23; e-mail: isd@rdsnet.ro, www.fisd.ro

Tiparul executat la

